

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tamara Milovanović

**Mentor: izr. prof. dr. Mitja Velikonja
Somentor: asist. mag. Milan Brglez**

**MITOLOGIJA SOVRAŽNIKA - POLITIČNA MITOLOGIJA V ZUNANJI POLITIKI
ZDRUŽENIH DRŽAV AMERIKE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

KAZALO

1. UVOD	3
1.1. Zastavitev problema	3
1.2. Izhodiščna vprašanja in teze	5
1.3. Metodologija	6
1.4. Struktura	6
2. TEORETIČNI OKVIR	8
2.1. Mitologija	8
2.1.1. Ameriška pripovedna tradicija	9
2.1.2. Prepričevalna moč mita	12
2.1.3. Sodobni politični mit	14
2.1.4. Funkcija mitskega političnega jezika	17
2.1.5. Vsebine sodobnih političnih mitov	20
3. KONSTITUTIVNI ELEMENTI PRI USTVARJANJU IN REPRODUKCIJI SOVRAŽNIKA V ZUNANJI POLITIKI ZDA	21
3.1. Puritanstvo	21
3.2. Civilna religija	23
3.3. Varnostni imaginarij	26
3.4. Ameriški način življenja	28
4. MITSKA FIGURA SOVRAŽNIKA	30
5. VLOGA MEDIJEV IN PROPAGANDE KOT DEL IDEOLOŠKEGA APARATA PRI KONSTRUIRANJU PODOBE SOVRAŽNIKA	35
6. HLADNA VOJNA: IDEOLOŠKI KONSTRUKT, KI JE POGANJAL VOJNO GOSPODARSTVO	42
7. GEOPOLITIČNI VIDIK: Nafta – »življenjski sok« industrijsko razvitih narodov	63
8. SOVRAŽNIK ZDA ŠTEVILKA ENA DANES	68
9. ZAKLJUČEK	76
10. SEZNAM VIROV	83
10.1. Tiskano gradivo	83
10.2. Viri z medmrežja	89

1. UVOD

Že od zgodnjih začetkov nastanka ameriške države ameriški dominantni diskurz gleda na ves politični svet kot na prijatelja ali sovražnika. Obstoj sovražnika zagotavlja lastno moralno večvrednost, v smislu, da smo potrebni za to, da sovražnika premagamo. Prav tako njegov obstoj opravičuje vsa naša dejanja zoper njega.

Tisti, ki je sovražnik, ima za nas nek pomen, njegovim dejanjem oz. že samemu obstoju pripisujemo relevantnost. Tako so Britanci predstavljali oviro samostojnemu razvoju ZDA (Združene države Amerike), Indijanci oviro k njihovem usojenemu napredku, za katerega so menili, da pripada zgolj njim. Ko pa je lastno ozemlje postalo premajhno za potrebe razvoja, so si začeli lastiti pravico do sosednjih ozemelj na podlagi istih argumentov, ki so jih uveljavljali doma pri zatiranju Indijancev, in sicer, da je ta ljudstva potrebno civilizirati, in da brez pomoči ZDA niso sposobna samostojnega razvoja. Te iste formulacije so nato opravičevale ameriške intervencije v povojni zunanji politiki ZDA, kjer je grožnja kapitalističnemu načinu razvoja predstavljala socialistična alternativa, utelešena v komunizmu in Sovjetski zvezi.

Danes, ko se je kapitalistični sistem utrdil in so na njegovem vrhu ZDA s svojimi gospodarskimi, političnimi in vojaškimi potenciali, pa njihovo primarno mesto v globalnem svetu zagotavlja nadzor nad nafto. Tako so države, ki so bogate s »črnim zlatom« in se niso pripravljene ukloniti ameriškemu interesu, na seznamu t. i. »malopridnih držav«, katere naj bi predstavljale neposredno grožnjo ne samo ZDA, ampak tudi celotni mednarodni skupnosti. Dejstvo, da sta na seznamu t. i. »malopridnih držav« tudi npr. komunistična Kuba in Severna Koreja, pa kaže na to, da niso vsi zunanjepolitični interesi ZDA vezani le na nafto, ampak so še vedno povezani s tem, da dopolnjujejo gospodarstvo ZDA.

1.1. Zastavitev problema

Od razvpitega 11. septembra 2001 je ameriško politično in družbeno dogajanje usmerjeno v odnose med ZDA ter Srednjim vzhodom, kjer sta se odvili že dve »vojni proti terorizmu«. V tem primeru sta bistveni dve figuri, in sicer Osama bin Laden ter še do pred kratkim Saddam Hussein. Oba sta bila nekoč zaveznika ZDA, medtem ko sta danes največja sovražnika ZDA.

Osama bin Laden je za čas sovjetsko - afganistanske vojne (1979 - 1989)¹ pripadal gverilskim enotam mudžahidov², ki so bile opremljene z ameriškim orožjem ter začele džihad³ proti vladnim četam, ki jih je oborožila in jim pomagala Sovjetska zveza. Leta 1990 pa je bin Laden načrtoval ustanoviti mednarodne brigade, da bi z njimi izgnal Husseinove čete iz Kuvajta, kar pa so v zalivski vojni storile ZDA. Sredi devetdesetih tako razglasi fatvo⁴ in pozove muslimane, naj pobijajo Američane, ker ti spodkopavajo muslimanske vrednote, se nahajajo na sveti zemlji in podpirajo skorumpirano saudsko kraljevsko družino v zameno za poceni nafto. »Osama bin Laden je že od zalivske vojne naprej trdil, da je kraljeva rodbina Saudov izgubila legitimnost, ker je zaščito nad Meko in Medino prepustila krščanski vojski« (Hladnik – Milharčič 2004: 1).

Da bi ZDA izvozile nafto preko afganistanskega ozemlja, so potrebovale soglasje afganistanske vlade, ki pa ga niso dobile, saj vladajoči talibani ne delijo istih interesov kot Američani. Zato je bilo ameriški vladi v interesu, da strmoglavi vlado v Kabulu ter vzpostavi oblast, naklonjeno njenim interesom. Teroristično organizacijo Al Kaido, ki jo Mastnak poimenuje »politična fantazija« (Mastnak 2004: 13), Američani predstavljajo kot organizirano mednarodno mrežo s člani in voditelji, taktičnimi načrti in veliko strategijo. Ameriškemu propagandnemu ustroju je pri tem uspelo predstaviti bin Ladna kot utelešenje te organizacije, katera je imela svoje oporišče v Afganistanu, kjer je uživala podporo fundamentalističnega protiameriško naravnane talibskega režima.

Hussein je islamski fundamentalizem zavračal in ga tudi preganjal. Podpore zahodnih sil, predvsem Velike Britanije in ZDA, je bil deležen pod pretvezo, da je porok stabilnosti. Gre za heterogeno državo z veliko etničnimi skupinami in verskimi skupnostmi. Šlo je predvsem za podporo v obliki infrastrukture, snovi in znanju za izdelavo orožja za množično uničevanje, ki

---

¹ Tradicionalni islamisti v Afganistanu, ki so nasprotovali notranjepolitičnim načrtom Mohameda Tarakija glede modernizacije države in opiranju na Sovjetsko zvezo v zunanji politiki, so konec sedemdesetih povzročili vstajo. Po njegovi odstavitvi je sledil vdor sovjetske armade (Javornik 1998a: 31 - 33). Tradicionalni islamisti so se zavedli, da si ZDA ne morejo privoščiti, da bi pustile nadzor Sovjetske zveze nad Afganistanom neizzvan. Toda ZDA se niso želele neposredno soočiti s sovjetskimi enotami. Zaradi vietnamske vojne je ZDA primanjkovalo podporo domače javnosti za tako akcijo. Washington je stremel za silo, ki bi jo sponzoriral in s tem ustvaril stroške bojevanja v Afganistanu za Sovjetsko zvezo nesprejemljive. Gverilske enote mudžahidov so, opremljene z ameriškim orožjem, začele jihad (sveto vojno) proti vladnim četam, ki jih je oborožila in jim pomagala Sovjetska zveza. Ugodnosti, katere so islamski tradicionalisti pričakovali, da jih bo zagotovila afganistanska vojna, naj bi otehtale ideološko sovražnost zoper ZDA (Karawan 1997: 56 - 57).

² Mudžahid je 1. a) muslimanski prostovoljec, ki se navadno bojuje na gverilski način, b) pripadnik islamskih oboroženih enot; 2. kdor se z orožjem bori za uveljavitev svojih načel (Tavzes 2002: 763).

³ Etienne prepoznava štiri lastnosti pojmovanja džihada: 1) pojmovan je kot pravna obveznost oborožene akcije, katere cilj naj bo razširjanje islama; 2) ima pomen obveznosti, ki je ne razveljavi pasivnost nevernikov; 3) je verska obveznost, dejanje vere in predanosti, ki odpira vrata raja; 4) je sredstvo, s katerim bodo vsa ljudstva postala podložna islamu (Etienne v Smrke 2000: 275). Glej tudi Debeljak (1995).

⁴ Fatva je pravno mišljenje ali navodilo muftije, kako rešiti določen šeriatski problem (Tavzes 2002: 329).

pa se je končala z vdorom Iraka v Kuvajt. Invazija Iraka na Kuvajt naj bi predstavljala grožnjo Saudski Arabiji, ameriški zaveznici, zato je saudski kralj Fahd zaradi obrambe pred Husseinom v začetku devetdesetih let ponudil gostoljubje ameriškim vojakom. Javnost pa je iz versko-nacionalnih razlogov postala najbolj protiameriška na Bližnjem vzhodu. »Osvoboditev« Iraka naj bi ZDA omogočila umik vojaških enot iz Saudske Arabije, predvsem zaradi dejstva, da prihaja večina teroristov prav iz te države, poleg tega pa Irak razpolaga z najbolj bogato nafto. Prav tako pa »osvoboditev« Iraka ZDA omogoča realizacijo dolgo želenega cilja, vzpostaviti vojaško navzočnost na ključni točki svetovne, še posebej kontinentalno-evropske oskrbe z nafto.

Da bi si ZDA zagotovile potrebne argumente za vojaško posredovanje v Afganistanu in Iraku, so se zatele k učinkovitemu sredstvu, in sicer »vojni proti terorizmu«. Ves konflikt je bil utelešen v vodji politične organizacije Osami bin Ladnu in iraškemu voditelju Saddamu Husseinu. Oba sta prikazana kot nevarna, iracionalna v svojih dejanjih, kot grožnja nasploh »civilizacijskim« in »demokratičnim« idealom ter vrednotam. Nevarnost, ki jo predstavljata, je potencirana s posedovanjem ali izdelovanjem biološkega in kemičnega orožja ter tudi s težnjo pridobitve orožja za množično uničevanje, kršenjem temeljnih človekovih pravic, neupoštevanjem mednarodno pravnih standardov ipd.

Vse, kar je tuje in stoji na poti ameriškim interesom, je ovrednoteno z negativnimi značilnostmi, medtem ko je tisto, kar je ameriško, ovrednoteno s pozitivnimi značilnostmi. To je osnova za projiciranje starih mitskih predstav na nove situacije in nastanek novih mitov, ki opravičujejo skrajne odločitve in metode. »Politična mitologija postaja v današnjih pogojih del politične propagande in dnevnega političnega pragmatizma v svetovnih razmerah.« (Matić 1998: 136)

1.2. Izhodiščna vprašanja in teze

V politični mitologiji ZDA naj bi to državo že od samega nastanka ogrožale različne nevarnosti. V diplomskem delu me je predvsem zanimalo, od kod izhaja potreba po sovražniku, kakšno funkcijo ima, in ali potrebo po sovražniku pogojujejo gospodarski dejavniki, kot so naftni ali vojaško-industrijski interesi, potrebe po trgih in poceni surovinah itn., ki že vrsto let poganjajo zunanjo politiko ZDA. Kateri so torej tisti bistveni dejavniki, po katerih nekdo postane sovražnik ZDA, in brez katerega ZDA kot da ne bi mogle obstajati?

Tema, ki jo obravnavam v diplomskem delu, časovno obsega obdobje hladne vojne, obdobje devetdesetih let prejšnjega stoletja ter prva leta 21. stoletja.

Teze, ki jih razvijam v diplomskem delu:

1. Mitologija sovražnika ZDA naj bi imela stabilizatorsko vlogo v smislu homogenizacije navznoter in ekskluziviranja navzven.
2. Zoper sovražnika naj bi bila dovoljena vsa sredstva, saj ga je potrebno premagati. V ta namen so ZDA inscenirale mnogo vojn, kriz, državnih udarov, podpirale lokalne vlade, ki so izvajale genocidna dejanja nad lastnim prebivalstvom. Na domačih tleh pa v imenu boja zoper sovražnika omejujejo temeljne človekove pravice, svobodo govora, tiska.
3. V boju zoper sovražnika gre za ohranjanje dominantnega položaja ZDA predvsem na gospodarskem, vojaškem in političnem ter kulturnem področju. Zunanja politika ZDA oz. njen aparat je v funkciji velekapitala, multinacionalnih korporacij itn.
4. Sovražnik ZDA prav tako kot identiteta ZDA ni bil nikoli konstanten. Spreminja se glede na trenutne potrebe in okoliščine.

1.3. Metodologija

Pri svojem diplomskem delu sem uporabila metodo analize in interpretacije primarnih virov ter metodo analize in interpretacije sekundarnih virov. Uporabila sem tiskano gradivo s področja ameriške zunanje in varnostne politike, ameriške zgodovine, mednarodnih odnosov, mednarodnih financ, mednarodnega humanitarnega prava, geopolitike, sociologije, obramboslovja, religiologije, mitologije in propagande ter članke iz tiskanih občil in gradivo z medmrežja.

Ko sem poskušala izvedeti, kdaj v zgodovini ZDA so se že pojavljali sovražniki, kdo so bili, kako so bili skonstruirani in zakaj, pa sem uporabila zgodovinsko analizo.

1.4. Struktura

V drugem poglavju predstavim teoretična izhodišča, v okviru katerih razvijam zastavljene teze. Na začetku poglavja razložim pojem mitologije, tradicionalnega in ideološkega mita, ki so bistveni za razumevanje teme, ki jo obravnavam v zastavljenem diplomskem delu ter predstavim ameriško pripovedno tradicijo. V nadaljevanju odgovarjam na vprašanje, v čem je prepričevalna moč mita, da vpliva na ljudi, in da se mu podvržejo. Prav tako v okviru drugega poglavja razložim pojem sodobnega političnega mita, funkcijo mitskega političnega jezika ter vsebino sodobnih političnih mitov. V tretjem poglavju razložim nekatere bistvene komponente pri konstruiranju sovražnika v zunanji politiki ZDA in v dojetju ostalega sveta, na podlagi katerega ZDA v svetu delujejo. Te komponente so puritanstvo, civilna religija, varnostni imaginarij in ameriški način življenja. V četrtem poglavju predstavim funkcijo mitske figure sovražnika. Vlogo medijev in propagande kot del ideološkega aparata

pri konstruiranju podobe sovražnika obravnavam v petem poglavju. V šestem poglavju utemeljujem hladno vojno kot ideološki konstrukt, ki je poganjala vojno gospodarstvo. V sedmem poglavju zajamem tudi geopolitični vidik oz. moč nafte kot »življenjskega soka« industrijsko razvitih narodov. V osmem poglavju obravnavam koncept sovražnika ZDA danes. Deveto poglavje zaključim tako, da zavržem ali potrdim teze, ki sem jih zastavila na začetku pisanja diplomskega dela. V zadnjem, desetem poglavju pa navajam seznam prebrane in uporabljene literature.

2. TEORETIČNI OKVIR

2.1. Mitologija

Mitologija je del vsake politične in družbene prakse. Vsaka človeška skupina goji svojo mitologijo. Gre za kompleksen sistem predstav, verovanj in simbolov, ki jih neka družbena skupina goji o sebi (Velikonja 1996: 26). »Gre za način njenega samodojemanja, samopredstavljanja« (Velikonja 1996: 26).

Mitologijo neke človeške skupine skupaj tvorijo mitske zgodbe in ideološki konstrukti. Mitologija je torej celota razmerij med mitom in ideologijo. Tradicionalni miti⁵ so usmerjeni v preteklost, pozna jih velika večina članov neke skupine, so konservativni in »nedokončani«, ustvarjajo vrednote, krepijo družbene vezi in so nekakšna »notranja« opora celotni družbi (Velikonja 2003: 8; 1994a: 44). »Tradicionalni mit je endogen način razmišljanja, vrednotenja in delovanja neke družbe, globoko potopljen v prastara izročila« (Velikonja 1996: 28). Ideološki mit pa je eksogen. Pride »od zunaj«, z novo vladajočo elito ali pretendentsko interesno skupino (Velikonja 1996: 28). Ideološki mit, ki je usmerjen v prihodnost, gradi družbeno kohezivnost »od zunaj« in družbo drži skupaj le skozi stanje stalne napetosti, boja ter ogroženosti (Velikonja 1994a: 44). Ideološke mite ustvarjajo in usmerjajo majhne skupine pritiska, so inovativni, priskrbijo različne zaključke imanentni »odprtosti« tradicionalnih mitov (Velikonja 2003: 8).

Interesi sedanosti torej narekujejo ideologizacijo stare mitske zgodbe, ki je globoko zasidrana v kolektivnem spominu neke družbe. Se pravi, da gre za usklajevanje le-te z »aktualnimi političnimi in kulturnimi potrebami, idejno klimo ter z obstoječim družbenim in moralno-političnim stanjem« (Matić 1998: 65). Tako prihaja do mitološkega dojemanja stvarnosti. »Ideološko sklicevanje na svete zgodbe«, kot pravi Velikonja (1994b: 156), »depolitizira zdajšnjost, podeljuje sedanjim odločitvam samoumevnost«, kar pomeni, da mitska zgodba služi temu, da se sedanost prikazuje kot nadaljevanje nekega nikoli zaključenega zgodovinskega procesa, ter da se tako prikrijejo dejanski interesi zainteresirane sedanosti. V preteklosti se išče potrditev ali opravičilo za sedanjo akcijo ali vedenje, da bi se

---

⁵ Mit je pripoved ali poročilo o nenavadnih, praviloma nadnaravnih zadevah: silah, bogovih, bajeslovnih bitjih, junakih razne vrste, vilah itd. Je to tudi lahko predstava o nastanku sveta, o nastanku človeške vrste, kake posebne človeške skupine. Je nerealna predstava o dogodkih, pojavih, ljudeh. To pa so tudi tisto, kar bi rekli lat. *nomina numena*, torej imena, s katerimi se namiguje na božjo moč, voljo, zapoved ali veličanstvo (Južnič 1980: 218).

spodbudili občutki in motivacija za kolektivno akcijo. »Prav po tej poti nastajajo in nastanejo integracijske in mobilizacijsko zelo učinkovite predstave« (Južnič 1980: 271).

Pretekle mitske zgodbe olajšajo razumevanje sedanjosti na ta način, »da pokažejo na vzroke, ki so preprosti in rešitve, ki so očitne« (Ferfila 2002: 266). Mitska zgodba, sestavljena iz podob preteklosti, se tako v spremenjenih razmerah (družbenih, političnih) ali negotovih situacijah regenerira in olajša razumevanje in sprejemanje sedanjosti. Tako prihaja do revitalizacij starih zgodb, kjer so v novih okoliščinah mitskim zgodbam dodani novi ideološki konstrukti. Tradicionalen mit je tako nadgrajen z ideološkim. »Drugače rečeno, ideologija je sedanjost mita (Velikonja 1996: 28)«.

2.1.1. Ameriška pripovedna tradicija

Pri mitskih zgodbah gre torej za zgodbe, prepričanja, samopredstave, moralne obveze, ki so oblikovane na podlagi zgodovinskih izkušenj in iz teh izkušenj izhajajočih občutkov, teženj in strahov, ki sestavljajo sodobne politične mitologije. Ali kot pravi Matić (1998: 48): »Mitske zgodbe so neka vrsta osnovne družbene in kulturne zapovedi, kolektivne samorazlage izvora in narave osnovnih pojavov in stvari v družbi, kulturi in človekovemu življenju, kot so: nastanek sveta, poreklo skupnosti, narava in smisel življenja in smrti, /.../«. Ta samopredstava ne obstaja vzporedno z družbeno realnostjo, ampak je del vsake družbene konstrukcije. Je sredstvo za razumevanje in razlago sveta. V njej se živi (Velikonja 1996: 12, 26). »Ta zgodba je za pripadnika matične skupnosti nekaj najbolj samoumevnega, najpomembnejša resničnost: ni dobra *le za razmišljanje*, ampak predvsem *za življenje*« (Velikonja 1996: 23).

Ameriško družbeno in politično življenje je od samih začetkov prepojeno s samopredstavo o tem, da so Američani »izbran narod z odgovornostjo odrešitve v boju med dobrim in zlim«. Po Božji previdnosti naj bi jim bilo namenjeno »kulturno-civilizacijsko poslanstvo« kot izpolnjevanje kolektivne dediščine med manjvrednimi in sovražnimi ljudstvi.⁶ Prav tako je bistvena mitska konstanta poleg kulturno-civilizacijskega poslanstva tudi to, da ZDA sebe dojemajo kot »zibelko svobode brez primere«, »voditeljico svobodnega sveta«, ki je lahko le vzor drugim državam. Svobodo je pripravljena braniti kjerkoli je to potrebno (beri: kjerkoli to zahtevajo ameriški interesi).

Določeni dogodki iz ameriške zgodovine, kot so genocidi nad Indijanci, suženjstvo črnškega prebivalstva, koncentracijska taborišča za Američane japonskega rodu med drugo

---

⁶ Stališče o »neciviliziranosti« in »nekulturnosti« neevropskega človeka je, kot navaja Južnič, izviral iz posebnosti evropske civilizacije, ki je po vzponu kapitalizma uveljavila stališče, da se človeške družbe vrednotijo na osnovi svojih materialnih dosežkov (Južnič 1980: 13).

svetovno vojno, bombardiranje kamboških vasi itn., so bolj ali manj izključena iz razmišljanj, pojmovanj in predstav o ZDA ali pa so obvladana, pojasnjena v skladu z želeno aktualno družbeno samopodobo. Tako se npr. suženjstvo opravičuje, interpretira kot posledica Božje previdnosti, kot nekaj neizogibnega, kar se je moralo zgoditi, čemur ni bilo moč uiti. Po mnenju Barberja (2001: 167) naj bi največje tveganje ameriški državljski kulturi danes predstavljal spomin na suženjstvo, ki se še vedno kaže v nenehnih predsodkih in vztrajnemu institucionalnemu rasizmu.

ZDA taka samopredstava zagotavlja temelj, na podlagi katerega lahko delujejo v odnosu z drugimi državami, družbenimi skupinami in tako legitimirajo svoja dejanja. Pomembno vlogo pri ohranjanju take samopodobe ZDA imajo tako državne institucije na najvišjih ravneh, kot tudi celoten sistem izobraževanja, verske ustanove, vojska, propaganda oz. tako lingvistične kot nelingvistične prakse (npr. plapolanje ameriške zastave, inavguracija predsednika). Pri ustvarjanju, oblikovanju, ohranjanju in vsiljevanju take samopredstave je celotna sfera družbenega v službi oz. funkciji samega namena političnega mita. »Mitologija je nekaj, kar obstaja v družbi in njenih pripadnikih že ves čas; in obenem tisto, kar v procesih družbene in politične resocializacije postopno pridobivajo, kar se naučijo« (Velikonja 1996: 26-27).

Ameriška mitska vizija zajema nekatere temeljne trenutke v ameriški kolektivni izkušnji. Taki so: boj zoper avtohtono prebivalstvo in utrjevanje meje proti zahodu, prizadevanje za politično, gospodarsko in versko svobodo (svoboda, katero so kolonialisti zahtevali zase, je bila povezana s svobodo, ki so jo zanimali prvotnim prebivalcem), individualizem in zanašanje nase prvotnih angleških prebivalcev kot recept za gospodarski uspeh (sloni na tako značilnem reku »Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal«, mitu o »*self-made man*« - vsak lahko stori vse, postane vse iz nič, ki so ju ameriški naseljenci vgradili v svojo mitologijo in moralno tradicijo (Velikonja 1994b: 177)), formiranje ZDA in izvrševanje t. i. »manifesta usode« (*Manifest Destiny*) (Sardar, Davis 2002: 141).

Ameriška pripovedna tradicija uteleša to mitsko vizijo kot moralne zgodbe, v katerih je ideja o ZDA čista in popolna, prav tako je ameriški »jaz« nedolžen in dober (Sardar, Davis 2002: 141). »Gre torej za pozitivno sliko o njej sami, njeni ureditvi, vrednotah ter o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti: v tem smislu je vsaka mitologija samolaskanje, zgodba o uspehu svoje skupine ali družbe. Lastno se dojema kot izhodiščno, najboljše in najlepše« (Velikonja 2003: 7). Tako so po mnenju Velikonje današnje politične mitologije ena izmed zgodovinskih

oblik sociometričnih mitologij.⁷ Slednje Velikonja (2003: 7) definira kot »organizirano in sankcionirano zavest članov neke skupine ali družbe kot celote o njeni posebnosti, izbranosti, večvrednosti v primerjavi z drugimi.«

Moralne smernice o tem, kaj je dobro, pravilno ter kaj je slabo in škodljivo, je moč zaslediti predvsem v zgodbah o Divjem zahodu. Te so doživele svoj razcvet predvsem v času hladne vojne, ko so ZDA globalizirale »zahodni« pogled na mednarodne zadeve. Motivi in retorika o bojih za notranjo mejo so bili eksternalizirani kot sredstvo za razumevanje in oblikovanje sveta (Sardar, Davis 2002: 180). V zgodbah o Divjem zahodu ima glavno vlogo bel moški, ki je oborožen s pištolo. Njegova naloga je ohranitev bele, civilizirane družbe, ki jo je moč ohraniti le s pomočjo nasilja. »V jedru mita je prepričanje, da so ekonomski, moralni in duhovni napredek doseženi s herojskim pohodom civilizirane družbe v nedotaknjeno divjino in z osvojitvijo in ukrotitvijo divje narave in primitivnih ljudi« (Slotkin v Campbell 1998: 146).

Zgodovina intervencij npr. v države Srednje in Latinske Amerike, Afriko, Bližnji in Srednji vzhod so primeri, kjer je prišlo do odrekanja pravice tem narodom, da se razvijajo sami in postanejo konkurenčni tako na političnem ali gospodarskem področju ZDA. V največji meri so bili prav naravni viri teh narodov tisti, ki so zapečatili usodo teh narodov in zagotavljali razvoj in obstanek ZDA. Te intervencije je bilo moč opravičevati predvsem z argumentom, da je usoda (»nevarnost«, ki naj bi jo predstavljale evropske kolonialne sile, komunizem ali terorizem tem narodom) teh narodov neposredno povezana z usodo, obstojem in varnostjo ZDA.

»Če je bila kolonialna identiteta krhka in ogrožena s prisotnostjo drugih na njihovih mejah, je obstoj drugih v njihovi sredini služil samo temu, da se še dodatno zaostrijo skrbi« (Campbell 1998: 118). »Nasproti *pravičnim* stojijo tako zunanji (prežeči sosedi) kot notranji sovražniki« (Velikonja 1996: 85).

Ameriška mitska vizija ima nalogo skonstruirati sovražno okolje, kateremu je izpostavljena ameriška družba. Spopad s sovražnikom mora zato, da bi lahko sovražnik učinkovito igral svojo vlogo, torej da bi se lahko upravičil brezkompromisen boj zoper sovražnika z vsemi sredstvi, mora ta boj pridobiti razsežnosti bajeslovnega boja. Aktualni sovražnik torej postane večni. Ali kot pravi Salecl (1993: 9): »Ideologija je način, kako se družba spopada z nekim

---

⁷ V družbah, kjer je vrhovna svetinja, mit vseh mitov, narod, se sociocentriem upravičeno imenuje *nacionalizem*; kjer spolna hierarhija, *seksizem*; kjer rasa, *rasizem*; kjer sovraštvo do drugih, do tujcev, *šovinizem* oz. *ksenofobija*; kjer vojska in bojevniške vrednote, *militarizem*; kjer religija, *religijski mesijanizem* ali *božja izvoljenost*; kjer kultura, *kulturizem* itn. (Velikonja 2002: 499).

temeljnim antagonizmom, ki ji onemogoča polno konstitucijo; ta antagonizem je seveda vsebovan, odprt v mitu«.

2.1.2. Prepričevalna moč mita

Prva od bistvenih komponent prepričevalne moči mita je »v mehanizmu zamenjevanja splošnega z osebnim« Velikonja (1996: 22).

Splošno, ki nastane in deluje kot nasilno uniformirana partikularna izbira, pridobiva v novih mitologijah različna imena: *nacionalno, družbeno, razredno, versko, svetovnonazorsko ipd. Družbeno, politično, razredno, nacionalno* itn. postane *osebno*: posameznik postane predstavnik splošnega. To postane v mitskem diskurzu edina veljavna in dovoljena osebna identifikacija. Ločitev in delitev med »zasebnim« in »javnim« v človeku izgine: posameznik se »pozunanji«, njegov mikrokozmos obvladajo »velike« teme (Velikonja 1996: 22).

Tako pridobljena *nova* identiteta ima vso legitimnost *stare*; naslovniki jo doživljajo kot *tisto pravo, resnično, edino, avtentično*, ne pa kot nekaj naknadno dodanega, privzetega, kot nekaj zunanjega« (Velikonja 1996: 29).

Morgenthau meni, da sta naraščajoča negotovost posameznika, posebno v nižjih slojih, in atomizacija Zahodne družbe neznansko povečala frustracije individualnih potreb po moči, kar je povratno učinkovalo na krepitev želje po nadomestni identifikaciji s skupinskimi nacionalnimi težnjami po moči (Morgenthau 1995: 200). Tudi izraziti stopnji imigracije in družbene in teritorialne mobilnosti, ki sta značilni za ameriško družbo spadata med glavne vzroke, da si ni moč zagotoviti prave identitete v okviru družine ali kakšne ožje skupnosti. »Tako se ogrožen Jaz zavaruje v poškodovanem Mi: skupaj iščeta svojo priložnost« (Bielefeld 1998: 272). Identifikacija s »splošnim«, kot je koncept ameriškega naroda, ki je izrazita v uporabi besede »mi«, čeprav ni nikoli dokončno definirano, kdo oz. katere družbene skupine spadajo v to kategorijo, tako zagotavlja umetno enotnost družbe in omogoča prikrivanje dejanskih družbenih nasprotij, kot so milijoni revežev in brezdomcev na eni in ekstremnih bogatašev na drugi strani. Mosca meni, da je vsakemu človeku lažje sprejeti iluzijo o tem, da je njegov družbeni položaj posledica sodelovanja Božje volje ali nacionalnega interesa, kot pa da bi priznal resnico o podrejenosti sposobnejši, bolj organizirani in močnejši manjšini (Mosca v Matić 1998: 115).

Druga bistvena komponenta, ki dela mit vseskozi uporaben, je nerešena dilema, travma ali strukturna praznina mitske zgodbe, ki od trenutne politične oblasti v konkretnih okoliščinah zahteva, da poda zaključek, rešitev ali pa zapolni strukturno praznino mitske zgodbe. Gre za vprašanja kot je npr. kako je lahko prišlo do poraza v Vietnamu?; ali se bo na Bližnjem vzhodu zgodil »novi« Vietnam?; kako je lahko prišlo do letalskega napada na ZDA? ipd. »Vsaka obpotna dilema se prevede v ta diskurz, da lahko potem aktualna ideologija odgovori na izziv: ponudi svoj sklep, »dokončno« zapre travmatično odprtost starega mita. Davni poraz postane v nacionalni mitologiji odločilen. Vse ostale faze se z njim spoprijemajo na ta ali oni način in ga skušajo rešiti (Velikonja 1996: 124). Mit tako šele s posegom ideologije pridobi svojo razlagalno prepričevalno in mobilizatorsko moč, saj skozi ideologijo pride do uporabljanja, prisvajanja tako objektivnih zgodovinskih dejstev kot starih bajeslovnih zgodb (Velikonja 1996: 25).

Ker se smisel mita predpostavlja ali sprejema kot nedvomna resnica, je v tem dejstvu vsebovana njegova celotna moč in istočasno tudi največja pomanjkljivost političnih mitov (Slavujević 1986: 49). »Vzame se ga kot samoumevnega: brez utemeljevanja, dokazov, prepričevanj« (Velikonja 1996: 23). Zato sodobni politični mit daje smisel le v tolikšni meri, kolikor je potrebno, da bi sprožil delovanje, in da bi delovanje orientiral v pravem smislu, da bi zagotovil alibi (Slavujević 1986: 49). Medtem ko se mora ideološki mit za razliko od tradicionalnega nenehno potrjevati in utemeljevati. »Ideologija je odprtejša, prožnejša za argumentacije »vedežnih« - saj vsebuje tudi »znanstvena«, »objektivna« stališča - in njihovo konfrontiranje« (Velikonja 1996: 24). Samoumevnost naj bi bila glavni vzrok podrejenosti mitom. In ko tega ni moč doseči, se odpirajo obrabljena in vsakdanja tematska področja ter nepomembna vprašanja, z namenom, da bistvena in smiselna vprašanja ostanejo izven dometa. Ali kot pravi Chomsky: »Če so v stanju, da se začnejo ukvarjati z vprašanji, ki res nekaj pomenijo, to pomeni, da lahko spremenijo razdelitev moči na škodo tistih, ki imajo bogastvo in privilegije« (Barsamian, Chomsky 2000: 44). Vladajoča politična elita mora zato podati odgovore, še preden so npr. vprašanja o samem smislu človekovega obstoja in delovanja zastavljena. Prav tako mora podati perspektivo, vizijo prihodnosti. Preprečiti je potrebno kakršnekoli napore, s pomočjo katerih bi ljudje prišli do polnega spoznanja, do lastne kritične presoje, do vzpostavitve lastnega sistema vrednot. Potrebno je odpraviti kakršenkoli sum v avtoriteto mita.

2.1.3. Sodobni politični mit

Tradicionalni miti so povezani s tistim, česar si ljudje niso znali razložiti, npr. z nastankom sveta, nastankom božanstev itn., medtem ko so moderni miti (od 19. stoletja dalje) povezani z nastankom narodov in nacionalnih držav ali vzponom idej o nacionalni državi. »Nova mistična tvorba, *mi*-skupina, *unio mistica*, ki združuje občestvo posvečenih, postane država. Željeno notranjo povezanost simbolizirajo značilne besede kot *Združene države Amerike*« (Velikonja 1996: 66). Narod namesto religije postane osnovna matrica in okvir vrednostnih identifikacij in iz njega so izpeljani osnovni pojmi morale, dobrega in zlega (Matić 1998: 270).

»Sodobni politični mit lahko opredelimo kot vrednostno, iracionalno zasnovano osnovno kolektivno predstavo o željenem družbenem stanju (spremembi), katera s svojo opredelitvijo prežema celotno sfero idejnega in z močjo svoje intencionalnosti skorajda neposredno prehaja v politično delovanje s ciljem realizacije v družbenem življenju« (Slavujević 1986: 30). Oporno točko spremembe stvarnosti sodoben političen mit zagotavlja, kot navaja Slavujević, s poudarjanjem dejansko obstoječega emotivnega odnosa družbene skupine do nekega pojava, do določenega segmenta stvarnosti in s prenosom take opredelitve na celotno družbeno skupino in kasneje družbeno skupnost (Slavujević 1986: 49).

Politični miti torej težijo, da se vzpostavijo kot osnova vrednotenja in prepričanja ljudi o njihovi družbeni ureditvi in političnih odnosih v njej, vodstvu, hierarhiji, moči in vladanju itd. (Matić 1998: 103). Realnost je pojasnjena, ovrednotena in oblikovana v skladu z interesi trenutne vladajoče skupine - ameriške politične in gospodarske elite, ki sloni na politični doktrini angleškega liberalizma.⁸ Gre tudi za predstavo, da naj bi bila ameriška družba predvsem družba srednjega razreda, kjer so pred zakonom vsi enaki, kjer lahko vsak postane iz nič vse, če le trdo dela, kjer naj bi bila izrazita svoboda tiska, govora ipd. Gre za predstavo, v kateri ameriška družba živi in je vanjo trdno prepričana. Prekriva pa dejanska nasprotja ameriške družbe kot so rasizem, revščina, izrazite socialne razlike, ogromen problem prehranjevanja, visoka stopnja nasilja ipd.

Ontološka utemeljenost sodobnih političnih mitov se po Slavujeviću (1986: 40) ne izraža samo v razredno pogojeni vsebini mitov, v tem, da oni predstavljajo izraz najbolj fundamentalnih stremljenj, teženj in želja družbenih razredov. Po njegovem naj bi šlo za to, da je sam mehanizem ustvarjanja mitske zavesti in njenega delovanja globoko zakoreninjen v

---

⁸ Angleški liberalizem, kot je bil definiran konec 19. stoletja, je opravičeval pojav vse močnejšega imperialnega elitnega sloja, ki je vladal v imenu "primitivnih neizobraženih mas", katerim ni bilo moč zaupati, da vladajo v

razredni naravi družbe. Torej naj bi mit nujno nastajal iz razredne situacije. »Ne samo da razredna družba ustvarja splošne pogoje za existenco političnih mitov, ampak se razredni interes nujno konstituira skozi mitske predstave (ideologijo)« (Slavujević 1986: 40). Matić (1998: 129) je podobnega mnenja, saj meni, da so v družbeni strukturi razvitih držav vodilni na višjih položajih manj nagnjeni k sprejemanju politične mitologije kot nižji, medtem ko so srednji razredi,⁹ še posebej v obdobjih kriz, ki ogrožajo njihov status, podložnejši raznim oblikam ideoloških regresij in socialnih mitov. Intenzivna nacionalistična identifikacija v ZDA je bila v preteklosti povezana večinoma z nasprotjem med najbolj negotovim delom srednjega razreda na eni in nekaterimi etničnimi skupinami (črnci) ali zadnjim valom delavskih priseljencev na drugi strani (Morgenthau 1995: 206).

Se pravi, da izvira identifikacija posameznika z močjo in zunanjo politiko države predvsem iz frustracij in negotovosti, ki so značilne za srednji razred. Ameriška družba je bolj kot katerakoli druga v zahodni civilizaciji družba srednjega razreda. Še pomembneje je, da se morebitne razredne razlike v družbi poizkušajo ublažiti ali rešiti s skupnim imenovalcem vrednot in teženj srednjega razreda (Morgenthau 1995: 206).

Negativne emocije, frustracije in občutki osebne nemoči v realnem svetu predstavljajo glavno gonilno silo »realnega« mitskega sveta, kjer so taka čustvovanja usmerjena v realizacijo dejanskih ali namišljenih ciljev elitnega sloja. Iluzorne in utopistične predstave o boljšem, lepšem, srečnejšem in varnejšem jutri, ki pogostokrat prevzamejo »ideologizirano in politično obliko« (Matić 1998: 27), katerim se posameznik predaja, postanejo sredstvo manipulacije vladajoče politike in represivnih organov. Mitski svet posamezniku namreč omogoča doseči tisto, kar realen svet ne dopušča. Ponuja boljšo in gotovo prihodnost, ki je zapisana v mitu. Pomaga obvladovati dejansko stanje, ki postane težko sprejemljivo ter predstavlja zatočišče pred perečimi dejstvi. »Posebej v težavnih razmerah deluje kot luč v temi, *lux in tenebris*« (Velikonja 1996: 69). Večpomenskost mitske retorike omogoča, da vsak v njemu najde izraz svojih najglobljih teženj, želja, potreb, zdravilo za svojo frustracijo in

---

svojem lastnem imenu. Glavni cilj liberalne elite britanske vlade in javnega življenja 19. stoletja je bil ohraniti in podpreti interese izključno privatne moči (Engdahl 2000: 21).

⁹ V tesnobnih in negotovih situacijah, kot so družbene, ekonomske, tehnološke spremembe, naj bi tako prenehala stabilizatorska vloga srednjega razreda med nižjimi in višjimi razredi, prav tako do tedaj veljavne norme in pravila, s katerimi naj bi se srednji razred identificiral. V takih okoliščinah naj bi tudi socialne aspiracije srednjega razreda o napredovanju po družbeni lestvici ostale nerealizirane. Kar naj bi vodilo k procesom degradacije in razzslojevanja srednjega razreda. Gre za razred, ki se izrazito identificira s pravili kapitalistične družbe oz. tržnega tekmovanja (Matić 1998: 128-132).

zdravilo za družbeno nepravilnost (Slavujević 1986: 46). Vsak si ga razlaga in dograjuje po svoje. Posamezniku omogoča, da se njegov dotedanji občutek nemoči sprevrže v občutek moči, saj politični mit »zgodovinske tokove usodno veže prav na njegovo osebno angažiranost« (Slavujević 1986: 33). »Izhodišče politične izbire postanejo stari miti; aktualni politični in nacionalni problemi, dileme in odločitve se obogatijo s povsem mitskimi razsežji« (Velikonja 1996: 141).

Obdobja kriz, negotovih situacij, napetosti ipd. so »idealna tla«, ki omogočajo trenutni oblasti, da izkoristi take razmere oz. da jih še dodatno zaostri s pomočjo mitske konceptualizacije obstoječega stanja. Ideološki mit zna investirati želje, pričakovanja in tesnobe, ki so ujete v precedenčnih okvirjih in zagonetnih ugankah starih mitov (Velikonja 1996: 29). Realnost je pojasnjena, ovrednotena in oblikovana v skladu z interesi in željami trenutne vladajoče skupine. Zakaj? Zato, da lahko trenutna oblast dano situacijo rešuje v želeni smeri po svoje in se na ta način legitimira. Oblast torej rešuje tisto, kar je sama zapletla. Podana rešitev pa je prikazana kot ena in edina možna ter nujna. »Mitologija kot dinamična povezava starih mitov in novih ideoloških razlag ustvari tisto, kar je zgodovinsko *nujno*, *neizbežno*, razloži, kaj narediti s tradicijo, sama ovrednoti prej omenjene nastavke, ki jo opravičujejo« (Velikonja 1996: 32). »Ta točka razmišljanja pa dovoli pravzaprav vse, opolnomoči vsakršne prihodnje akcije« (Velikonja 1996: 87). »Novi vodja ali stranka mora storiti, kar zahteva klic krvi, *etnične meje*, *civilizacijsko poslanstvo*, *razredni cilj*, *odprti grobovi*, *nacionalni interes*, *zakon zgodovine* ali *božja volja*: privedi svoje varovance v želeno in zahtevano novo stopnjo« (Velikonja 1996: 69).

Z uporabo mitskih konstant skuša obstoječa oblast pri naslovniki priklicati tiste občutke in predstave, ki so od nekdanj prisotni, živi v kolektivni zavesti, spominu, in ki ji bodo koristili pri manipulaciji za mobilizacijo naslovnikov za dejanske ali namišljene cilje. »Oblast povleče, točneje ideologizira iz ropotarnice mitskega spomina družbe vedno le tiste pripovedi, legende, nauke in identifikatorje, ki ji koristijo v trenutni situaciji« (Velikonja 1996: 141). Slavujević meni, da naj bi globoko v človeku ostajala nostalgija, sentimentalni občutek o preteklem, kot nečem določenem in preverjenim, ki naj bi skupaj s pomočjo posredovanja memoriabilne selekcije postajalo prijetnejše in privlačnejše, kot je dejansko bilo. Od tod naj bi stare predstave, slike in občutki lahko oživel tudi v novih pogojih. V novem naj bi se iskalo poznano, prepoznavalo že izkušeno, da bi se lahko vsaj virtualno ublažili stresi družbenih kriz in radikalnih sprememb (Slavujević 1986: 40-41).

Toda novi politični miti ne nastajajo svobodno. Gre za praktične zgodbe, za take, ki navajajo k politični akciji, ki so angažirane, ki mobilizirajo, povezujejo, razlagajo, sporočajo

(Velikonja 2003: 9). »Bajeslovje je«, kot pravi Velikonja (1996: 21), »lahko del intelektualnega diskurza in družbene prakse ter ima s svojo retorično strategijo razglašanja večnostne utemeljenosti (=božjega / naravnega / zgodovinskega / znanstvenega ipd.) reda stvari povsem praktične, oprijemljive razsežnosti. Ustvarja družbene vezi, konsolidira oblast, sankcionira obstoječi red.«

2.1.4. Funkcija mitskega političnega jezika

V t. i. civilizirani družbi beseda izpolnjuje dve funkciji, to sta njena semantična in magična uporaba. Običajne besede so obtežene s pomeni, toda te nove skovanke so obtežene s čustvi in divjimi strastmi. Pri tem pa so celo stare besede dobile nov pomen, doživele so korenite spremembe pomena. Sprememba pomena sloni na dejstvu, da so bile prej te besede uporabljene v opisnem, logičnem ali semantičnem smislu, sedaj pa so postale magične besede, ki naj bi razvnele določene občutke (Cassirer 1995: 16). V zunanjepolitični retoriki ZDA je danes tako najbolj pogosto uporabljena magična besedna zveza »države osi zla«, ki je sicer nastala med drugo svetovno vojno. V podobni funkciji je besedna zveza »malopridne države«.

Oznaka malopridna je v sodobnem političnem in medijskem »novoreku« pomensko zelo blizu pridevniku »nedemokratična«, seveda s pogojem, da blago zveneči opis »demokratična vlada« pripišemo vsem tistim političnim strukturam, ki priznavajo in spoštujejo ameriško hegemonijo in »gospodarski red«, ki ga ideološko, pravno in po potrebi vojaško branijo zahodne kapitalistične sile (»vladajoči razredi«) (Kanduč 2002: 80).

Politični jezik kot način prebujanja in usmerjanja kolektivnih emocij spodbuja podrejenost posameznika v ustrezno emotivno atmosfero bodisi v obliki pozitivnih čustvenih identifikacij ali s pomočjo izliva kolektivnih negativnih identifikacij proti sovražniku v obliki jeze, prezira ipd. (Matić 1998: 149). »Magični politični govor ni usmerjen k ljudskemu racionalnemu mišljenju in razumevanju ampak k človekovim emocijam, s ciljem, da se le-te pretvorijo v pobude političnega delovanja« (Matić 1998: 149). Politični jezik je usmerjen v prebujanje emocij in mobilizacijo le-teh za politično delovanje, pravzaprav na cilj, ki s formalno vsebino političnega govora nima nič skupnega. Najpogosteje pod krinko skupnih interesov.

Mitski politični jezik predstavlja sredstvo, s katerim skuša vladajoča politika usmerjati politično vedenje ljudi. »Mitologija je védenje (nove) oblasti in vedênje ostalih: ponuja racionalne razlage, ki jih podpira s sklicevanjem na čustva, predsodke in stare navade

naslovnikov« (Velikonja 1996: 30). Posamezniku mitski politični jezik onemogoča, da oblikuje svoj lasten sistem vrednot, lastno in kritično mnenje tako o družbenih kot političnih stvareh, ki ga obkrožajo, saj mu vsiljuje že gotove predstave in mnenja o svetu ter sistem vrednot. »Politična retorika ni nevtralna, ampak je usmerjena na spreminjanje stališč, prepričanj in vrednot« (Ferfila 2002: 273). Politični jezik kot faktor družbene identifikacije tako deluje kot sredstvo homogenizacije različnih mišljenj in vedenj.

Matić meni, da naj bi družbeni viri mitskega jezika politične propagande kot sredstva za tlačenje avtentičnega človekovega govora ležali v samih reprodukcijskih, življenjskih osnovah in procesih družbenega razvoja (Matić 1998: 152). Politično magični jezik je sredstvo v rokah tistih, ki imajo moč nad sredstvi masovnega informiranja. Pri tem gre npr. za nadzor nad tem, kako naj se posamezne teme in probleme opredeli, kako naj se o njih razpravlja, katere teme bodo na dnevnem redu ipd. Politični jezik jim omogoča, da ohranijo svoj ekonomski in družbeni status ali pa da ga še okrepijo. Jezik tako nastopa kot sredstvo »politične indoktrinacije in manipulacije« (Matić 1998: 151), zagotavlja dominacijo nad resnico, ki bi lahko ogrozila monopolni položaj predstavnikov zasebnega kapitala. »Glavni razlog, da ljudje ne izvedo resnične zgodbe, je ta, da resnica omogoča predober vpogled v uspeh elit pri njihovem spodkopavanju institucij in kulture, v kateri prava demokracija lahko deluje in uspeva« (Chomsky v Vodnik 2003: 13).

Slavujević meni, da je vsebina sodobnega političnega mita locirana zunaj relacije resnica - laž. Poskuša se jo prikazati kot dejstvo. Njegovi nasledovalci ga doživljajo kot najvišjo resnico. Mit istočasno tudi samo dejstvo pretvarja v vrednost, da bi mu zagotovil čim daljšo legitimnost. V tem neprestanem laviranju med vrednostjo in dejstvom se rojeva potreba sodobnega političnega mita, da se obkroži s celotnim sistemom racionalizacije, ideologijo. Tako pridemo do tega, da se mit istočasno doživlja in brani kot resnica, ter se zavrača kot laž (Slavujević 1986: 37). »Vsaka oblast ima svojo produkcijo vednosti in emfatično poudarja njeno objektivnost, nevtralnost. Tako zasnovana resnica, katere bistveni sestavni del je tudi bajeslovni imaginarij, jo lahko le legitimira, potrjuje« (Velikonja 1996: 30).

Jezik v politiki skladno z mitskim opazovanjem stvarnosti je v funkciji konstruiranja neke abstraktne simbolične realnosti (Matić 1998: 147). »Politični jezik ustvarja »simbolno realnost« iz zanj primerne kota« (Ferfila 2002: 273). V taki »realnosti« so problemi, ki zajemajo svetovne razsežnosti, prikazani npr. kot poenostavljen konflikt med razvitim Severom in nerazvitim Jugom, med komunističnim Vzhodom in demokratičnim Zahodom ipd. »Značilnost magičnega političnega jezika je«, kot pravi Matić (1998: 149), »v tlačenju

eksaktnega in jasnega pomena besed, katere se preurejajo v ritem in zvok, in ki pri prejemniku (množičnemu občinstvu) izzovejo močne občutke in delovanje domišljije.«

Vsaka bolj ali manj korenita politična in družbena sprememba predrugači tudi način komuniciranja, skozi katerega nastaja nova (mitska) konceptualizacija obstoječega (Velikonja 1996: 73). Za svetovne politične dogodke, ki smo jim bili priča v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ter prvih letih 21. stoletja, kot so zalivska kriza, 11. september, vojne proti afganistanskemu in iraškemu režimu, je značilna manihejska interpretacija le-teh. Demoniziranje oz. sataniziranje nasprotnikov (*Saddam - Satan, Saddam - Hitler*) in uporaba metafizične retorike v zunanji politiki (*os Zla Busha ml., boj Dobrega proti Zlu*). Vrstijo pa se tudi zgodovinske analogije (*novi križarski pohodi*), novi mitski binarizmi (*kdor ni z nami, je proti nam*) in ločevanja (*nova / stara Evropa*); nove mitske ključne besede (*terorizem*); miti o zarotah (*mednarodni terorizem kot organizirana zarota proti Ameriki*); novi rasizem in diskriminiranje (zaostrena imigrantska politika v ZDA) (Velikonja 2003: 14-16). Mitska domišljija oživlja celo naravo, za njo ni nič mrtvo, nevtralnno ali ravnodušno. Vsi predmeti so dobri ali zli, prijateljski ali sovražni, privlačni ali odbojni, naklonjeni ali grozeči (Cassirer 1972: 20).

»Politični jezik torej opredeljuje in razlaga politično stvarnost ter je obenem razlog in spodbuda za bodoče skupinsko ravnanje« (Ferfila 2002: 270). Novi jezik se spreminja v neko vrsto družbene prisile in psihičnega terorja ter se vsiljuje kot stvar moralnih obveznosti in dobrega okusa, pravzaprav pripadanja in nepripadanja neki politični ureditvi, družbeni organizaciji, moralnim smernicam (Matić 1998: 148). Tako nalogo ima danes npr. predelano leninistično geslo, »kdor ni z nami, je proti nam«, ki zahteva brezpogojno podreditev politiki ZDA na mednarodni ravni. V nasprotnem primeru sledijo sankcije. Doma pa se od prebivalcev zahtevajo točno določeni obrazci vedênja: povečana stopnja patriotizma in nacionalizma, odpovedovanje, žrtvovanje ipd. »Znotraj političnih govorov se pojavijo novi simboli, napadalne parole, parabole, programske sintagme, prenapeti zahtevki, grandomanski izmisleki ipd.« (Velikonja 1996: 73). Tako je Bush ml. v svojem govoru v kongresu dva tedna po terorističnem napadu na ZDA uporabil sintagmo o diktatorskem režimu talibanov, ki skušajo s podporo teroristom uničiti ameriški način življenja (Ferfila 2002: 270). »Jezik rabi kot stimulant, sredstvo ali razumski razlog za politična dejanja« (Ferfila 2002: 272).

2.1.5. Vsebine sodobnih političnih mitov

Različne vsebine sodobnih političnih mitov so lahko skrčene na nekaj tipičnih mitskih figur ali obrazcev, ki so konstitutivni elementi predstav političnih mitov ter izražajo odnos mitske zavesti do družbene stvarnosti.

Najbolj razširjena mitska figura je prikazovanje zgodovinskega, družbenega dogajanja kot naravni proces. Ta figura omogoča mitu, da prikrije svojo naravo. Mit kot vrednost se transponira v dejstvo, da prikrije svoje namere in interese katerim služi. V tem smislu se mit depolitizira (Slavujević 1986: 52-53). Neka trenutna družbena situacija se tako prikazuje kot nadaljevanje zgodovinskega procesa, kot izpolnitev dolgo pričakovanih želja mnogih generacij in kot edina alternativa sedanji problematiki, ki bo zagotovila bolj varno in lepšo prihodnost. Na ramenih sedanje generacije je, da reši to dilemo. »Mitska zgodba sama po sebi postane sredstvo, da se s pomočjo rekonstrukcije preteklih dogodkov sprejmejo sugestije o neizogibnem razpletu sedanjih in bodočih problemov in dogodkov, ki so v toku, oz. kateri se pričakujejo« (Matić 1998: 112). Tako se je npr. med mnogimi depolitiziranimi zgodbami konflikt s Husseinom prikazoval kot dokončni obračun z njim, v katerem je bil Bush ml. odločen, da vrne Husseinu »milo za drago« in enkrat za vselej dokonča boj zoper zlo, ki ga je začel njegov oče. Zgodovina je na ta način dehistorizirana, zgodovinski proces iz preteklosti se odvija še dandanes, je nedokončan. Druga, tudi tako razširjena mitska figura, je obljuba o stabilni harmoniji. Pričakovano in zeleno družbeno stanje, ki je v bistvu neizbežno, naj bi zagotovilo vsa dosedanja pričakovanja množice glede varnosti, polnega življenja itn., pri tem pa so dejanska družbena nasprotja eliminirana ali pa prikrita. »Mit vselej skicira sedanjost kot edino pravo, pravično in pravljico in s tem kaže na neznosnost dovčerašnjega, na njegovo prekratnost« (Velikonja 1994a: 47).

Če pa dejanska nasprotja še vedno niso eliminirana, nastopi pomožna mitska figura - vakcina, za katero Roland Barthes pravi, da gre za priznanje manjših zločinov, da bi se prikrito osnovno zlo (Barthes v Slavujević 1986: 54). Kakršnekoli so že sedanje muke, vseeno in vsekakor so predstavljene kot manjše, zanemarljive v primerjavi s tistimi, ki bi se kopičile, če ne bi ničesar ukrenili, če bi ostali na starem (Velikonja 1996: 140). Pri ameriških intervencijah v Iraku, se ameriški državniki glede civilnih žrtev največkrat sklicujejo na to, da so civilne žrtve, ki so jih povzročile ameriške enote, manjše zlo, kot pa če bi npr. Hussein še naprej ostal na oblasti. Civilne žrtve so le cena, ki jo je potrebno plačati za vzpostavitev miru, demokracije ipd. Majhno zlo je torej potrebno, da bi se skupini prihranilo večje. Ko tudi to ne uspe, potem nastopi, kot pravi Slavujević, »diskreditiranje drugačnega« (Slavujević 1986: 54). Družbeni nosilci tega »drugega« dobijo svoj izraz v mitski figuri sovražnika. Pri tem so

temu »drugemu« pripisane najslabše človekove značilnosti, kot so agresivnost, nemoralnost, neuravnovešenost, iracionalnost v odločitvah ipd. Predstavljen je kot grožnja civilizaciji. »Drugi« je skonstruiran kot iracionalen, nestabilen, nerazvit, zaostal in hudoben. Skonstruiran je tako, da je ameriška intervencija nujna s stališča ZDA (Balon 2002: 27). Več o mitski figuri sovražnika v četrtem poglavju.

3. KONSTITUTIVNI ELEMENTI PRI USTVARJANJU IN REPRODUKCIJI SOVRAŽNIKA V ZUNANJI POLITIKI ZDA

3.1. Puritanstvo

Ko so prvi angleški kolonialisti na begu pred zatiranjem zaradi izražanja svojih religioznih čustev pripluli na obale neznanega kontinenta, so svojo naselitev namreč videli kot »sveti eksperiment«, prostrano divjino pa kot od Boga dano zemljo, novi Jeruzalem. Pionirski puritanci z Johnom Winthropom na čelu, so imeli že od leta 1630 pred očmi eno samo nalogo: uresničiti Božje poslanstvo o vzpostavitvi take družbene skupnosti, v kateri osebna, gospodarska, religiozna in politična svoboda posameznika ne bo v nasprotju z blagostanjem občestva. Harmonijo med javnimi potrebami skupnosti in privatnimi željami posameznika pa je bilo mogoče doseči le pod pogojem, da so bile navade *polisa* v skladu s Svetim pismom (Debeljak 1992: 560).

Vsakdanja opravila so imela tako smisel le, če jih je kolonialist opravljal v čast Boga, blaginja pa je bila znak, da ga je Bog nagradil z naklonjenostjo za trdo delo.

Weber je namreč ugotavljal, da kalvinci svoj nemir, ki ga vzbuja ideja o vnaprejšnji izvoljenosti le izbranih, pomirijo z dodatno doktrino o znamenjih: delovna uspešnost se razume kot znamenje predestinirane izbranosti. Kalvinizem je tako ustvaril kulturno

ozračje, v katerem je bila revščina šteta za znamenje moralne in verske pomanjkljivosti, individualna pridobitnost pa kot dolžnost, ki jo narekuje Bog¹⁰ (Smrke 2000: 237).

Zveličani bodo le nekateri, in sicer tisti, ki jih je kot take že vnaprej izbral Bog (Smrke 2000: 236). Kalvinistični individualizem je močno poudaril osebnost in zasebnost, kajti človek posamično »stoji pred Bogom«, je osebno odgovoren za svoje početje (Južnič 1993: 118).

Sovraštvo do katoliških dežel z monarhično vlado in v kalvinizmu prisoten duh svobode sta v kalvinističnih deželah podpirala demokratična načela (Javornik 1998b: 1840-41). Pri tem Smrke pravi, da je bil na splošno tudi v procesu deetabliranja cerkva v kolonijah oziroma zveznih državah izmed medreligijskih strahov najmočnejši strah pred katolicizmom.¹¹ Le-ta je imel vlogo nekakšne »proticivilne religije«, religije torej, ki se ji je pripisovalo ogrožanje nastajajočih temeljnih ameriških civilnoreligijskih vrednot kot vrednot, ki naj bi jim bil zavezan vsak državljan. »Odločilna vloga protestantske in posebej kalvinistične delovne etike v kombinaciji s priložnostmi "brezkončnega" novega ozemlja je zaznamovala "ameriški sen" kot vero v smiselnost človekovega napredovanja proti nekemu "posvetnemu" cilju« (Smrke 1996:30).

Puritanci so sredi 18. stoletja zagotovili močan mit o Ameriki, v katerem je bila kolonizacija izpolnitev biblijske prerokbe, in posledično je bil ameriški »jaz« proizvod božanskega, preroškega namena. Ta mitološki diskurz je bil zapisan v zunanjepolitičnih besedilih povojnega obdobja. Kot posledica so puritanci zemljo, na katero so prišli, obravnavali, kot da pripada zgolj njim, ter tako ljudi in objekte, na katere so trčili, obravnavali kot ovire njihovi usodi. Koncept Amerike je bil zasnovan na konceptu t. i. »manifesta usode« kot »svetovne rešiteljice« in prav tako retorike križarskih vojn »napraviti svet varen za demokracijo«. Monroejeva doktrina je tista, ki je transformirala ameriško nevtralnost v izolacionizem in jo povezala z občutkom, da imajo ZDA v svetu posebno misijo (Mauk, Oakland 2002: 156).

Tako je na bitke in vojne, ki so jih angleški kolonialisti bili z Britanci, Mehičani, Indijanci, potrebno gledati kot na oviro pri uresničevanju t. i. »manifesta usode«, ki je opravičeval širjenje ameriških meja proti zahodni obali oz. na prostor, ki ga je »Božja previdnost« namenila razvoju prvotnih naseljencev. Pri tem so na Indijance in Mehičane gledali kot na

---

¹⁰ Predvsem kalvinizem je bil osnova znameniti tezi sociologa Maxa Webra o protestantski etiki in duhu kapitalizma, to je protestantski etiki (in doktrini) kot dejavniku spodbujanja ekonomskega razvoja kapitalima (Smrke 2000: 237).

¹¹ Največji del angleške Amerike so naselili ljudje, ki so se izmaknili papeževi avtoriteti in se potem niso več podredili nobeni verski nadvladi; v novi svet so torej prinesli krščanstvo, ki bi ga lahko najboljše označili za demokratično in republikansko. To dejstvo je izjemno prispevalo k vzpostavitvi republike in demokracije v javnih zadevah. Politika in religija sta bili skladni že od začetka in sta odtlej taki tudi ostali (Tocqueville 1996: 286).

manjvredne in jim odrekli sposobnost lastnega razvoja. Tako je zlasti postal pomemben nauk o »Božjem izbranstvu« in prepričanje o »izvoljenosti« med neprimerno manj vrednimi, sovražnimi ljudstvi (Južnič 1980: 116). Prav ta retorična sredstva so pomagala začrtati mejo med t. i. izbranimi in ostalimi. Nasproti skonstruiranemu in idealiziranemu pojmu civiliziranosti in spodobnosti je stalo domnevno poganstvo in barbarstvo prvotnih ljudstev, ki je predstavljalo nenehen opomin na to, kaj bodo kolonialisti postali, če razlike znotraj in navzven ne bodo omejene, obvladovane in nadzorovane (Campbell 1998: 114). Svet tako navzven kot navznoter je bil tako razložen v skladu s potrebo po specifični identiteti ZDA, in sicer kolonialni identiteti ZDA.

3.2. Civilna religija

Medtem ko Smrke pravi, da o civilni religiji govorimo, če kot religija funkcionira neka državna ideologija, in če kot cerkev deluje država, ki državljane obravnava kot vernike in obratno, pa jo je Robert Bellah označil kot družbeno govorico, v kateri sta religija in morala najvažnejša podpora politike (Smrke 1996: 10; Bellah v Debeljak 1992: 560). Civilna religija je tista, ki daje ZDA moralen karakter in biblijsko poslanstvo (Mauk, Oakland 2002: 301).

Izza vsake točke civilne religije se skrivajo biblijski arhetipi: eksodus, izbrano ljudstvo, obljubljeni dežela, novi Jeruzalem, mučeniška smrt in ponovno vstajenje. Civilna religija premore svoje lastne preroke in mučenike, sebi lastne dogodke in svete kraje, svoje svečane rituale in simbole (Bellah 1990: 1671). »Gre ji za to«, kot pravi Bellah (1990: 1671), »da bi bila ameriška družba kar najbolj v skladu z voljo Boga in s tem vzor vsem drugim«. Prav preselitev kot globoka kolektivna izkušnja naj bi spodbudila svetopisemske predstave, s pomočjo katerih so priseljenci skušali dobiti odgovore na nekatere temeljne eksistencialne zagate. Torej gre pri ameriški civilni religiji za »razumevanje ameriške izkušnje v luči odločilne in univerzalne realnosti« (Bellah 1990: 1671).

Simbolizem in ritualni izraz je viden na nacionalnih pokopališčih, kot sta Zvezno nacionalno pokopališče v Arlingtonu in Nacionalni vojni park v Gettysburgu, kjer so pokopani padli ameriški vojaki iz vseh vojn, od državljanske vojne naprej pa vse do danes ter pomembnejši ameriški državniki. Prav tako pri praznovanju praznikov, kot so zahvalni dan, dan neodvisnosti, dan veteranov ter rojstna dneva G. Washingtona in A. Lincolna, pri arhitekturi kot je npr. zgradba Vrhovnega sodišča, Bela hiša, Kapitol, relief na Mount Rushmore (v skalo so vklesane glave G. Washingtona, Th. Jeffersona, Th. Roosevelta, A. Lincolna).

Mučeniki, padli heroji, nedolžne žrtve se pobožnijo, prelevijo v oddaljene vzornike in garante prihodnje blaginje. Prelita kri postane veliki dogodek novega političnega ali nacionalnega bajeslovja. *Utemeljujoče nasilje* (René Girard) je neizčrpljivo napajališče skupinske identitete, identifikacije prihodnjih generacij s tisto prvo, sveto, ne upošteva je zgodovinske spremembe, ki so se odtlej zvrstile (Velikonja 1995: 13).

Javnoreligijska dimenzija naj bi zagotavljala predvsem družbeno kohezijo in manipuliranje s čustvi množic. Jezikovni in mitski simbolizem naj bi po mnenju Cassirerja (1972: 72) prispeval k objektivizaciji čustev in čutnih vtisov. Himne, spomeniki, uniforme, parade, plapolanje ameriške zastave, vsa ta simbolika in dramatičnost zagotavlja občutek enotnosti, skupnosti in pripadnosti.

V okviru omenjene religije je inavguracija predsednika pomemben ceremonialni dogodek. Utrjuje religijsko legitimacijo najvišje politične avtoritete. Predsednik, ne samo da se je zaobljubil ljudstvu, ampak še višji instanci, in sicer Bogu. »Volja ljudi«, kot pravi Bellah (1990: 63), »sama na sebi še ni kriterij dobrega in zlega«. V ameriški politični teoriji suverenost določajo ljudje. Implicitno – pogosto tudi eksplicitno – pa se odločilna suverenost pripisuje Bogu. To je pomen, ki ga obsega moto »*In God we trust*« kakor tudi fraza »*Under God*« v zaobljubi zastavi (Bellah 1962). V temeljnih dokumentih iz ameriške nacionalne zgodovine - Deklaracija o neodvisnosti, Gettysburški poslanici¹² Abrahama Lincolna, v številnih nastopih ameriških voditeljev vse do Kennedyja - se Bog pojavlja kot opora, nalagodajalec in sodnik ameriškega naroda (Kerševan 1988: 334). Tako se npr. danes Bush ml. razglša za glasnika Božje volje na zemlji, ali kot pravi Cassirer (1972: 280), »on je tisti, ki odkriva voljo Bogov in napoveduje prihodnost.«

Besede in dejanja ustanoviteljev, še posebej prvih predsednikov ZDA, so formirali obliko in ton civilne religije, kakršna se je ohranila vse do danes (Bellah 1990: 1662). »P/rav ta značilnost ameriške civilne religije, to prepričanje Američanov, da so izbrani narod, je utemeljilo vlogo ZDA kot »svetovnega policaja« in kot »osvoboditelja« - tudi preko vojaške okupacije - v konkurenci z drugimi »osvoboditelji« in »rešitelji«, ki nastopajo v imenu drugih ciljev in civilnih religij« (Kerševan 1988: 334). »Veste, noben narod v zgodovini ni imel možnosti in odgovornosti, kot jo imamo mi sedaj, da naredimo svet miroljuben, bolj varen, bolj svoboden« (Clinton v Guyatt 2000: 57).

---

¹² Z državljansko vojno so v civilno religijo vstopile teme smrti, žrtvovanja in ponovnega rojstva. Simbolizirata jih življenje in smrt predsednika Lincolna. Nikjer niso bolj izražene kot v Gettysburški poslanici, ki je sama po sebi del lincolnovske "nove zaveze" (Bellah 1990: 1666).

Gre za religijo, ki ne predstavlja konkurence zgodovinskim religijam v njihovih domenah, kot je npr. odrešitev, greh, ampak se bolj zanima za red, zakon, pravico, ameriško zgodovino. Njena sprejemljivost je s strani tako diverzificirane družbe, kot je ameriška, zagotovljena tudi tako, da se pri sklicevanju na Boga vsaj državni predstavniki ne sklicujejo npr. na Jezusa Kristusa ali Alaha ipd., ampak ostajajo zgolj pri sklicevanju na samega Boga, brez poimenovanj, brez determiniranosti, kar naj bi bilo povezano tudi s tem, da je vprašanje verskega izpovedovanja v ZDA izrazito privatna zadeva vsakega posameznika. »Civilna religija praviloma ne ustvarja posebne religijske predstave, ampak prevzema in uporablja (skozi izbor, redukcijo, formalizacijo in specifikacijo) predstave, tako kot ceremonije in simbole obstoječih civilnih religij« (Kerševan 1998: 338-39). Nosilec civilne religije ni ne cerkev ne cerkvena organizacija, ampak suveren, se pravi država, predstavnik državne / nacionalne skupnosti, potem posebne državne institucije, ideološki aparati države in nacionalne institucije (Kerševan 1998: 333). Prav integriranost religijskih elementov v temeljne dokumente, na katerih sloni in funkcionira ameriška družba, naj bi tako zagotovila, da ostaja civilna religija izven dometa verskih institucij.

Med sestavine civilne religije je vedno spadala predstava o tem, kaj pomeni biti »pravi Američan«, pravi državljan ZDA (Smrke 1996: 36). Ameriška nacionalna skupnost je bila tako večji del svoje zgodovine definirana predvsem kot bela, angleškega ali germanskega izvora, po veri pa protestantska ali katoliška. Utemeljevanje tega, kdo je »pravi Američan«, je temeljilo predvsem na negativnem privilegiranju (omejevanje pravice do izobrazbe, do delovnega mesta, do državljanstva) oz. na rasno-kulturnem elementu. Civilna religija je sekularna filozofija - ideal avtentičnosti, ki poudarja podrejenost določenim rasnim ali seksualnim ali verskim subkulturam (Lind 199576: 12). Antikomunizem je bil prav tako pomembna sestavina ameriške civilne religije v času ideološke bipolarnosti, s primesmi fašizma in z vrhuncem v času makartizma. Namišljeni ali dejanski simpatizer komunizma ni mogel biti pravi državljan ZDA. Delovanje služb, kot je obveščevalna agencija ZDA CIA (*Central Intelligence Agency* – Obveščevalna služba ZDA v tujini), pa tudi same vlade ZDA, izhajajoč iz civilnoreligijskega »prepričanja« o ameriškem poslanstvu znotraj hladne vojne, je botrovalo številnim zločinom - spodbujanje oboroženih konfliktov v Indoneziji, podpiranje krvavih diktatur v Latinski Ameriki, vojna v Vietnamu (Smrke 1996: 36).

Hammond je tako povzel vsebino sodobne ameriške civilne religije oz. zvezo med religijo in politiko: 1) obstaja Bog; 2) njegovo voljo je mogoče spoznati skozi demokratične postopke; 3) demokratične ZDA so osnovno Božje orodje in dejavnik v zgodovini; 4) za Američane je narod glavni vir identitete (Hammond v Kerševan 1988: 334).

3.3. Varnostni imaginarij

Varnostni imaginarij¹³ je struktura dobro osnovanih pomenov in družbenih odnosov, iz katerih so predstave sveta mednarodnih odnosov ustvarjene (Weldes 1999: 10). Pri obravnavanju koncepta varnostnega imaginarija Weldesova izhaja iz pojma družbenega imaginarija, ki mu je temelje načrtoval Cornelius Castoriadis. Družbeni imaginarij zagotavlja, kot pravi Tomlinson, »orientacijo družbe kot celote« (Tomlinson v Weldes 1999: 245). »Skozi imaginarij«, kot pravi Castoriadis, »je celoten svet za določeno družbo razumljen na način, ki je determiniran praktično, afektivno in mentalno, artikuliran pomen mu je vsiljen, razlike so ustvarjene glede na posedovanje oz. neposedovanje vrednot ..., in kaj bi moralo biti storjeno in kaj ne« (Castoriadis v Weldes 1999: 10). Podobno varnostni imaginarij omogoča predstave, ki razjasnijo odgovore na vprašanja, kdo smo, kaj smo, kdo so naši sovražniki, na kakšen način nas ogrožajo. Centralno procesu imaginacije je bilo delovanje diskurzov nevarnosti, katerih vrlina je zmožnost povedati, česa se je potrebno bati. Prav ti diskurzi so omogočili določiti, kdo smo »mi« (Campbell 1998: 170).

Varnostna imaginacija omogoča izdelovanje predstav sveta skozi proces artikulacije in proces interpelacije. Pojem artikulacije se nanaša na proces, skozi katerega je ustvarjen pomen iz veljavnih kulturnih ali lingvističnih virov, ki jih zagotavlja varnostni imaginarij. Pomen je ustvarjen in začasno fiksiran z osnovanjem verig konotacij med različnimi lingvističnimi elementi. Različni pojmi in ideje se tako povežejo v asociativne celote (Weldes 1999: 98 - 99). Tako npr. pojem islamski ali radikalni fundamentalizem v nas takoj prebudi predstavo o protizahodno usmerjenih teroristih, verskih bojovníkih, ki bijejo »sveto vojno« zoper nemuslimane, še posebej Američane, uperjeni so zoper svobodo, demokracijo, napredek in modernizacijo, svobodno trgovino, vladavino prava, temeljne človekove pravice. Ker je ogrožen ameriški način življenja in ameriške vrednote, so ZDA kot »voditeljica svobodnega sveta« dolžne reagirati, sprejeti odločitve in delovati v prid zaščiti ameriškega načina življenja. Cilj take kombinacije lingvističnih virov je ustvariti možno, smiselno in predvsem želeno predstavo sveta. Iz varnostne imaginacije so torej problemi (grožnje nacionalnemu interesu) skonstruirani. »V zagotavljanju pogojev za upravičenost akcije le-ti med ostalim omogočajo, kateri objekti bodo zaščiteni, in kateri bodo tvorili grožnje« (Weldes 1999: 13).

Da pa bi bili ti lingvistični elementi videti, kot da so med seboj povezani, je pogoj, da se te artikulacije vedno znova ponavljajo. »Prepričljivost in »resnica« nekega pojma ali oznake ni v

njem samem, ampak v njegovi artikulaciji, aktualni konstelaciji, v kateri je uporabljen« (Velikonja 2003: 57). Chomsky navaja, da je bila v obdobju hladne vojne mitologija upora agresiji ustvarjena za javno potrošnjo in je bila vestno ponavljana s strani množičnih medijev in profesorjev (Chomsky 1995: 146). Vse artikulacije so, kot navaja Weldesova (1999: 100), družbeni konstrukti, so proizvod konkretnih družbenih praks v konkretnih zgodovinskih okoliščinah.

Drug proces, proces interpelacije, pa se nanaša na dvoje. Interpelacija najprej pomeni, da se že z samim opisom družbenih odnosov ustvari specifična pozicija subjekta, v tem primeru ZDA, s specifično identiteto in specifičnimi interesi, ki spremljajo to identiteto. Vsaka pozicija subjekta ali identiteta pa nosi s seboj določen način funkcioniranja v svetu. Identiteta ZDA v času hladne vojne, je zagotovila smiselnost trditvam in predstavam o komunistični grožnji in kvazi-kavzalnim argumentom, kot je npr. domino teorija, ki so bili artikulirani v varnostnem imaginariju ZDA. Kot rezultat interpelacije pozicije tega subjekta, postanejo ZDA centralni objekt zunanjepolitičnih razprav in nacionalnega interesa. Ameriški državljani postane primarni objekt varnosti, katerega si varnostni imaginarij prizadeva zaščititi. Istočasno pa ZDA postanejo centralen subjekt takih razprav. ZDA tako niso samo najpomembnejši objekt, ki ga je potrebno zaščititi, ampak so tudi subjekt, ki je zadolžen za zaščito. (Weldes 1999: 103-7).

Pojem interpelacije istočasno kaže na dejstvo, da se posamezniki prepoznajo v takih predstavah sveta vse dokler, pozicija subjekta (ZDA) ali identiteta zagotavljajo primerno razlago za njihove izkušnje. Američani se nenehno in očitno identificirajo s politikami in akcijami, še posebej z zunanjepolitičnimi politikami in akcijami ZDA. Gre za proces istovetenja osebne in kolektivne usode (Weldes 1999: 104-5). Identifikacija z narodom, njegovo politiko, interesi, cilji, vrednotami predstavlja ključno integracijsko sredstvo, ki vsaj navidez zagotavlja enotnost in prikriva družbena nasprotja. Uspeh in moč interpelacij sta vidni v nenehni uporabi besede »mi« pri razpravah o ameriški zunanji politiki. Npr. »mi smo morali pokazati komunistom, da se ne morejo vmešavati v Vietnam«, »mi smo Saddamu dali brco v rit« (Weldes 1999: 105). Ko državni uradniki uporabljajo besedo »mi«, je referent namenoma nejasen. Lahko pomeni: mi - državni uradniki, mi - Američani ali vse naštetu naenkrat. Javnosti je prepuščeno, da sama definira subjektno pozicijo »mi« (Petman v Balon 2002: 11). Althusser (1979: 111) meni, da ideologija deluje ali funkcionira tako, da rekrutira subjekte med individuumi ali preobraža individuum v subjekte s pomočjo procesa

---

¹³ Imaginarij je tisti del predstav, ki niso nujno resnične in dejanske, pa vendar delujejo kot posebna raven

naslavljanja (*l' interpellation*). »Mi« imaginarne ameriške skupnosti je proizvod tako lingvističnih kot nelingvističnih praks. Med obema praksama obstaja recipročen odnos. Ni konstruiran samo iz besed in idej o imaginarni ameriški skupnosti, o njeni unikatnosti in veličini, ampak tudi iz nelingvističnih praks, kot je plapolanje ameriške zastave na paradah, petje nacionalne himne na športnih dogodkih, nadzor meja, postopek za pridobitev ameriškega državljanstva ipd. Lingvistične in nelingvistične prakse so tudi del tega, kaj pomeni biti Američan (Weldes 1999: 110-11).

3.4. Ameriški način življenja

Ameriški način življenja temelji predvsem na filozofiji liberalne demokracije, ki jo simbolizirata Deklaracija o neodvisnosti¹⁴ in Ustava ZDA (1783), in za katero je značilna enakopravnost, spoštovanje človekovih pravic, svoboda, verska strpnost, privatna lastnina (Lind 1995: 3). Sintagma »*American way of life*«, obvladuje družbeni prostor ZDA in predstavlja za slehernega ameriškega državljanja veliko vrednoto.

Benko meni (1997a: 225), da so vrednote kot so mir, pravičnost, demokracija, svoboda ipd., »privzdignjena« mitologija, saj obstaja močno neskladje med njimi po eni in prakso zunanje politike po drugi strani. Kadar je ogrožen ameriški način življenja, naj bi bile upravičene vse akcije tako znotraj kot zunaj meja ZDA. V ta namen so tudi same pripravljene kršiti nekatera temeljna načela, s katerimi se tako ponašajo in jih zagovarjajo ter z njimi tudi opravičujejo svoje vodilno mesto v mednarodnih odnosih. Koncept človekovih pravic, zgodbe o »humanitarnih intervencijah« in »vzpostavitvi demokratične družbe« so v zunanji politiki ZDA le sredstva, s katerimi se poskuša uveljaviti predvsem gospodarske ter politične interese ameriške elite, kot je npr. prost pretok ameriškega kapitala, in ima kaj malo zveze z »dobrimi« nameni ameriške zunanje politike. ZDA ohranjajo ameriške vrednote in ameriški način življenja tako, da odrekajo drugim temeljne človekove pravice, kot so pravica do hrane, do ohranjanja njim lastne kulture in identitete itn. Zelo nazoren primer za to so še dandanes gospodarstva in družbe Tretjega sveta. Ideološki aparat, ki temeljne vrednote ameriške družbe, kot sta svoboda in demokracija, definira v pogojih potrošništva oz. svobodnega trga, pa poteka na mednarodni ravni večinoma enosmerno, in sicer v prid ZDA. Temu ustrezno so ji na voljo mednarodne institucije, kot so WTO (*World Trade Organization* – Svetovna

---

dejanskosti in imajo usmerjevalno vlogo (Južnič 1993: 159).

¹⁴ Pomen te deklaracije je, razen da gre za razglasitev neodvisnosti, tudi ta, da deklaracija kot temelj nove ameriške buržoazne države prvič v zgodovini objavlja principe angleških in francoskih mislecev o enakosti in pravicah vseh ljudi, o suverenosti ljudstva in njegovi pravici do revolucije proti vladam, ki ne delajo v korist ljudstva (Gross 1979: 8).

trgovinska organizacija), IMF (*International Monetary Fond* – Mednarodni denarni sklad) in WB (*World Bank* – Svetovna banka), ki so se oblikovale kot rezultat Bretton-Woodsa in razmer po drugi svetovni vojni, v katerih so si ZDA zagotovile močan vpliv.

Tako kot so včasih misijonarji predstavljali utiralce kolonializmu, bi lahko danes to vlogo pripisali ameriški kulturi in ameriškemu načinu življenja (oz. potrošniški kulturi) pri prodiranju ameriških gospodarskih interesov oz. liberalizaciji nacionalnih ekonomij držav Tretjega sveta in bivših komunističnih držav. Prva bistvena poteza t. i. »potrošniškega neoimperializma« (Barber 2001:232) je neke vrste obvladovanje ali spreobrnitev miselnosti, duha, seveda na bolj prefinjen način kot nekoč, skozi pop glasbo, filme, obleko, hrano ipd. in ne s silo. Ameriška kultura v okviru globalizacijskih procesov tako spodbuja reprodukcijo zahodnjaških obrazcev življenja, spodkopava ohranjanje lastnega in diverzificiranosti na lokalni in regionalni ravni, in vztraja na monokulturnosti, čeprav se prikazuje kot multikulturna. Na posameznika se ne obrača kot na državljana, ampak kot na potrošnika ter mu zagotavlja novo identifikacijo, in sicer identifikacijo s proizvodom, blagovno znamko, stilom življenja ipd. Kulturni imperializem ZDA je prepleten s tržno logiko.

Danes lahko o ameriški kulturi govorimo kot globalni. Še najbolj zgovoren je primer prepoznavnih ameriških blagovnih znamk kot sta Coca-Cola in McDonald's, ki sta prisotni prav vsepovsod na zemeljski obli. Toda globalizacija ameriške kulture, ki izpostavlja individualizem, materializem in potrošništvo, je več kot očitno naletela na oviro tistih skupin in skupnosti, ki so predane kolektivizmu in duhovnemu razvoju ter težijo k uresničitvi dejanskih in ne umetno ustvarjenih potreb. Barber v tem kontekstu govori o boju, ki naj bi se danes odvijal med »McWorldom in Jihadom«. Prava bitka naj bi se po mnenju Barberja odvijala okrog tega, komu bo dovoljen nadzor nad svetovnimi podobami, in kdo bo prodajal določen življenjski stil, določeno kulturo, določene proizvode in ideje (2001: 82). Razsežnost prevlade Zahoda v globalnih komunikacijah naj bi po mnenju Huntingtona postajal tako eden od večjih izvorov odbojnosti in sovražnosti nezahodnjaških narodov proti Zahodu (Huntington 1998: 80).

Toda za Američane je ameriški način življenja najboljši, kar naj bi pomenilo, da mora biti dober tudi za ostale.

4. MITSKA FIGURA SOVRAŽNIKA

Utemeljitev te mitske figure je v tem, da to niso nikoli fiktivni sovražniki, ampak je beseda o dejanskih sovražnikih. Toda nevarnost, ki je pripisana sovražniku, je največkrat potencirana do absurda. Borba zoper to nevarnost se vzame kot argument pravilnosti in ustvarjalnosti mita, v čigar imenu se vodi ta borba (Slavujević 1986: 55). Svet, v katerem se odvija borba zoper sovražnika, je črno-bel, vmesnih kontrastov ni. Ali si z nami, ki smo utelešenje dobrega, poslani od samega Boga, da se soočimo z grožnjo civilizaciji in ameriškim vrednotam, ali pa si z njimi, ki so utelešenje vsega zla tega sveta. Namen te mitske figure je, da se z njeno pomočjo trajno ustvarja psihoza ogroženosti kot pomemben predpogoj za manipuliranje z masami in provociranje njenega afektivnega delovanja (Slavujević 1986: 55). Psihoza ogroženosti je torej predpogoj za delovanje mita in brez te ne more delovati. Le tako je mogoče družbo držati skupaj in na ta način legitimirati določene politične akcije.

Ustvarjanje antisimbolov je najkrajša pot in sredstvo razlage, v kateri se s projekcijo situacije na »notranje« ali »zunanje« sovražnike lahko dosežejo primerni mobilizacijski in drugi politični efekti. Močni mitski antisimboli so negativni mitski obrazci, ki omogočajo kohezijo in enotnost v skupini, njeno zbiranje zoper nekoga, če v kakršnemkoli smislu ni možno združevanje v pozitivnem smislu, združevanje za nekaj. Posebno v situacijah, ki so težke, nejasne in negotove glede na izid borbe med dobrim in zlim, se notranje sile mobilizirajo s fiksiranjem mitov za antisimbole, sovražnike, ki grozijo in ogrožajo osnovne vrednosti neke družbene skupine. Na ta način se ohranja vitalnost političnega reda in njegovih obrambnih sil (Matić 1998: 126-27).

Bistveni dejavnik projekcije je obstoj *grešnega kozla*. Obtožbo izrabimo, da upravičimo svoje ravnanje, ki je podobno ravnanju nasprotnika. Pri tem lahko prezrete svoje ravnanje in ohranite svojo predstavo o sebi, kajti ne glede na to, kako hudo ravnate, je cilj tega ravnanja sovražnik, ki je zlobnejši. Veliko takšnega ravnanja je bilo moč opaziti v Združenih državah med vietnamsko vojno, ko veliko Američanov ni bilo pripravljenih

podvomiti o različnih ameriških taktikah, kakor je bilo bombardiranje z napalmom, mučenje ujetnikov ali pokol civilistov v My Laiu. Če imate sovražnika, vam to omogoča zadovoljstvo, ko spoznate svojo moralno večvrednost, svoj cilj in to, da ste potrebni za ta cilj, da se uprete nasprotniku in ga premagate (Russett, Starr 1996: 394).

Žrtve vietnamske vojne, večinoma gre za ruralno prebivalstvo, so bile izpostavljene težkemu in nenehnemu ameriškemu bombardiranju z bombniki B52. To je vključevalo tudi uporabo napalma,¹⁵ ki pa so ga Američani pred tem že uporabili v korejski vojni. Na ta način je bilo uničenih ali poškodovanih od 9. 000 do 15. 000 vasic na jugu Vietnama (Herman, Chomsky 1998: 239). Prav tako je bilo z bombardiranjem uničenih ogromno poljedelskih področij, dostop do teh pa so onemogočila tudi obsežna minska polja. Med najbolj znane izlive krutosti v času vietnamske vojne pa je moč uvrstiti My Lai masaker, ki se je zgodil leta 1968. Vasica My Lai je bila popolnoma uničena, prebivalstvo pa ubito ali na silo preseljeno. Pravi predmet razprave, ki zadeva to operacijo, kot navaja Buckley, ni bila nekritična uporaba sile, ampak obtožbe o dokaj pristranski uporabi sile v dokaj naseljenih področjih. Ko se je My Lai masaker zgodil, je bil prezrt. Pozornost, ki mu je bila namenjena kasneje, je bila le bolj prebrisana oblika prikrivanja podobnih krutosti (Herman, Chomsky 1998: 197 - 98). Ta vzorec obsežnih masakrov, s katerim so ZDA hotele uničiti ruralno bazo prebivalstva in ljudski odpor, so prenesle tudi na sosednja ozemlja Laosa in Kambodže. V obdobju Reaganove administracije je bilo v klientelski državi Gvatemala, kjer je bil državni terorizem institucionaliziran, pobitih približno deset tisoč civilistov. Veliko število ljudi je bilo pohabljenih, so izginili ali pa so bili ugrabljeni. V kvazi koncentracijska taborišča so nasilno priselili na tisoče prebivalcev, spet predvsem ruralno prebivalstvo. Posilstva in mučenja so se izvajala množično. Enak vzorec državnega terorja so privzele tudi ostale latinskoameriške države, kot sta Salvador in Čile, kjer so morilski režimi pod sponzorstvom ZDA težili k uničenju in demobilizaciji ruralnega prebivalstva in združenj, ki se niso bila pripravljena podrediti obstoječi ideologiji. Vse te intervencije so opravičevali na identičen način, kot so to počeli doma, in sicer z »dolžnostjo civilizirati ljudstva« ter tako preprečiti, da »nevarnost« ne bi napredovala, če ZDA ne bi delovale.

Mitski sovražnik je v ta namen najprej izpostavljen mehanizmu politične delegitimacije in diskreditacije. To pomeni, da so razlike v vrednotenju, značilnostih in načinu življenja

---

¹⁵ Napalm, kratica iz naftenske palmitinske kisline, je zelo vnetljiva zmes, ki pri zgorevanju doseže visoko temperaturo (do 2000 °C) ob močnem plamenu. Uporablja se ga za polnjenje zažigalnih bomb, metalcev ognja ipd. Požare po napadih z napalmom je težko pogasiti (Javornik 1998d: 2770).

pretvorjene v drugačnost. Drugačnost je tako na splošno definirana kot zlo ali pa zajema druge nadomestke (nor, zaostal). Sovražnik najpogosteje izhaja iz razvojno zaostalega okolja, je nesposoben čustvovanja in racionalnega dojetja. Naslednja faza, kateri je mitski sovražnik izpostavljen, je depersonalizacija (razosebljanje) in dehumanizacija (animalizacije, demonizacije). »Beli gospodarji so nenehoma govorili, kako so črni sužnji topi, brez duha in da jih ne gre jemati resno« (Južnič 1993: 135). Sovražniku človeškost ni priznana ali pa se mu celo odreka. Osebnost sovražnika je združena z značilnostmi živali, ki so jim simbolično pripisane. Najpogosteje so uporabljene primerjave s podgano, pajkom, hobotnico, kačo. Sovražnik deluje tajno, iz podzemlja. Njegova vrhovna sposobnost je manipulacija, saj ga ni moč ujeti, poleg tega pa ima spremenljivo obliko, sposoben se je vtihotapiti v vsako sredino. Njegove enote so nevidne, vsepovsod prisotne in se brezpogojno podrejajo ukazom z vrha (Girardet 2000: 66). Da bi sovražnik lahko učinkovito igral svojo vlogo, mora, kot pravi Velikonja, prevzeti metafizične pristojnosti (Velikonja 1994a: 47). V mednarodnih odnosih vidijo sovražnika pogosto kot napadalnega, hlepečega po prevladi, sposobnega zla in brutalnosti (Russett, Starr 1996: 394). Več kot desetletje je Hussein posebej svetovno zlo, pripisane so mu bile vse nevarnosti tega sveta, od teptanja človekovih pravic, ignoriranja mednarodne skupnosti, posedovanja in proizvodnje biološkega in kemičnega orožja, do sodelovanja z Al Kaido.

Imaginarna skupnost, kot so ZDA, si lahko svojo realizacijo zagotovijo le s konstrukcijo sovražnika navznoter in navzven. Ameriški narod je za razliko od drugih narodov specifičen v tem, da njegovo osnovo tvorijo priseljenci in ne avtohtono prebivalstvo. Ob odsotnosti nosilcev nacionalne identitete in dejstva, da se ameriški narod ni spontano razvijal skozi različna zgodovinska obdobja, se je le-ta moral šele ustvariti. Tako, kot je bilo potrebno narod šele ustvariti, je bilo potrebno vzpostaviti notranje in zunanje meje, ki so začrtale meje med dobrim in slabim, nevarnim, zlim ipd. »Idealni« sovražnik ali zarotnik je torej absolutna razlika idealiziranega pripadnika matične skupine: nima nikakršne kulture, zgodovine, vere, morale, je kužen, neumen, zloben in nečloveški« (Velikonja 2003: 11). »Lik sovražnika je potreben zato«, kot pravi Velikonja (1996: 146), »da se lahko matična skupnost prepozna kot njegovo radikalno nasprotje, da definira svoj komplementarni mitski imaginarij«. Razlika in iz nje izpeljana drugačnost je postavljena v samo središče identitete ZDA. Oblika konkretnih odnosov do drugih je neposredno odvisna od tega, kako refleksijo o sebi neguje kolektiv.

Identifikacija sovražnika navzven služi integraciji različnih etnij navznoter in prikrivanju dejanskih družbenih nasprotij. Politična in družbena oligarhija v ZDA ohranja mit o brezrazredni družbi, torej o družbi, v kateri ni družbenih razredov z različnimi običaji, naglasi,

življenjskimi stili in vrednotami; o egalitarni družbi, v kateri imajo vsi enake možnosti; o družbi brez diskriminacije; o družbi srednjega razreda ipd. Tako naj bi povprečno bogatega Američana predstavljal Američan srednjega razreda, ki mu je s svojim trdim delom uspelo priti na vrh. Dejansko pa je povprečno bogat Američan podedoval bogastvo od očeta ali dedka in ima malo izkušenj o svetu, v katerem živi večina Američanov. Ohranjanje takih iluzornih predstav omogoča dejstvo, da ima prevladujoči beli razred monopol nad zasebnim sektorjem in političnimi vejami institucionalnih elit, ter da je večina članov ameriške institucionalne elite (univerze, zasebni sektor in vlada) prav tako pripadnikov prevladujočega belega razreda. In medtem ko se po eni strani v ZDA zanika obstoj kakršnekoli diskriminatorne ali rasne politike in neenakopravnosti in se tako zagotavlja fikcija homogene družbe med tako pluralno družbo kot je ameriška, pa se po drugi strani prav namerno ohranjajo razlike, vzpostavljajo etične meje itn. (normalnega / patološkega, moralnega / nemoralnega) z namenom, da si interesi zasebnega kapitala zagotovijo monopolni položaj. Homogena je samo ameriška družbena in ekonomska elita in ne ameriška večina. Prav s pomočjo politike etničnega ločevanja ameriške večine ohranja elita svoj privilegiran položaj tako na ekonomskem kot na političnem področju. V kolikor pa je ogrožen monopolni položaj zasebne moči na političnem in kulturnem področju, se le-ta obrača na pomoč k državi. Lind dvomi, da bi brez politične ločitve dohodka po rasni liniji belih, črnih in hispanskih Američanov bila bela prevlada sposobna uničenja sindikatov, zmanjšanja plač, zmanjšanja delavskih ugodnosti, nadomestiti polno zaposlene delavce z začasnimi in preusmeriti breme obdavčenja od bogatih k srednjemu in delavskemu razredu (Lind 1995/6: 14).

Pri tem pa meje, ki so vzpostavljene navznoter, niso otipljive, vidne, ampak so imaginarne, kulturne in simbolične, toda prav tako učinkovite kot naravne. Tako so npr. predeli mest, ki propadajo, izolirani od ostale družbe. Pripadajo najrevnejšim slojem prebivalstva. To so najpogosteje temnopolti prebivalci ZDA.¹⁶ Medtem v bogatih in ločenih predelih velikih mest živijo predvsem zgornji sloji belcev, ki imajo na voljo tako boljše zdravstveno varstvo kot šolsko izobraževanje ipd. Prav tako izrazita ločnica med belo in bogato strukturo oblasti ter temnopoltim prebivalstvom je npr. tudi dialekt, način oblačenja, način življenja, običaji ipd. Da bi beli Američan napredoval v prevladujoče kroge, pravi Lind (1995/6: 145), mora potlačiti katerikoli regionalni ali etnični dialekt. Simboli prenašajo eno strukturo oblasti, strukturo oblasti utemeljeno na rasi, ki se posredno nadaljuje v banalnem vsakdanjiku ulic, kot

---

¹⁶ Po podatkih urada za popis prebivalstva iz leta 1992 je 32,7 % vseh temnopoltih Američanov (se pravi vsak tretji) živi pod mejo revšine, s podobnimi težavami pa se ubada tudi 11,3 % svetlopolnih Američanov; skupno torej

so picerije, geto-blasterji, v športnih copatih in bombažnih majicah kot simbolih (Bielefeld 1998: 69). »Razlika v identiteti ostaja ostra in, tako pravijo, povprečen črnski deček bo prej prišel v zapor kot na univerzo« (Južnič 1993: 65). Notranje meje so vzpostavljene predvsem na aktivnem rasizmu in kulturi revščine, diskriminatorni politiki, stereotipnih predstavah in družbenih predsodkih. Ameriška elita deluje v odnosu do ostalih kultur s stališča moralne in kulturne superiornosti.

Razlike in konflikti, ki obstajajo znotraj družbenega tkiva, so transformirani v absolutno razliko med »nami« in »drugimi«, kateri naj bi predstavljali grožnjo prvim. Notranjo grožnjo, ki je torej primarna, je mogoče obvladati le z ekternalizacijo le-te oz. v povezavi z zunanjo grožnjo. Tisti, ki odločajo o tem, kdo je sovražnik, so tisti, ki imajo moč. Primarno nevarnost (vsaj manjšini in ne večini) dejansko predstavlja notranji sovražnik in ne zunanji. Gre za skupine, kot so npr. delavski sindikati, črnsko prebivalstvo, homoseksualci itn., ki naj bi predstavljale grožnjo predvsem privilegijem elit.¹⁷

ZDA poleg tega, da si pridržujejo pravico, da podajajo definicije celotni mednarodni skupnosti o tem, kaj je demokracija, svoboda, podajajo tudi moralne definicije o tem, kdo je sovražnik in kdo prijatelj, kdo je zloben in kdo dober, oz. kdo je komunist, terorist ipd. ZDA vse te pojme definirajo v pogojih ameriške identitete, zgodovine, izkušenj, kulture ter ameriških interesov in ne dopuščajo možnosti drugih definicij.

35,7 milijona Američanov. Razširjenost kriminala in nasilja izvira iz tega problema. Temnopoltih 12 % celotnega prebivalstva prispeva skoraj 50 % vseh zapornikov (Brzezinski 1995: 89).

¹⁷ Debeljak ugotavlja, da so notranji izdajalci, ampak v okviru islamske religije, historično nevarnejši za čistost teološke doktrine in življenjsko prakso kot pa še tako grozeča nevarnost, ki prihaja od zunaj, izven občestva

5. VLOGA MEDIJEV IN PROPAGANDE KOT DEL IDEOLOŠKEGA APARATA PRI KONSTRUIRANJU PODOBE SOVRAŽNIKA

Naj na začetku tega poglavja predstavim pojem propagande s pomočjo dveh avtorjev. Splichal (1975: 65) je propagando opredelil »kot obliko množičnega komuniciranja, v kateri komunikatorji zavestno in z organiziranim delovanjem s pomočjo ideološke rabe jezika poskušajo dosežati vnaprej določene (zaželene) oblike mišljenja in vedenja (pripravljenost na delovanje ali delovanje samo) ciljnih skupin, ki so »določene« s cilji in usmerjenostjo propagande«. Benko (1997a: 282) pa propagando razume kot »načrtno organizirano širjenje mišljenj in stališč v pisani, govornjeni ali pa akcijski obliki, katerega namen je pridobivati posameznike, skupine in pa razrede v posameznih državah in v mednarodni skupnosti za politične, ideološke, ekonomske, kulturne, religiozne in druge cilje držav in pa nedržavnih organizacij«.

Psihološko vojskovanje ali propaganda se pridružuje diplomaciji in vojaški sili kot tretji instrument, s katerim poskuša zunanja politika doseči svoje cilje. Ne glede na to, kateri instrument uporabi, pa je končni cilj zunanje politike vedno isti: pospeševati svoje interese s spreminjanjem nasprotnikovega stališča. Za doseg tega cilja diplomacija uporablja prepričljivost obljub in groženj v smislu zadovoljevanja ali odklanjanja interesov; vojaška sila uporablja dejansko fizično silo, s katero deluje na sposobnost nasprotnika, da zasleduje svoje interese; propaganda pa uporablja in oblikuje intelektualna prepričanja, moralne vrednote in emocionalne preference, tako da z njimi podpira interese dotične zunanje politike (Morgenthau 1995: 443).

Cilj propagandnega diskurza je hitro aktiviranje, mobiliziranje, brez dolgovezenja, argumentiranja, pojasnjevanja, njen edini kriterij pa je neposreden učinek (Velikonja 2003: 131). Propaganda kot ideološki instrument je usmerjena h kratkoročnim ciljem in učinkom.

Zahodne liberalne elite skušajo danes v čim večji meri posedovati propagandna sredstva oz. imeti nadzor nad podobami in slikami, ki jim omogočajo, da tako ohranjajo svoj sistem

---

samega, saj je tako nevarnost, ki prihaja od zunaj, zlahka kvalificirati kot tujo in samodejno pridobi nelegitimen

prepričanj in vrednot ter svojo moč.¹⁸ Kakšno moč ima nadzor nad informacijami, pa je pokazal poskus držav Tretjega sveta, da prekinejo monopol, ki ga je imel Zahod nad sistemom informiranja, ko so poskušale po poti UNESCO-a (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – Organizacija za izobraževanje, znanost in kulturo pri ZN) razširiti in demokratizirati pristop medijem in tehnologiji informiranja. Najbolj razburjene zaradi tega poskusa so bile ZDA. Ta Unescov poskus so hotele ZDA prikazati kot napad na svobodo tiska in kot poskus prepustiti nadzor nad informacijami državi (Chomsky 2000: 156; Barsamian, Chomsky 2002: 122). Pojem »demokratizacija medijev« nima znotraj terminov političnega diskurza v ZDA nobenega realnega pomena. Ta izraz dejansko obdaja paradoksen ali celo nejasen subverziven obroč. Sodelovanje državljanov razumejo kot kršitev svobode tiska, kot udarec neodvisnosti medijev, ki bi popačilo njihovo poslanstvo, da nepristransko informirajo javnost (Chomsky 1997: 130). Kot pravi Chomsky (1997: 131): »Če naj demokracija preživi, je treba široko javnost pripeljati v stanje tradicionalne otopelosti in poslušnosti ter jo potisniti s prizorišča politične razprave in akcije.« Družbenoekonomsko močne skupine kot nosilke prevladujoče ideologije s pomočjo propagande zagotavljajo širjenje idej in prepričanj zgornjih razredov ter odklanjanje ideološke in kulturne neodvisnosti spodnjih razredov. »Američane tako učijo ideologijo, ki povečuje svobodo, in ki razglašča kapitalizem za gonilno silo blagostanja« (Russett, Starr 1996: 286).

Propaganda kot ideološki instrument omogoča elitam ustvarjati iluzijo skupnostnih interesov in oblikovati tako »politično realnost«, ki ji omogoča ohranjati moč in privilegije. Za propagandni pristop k medijskemu poročanju je značilna sistematična in politična dihotomizacija pri informativnem poročanju. Dihotomizacija sveta je utemeljena na servilnosti domačim interesom moči in se pojavlja kot nekaj naravnega. Dogodki so predstavljeni v obliki moralne igre med »dobrim« in »zlom«. Pri tej konstrukciji realnosti so ZDA venomer moralno neoporečne, dobre in so tiste, katerim je pripisana primarna vloga v boju zoper zlo. Ameriški vojaki so v medijih predstavljeni kot hrabri možje, heroji z visoko stopnjo morale in humanosti, ki se bojujejo za demokracijo in svobodo zoper fanatične, barbarske, samomorilske sovražnike. Namerno poudarjanje samo pozitivnih strani svoje države in svojega sistema ter podcenjevanje vrednot drugih oz. poudarjanje njihovih negativnih značilnosti je osnova, na kateri se upodabljajo mitske predstave, npr. o »kulturno-

---

interes (Debeljak 1995: 40).

¹⁸ Leta 1984 je v ZDA 50 korporacij imelo v rokah več kakor polovico naklade in dohodkov dnevnih časopisov, revij, televizije, knjig in filmov. Leta 1990 se je njihovo število zmanjšalo na 23 in še šest let pozneje le na deset (Bagdikian v Ferfila 2002: 290). Politolog Lance Bennet je opozoril na zanimivo razklanost informacijskih tokov

civilizacijskem poslanstvu« ZDA kot obveznosti, ki so jo dolžne izpolnjevati vse naslednje generacije, stereotipne predstave npr. o civilizacijskih prepadih med človeškimi skupnostmi ter opravičujejo tudi najbolj skrajne politične metode in odločitve. »Propaganda je namenjena utrjevanju, poglobljanju, dramtiziranju, zaostrovanju, »prižiganju« že obstoječih, dobrih starih nezavednih ali ozaveščenih mitskih vsebin, motivov in predstav pri naslovnikih« (Velikonja 2003: 150).

Temeljno »poslanstvo« propagande je prepričati javnost, da je sila edina možna rešitev, s katero se je smiselno bojevati zoper sovražnika.

Paradigma vojne mora zagotoviti, da »demokratični« državljani (dobro bi bilo, da tudi tisti, ki so prepoznani za teroriste) verjamejo vsaj v naslednje predpostavke: da je današnji - na vojni sloneči - sistem edini možen; da nas ogroža nepregledno število sovražnikov (vsesplošna ogroženost); da je sovražnika sicer težko prepoznati, vendar vojaške in varnostne službe uspešno skrbijo za nenehno odkrivanje (reinkarniranih) sovražnikov. Ker je mir grožnja, sovražnik pa potreba za obstoječi »demokratični« sistem, je investiranje v odkrivanje sovražnika, pa tudi prepričevanje svetovne javnosti, da je to res sovražnik, in to »pravi sovražnik«, pomembnejše kot sam akt vojne (Gregorčič 2002: 42).

Vprašanja, ki bi težila k analiziranju in razumevanju sovražnikovega dejanja, npr. zakaj je sovražnik ogorčen, zakaj se odloča za samomorilska dejanja, niso pomembna. Informacije, ki jih posredujejo množični mediji, so brez zgodovinskega in sociopolitičnega ozadja. Usmerjena so v dramatičnost in senzacionalnost in ne v analitičnost. Za mobilizacijo nacionalnega sovraštva mora biti sovražnik v medijih predstavljen kot grozeč, agresiven, kot kršitelj moralnih in konvencionalnih norm.

Tako je bil npr. komunistični svet prikazan kot neciviliziran, agresiven, hinavski, brezbožen, anarhičen, usmerjen zoper temeljne človekove pravice. Komunistično ideologijo so primerjali z »virusom«, »gnitjem jabolka«, ki grozi svobodnemu svetu. Skozi propagando si je potrebno zagotoviti legitimnost za lastne akcije in odvzeti legitimnost sovražniku in njegovim dejanjem. ZDA so si tako v času hladne vojne legitimnost za lastne akcije zagotavljale predvsem z identiteto »varuha svobode«, kar je pomenilo, da so imele ZDA kot »voditeljica svobodnega sveta« obvezo in dolžnost, da zaščitijo katerokoli državo, katero je hotela

---

– medtem ko se raznolikost medijskih virov v ZDA povečuje (bolj specializirani časopisi, revije, televizijski

Sovjetska zveza podjarmiti in ji vsiliti svoj sistem. Zahodna propaganda je rada poudarjala vrline in resnice o demokraciji ter slabosti in laži o boljševizmu (Morgenthau 1995: 447).

Propaganda mora pri tem zagotoviti, da so vsa vprašanja načel, ki zadevajo intervencije ZDA, izključena iz razprav. V temeljno pravico ZDA do uporabe sile in nasilja za zagotovitev svojih nacionalnih interesov se ne sme dvomiti. Na kakršnekoli dvome se odgovarja z argumenti, da imajo ZDA v svetu le dobre namene. Kaj bi se zgodilo, če ZDA ne bi intervenirale. Da so bile od Boga poslane, da preprečijo hujše zlo ipd. Propaganda mora onemogočiti alternativne interpretacije obstoječemu ideološkemu diskurzu.

Podoba sovražnika, ki je pomemben del vsake politične mitologije, je prav tako pomemben del propagandnega diskurza. Pri obravnavi sovražnika je intenzivnost poročanja glede viktimizacije žrtev v medijih velika. Viktimizacija žrtve je opisana podrobno, humano in dramatično. V javnosti se skuša vzbuditi naklonjenost in podpora, da se zadosti pravici oz. opraviči velikansko zbiranje vojaštva in agresivnejša politika. Mediji se v primeru obravnave sovražnika in njegovih žrtev sklicujejo na vire beguncev in drugih disidentov. Prav obratno pa so v primeru zlorab ZDA in zlorab prijateljskih vlad ZDA žrtve deležne površnega, kratkega in jedrnatega opisa viktimizacije. V tem primeru pa se mediji sklicujejo predvsem na uradne vire ZDA kot so Pentagon, Bela hiša in režimov, ki jih varujejo. Po začetnem razkritju se dogodek ne omenja več. Zgodbe, ki bi lahko škodile interesom ZDA, v medijih hitro potonejo v pozabo. Civilne žrtve v tem primeru ne predstavljajo moralnega vprašanja. Dogodek je sicer vreden obžalovanja, ampak je predstavljen kot del kompleksne dediščine problematične države (Chomsky 1997: 83 - 85).

Zanimanja za indonezijske pokole v letih 1965 – 1966 ali za žrtve indonezijskih vdorov v vzhodni Timor od leta 1975 naprej ni bilo mogoče uporabiti kot podlago za medijske kampanje. Propagandne kampanje v prid tem žrtvam bi bile v nasprotju z vladnimi, poslovnimi in vojaškimi interesi. Indonezija je bila namreč ameriška zaveznica in varovanka, odprta za tuje investicije in naklonjena zunanji politiki ZDA (Chomsky 1997: 122-25). Od leta 1969 do leta 1975, ko so ZDA bombardirale Kambodžo in vzdrževale državljansko vojno, je ameriški tisk ignoriral številne žrtve bombardiranja in genocidna ravnanja ameriških enot. Ko je oblast prevzelo kamboško komunistično gibanje pod vodstvom Pol Pota, sovražno do ZDA (1975 - 1978), so mediji zelo ustrežljivo in naklonjeno pisali o številnih žrtvah Rdečih Kmerov. Status »vredne« žrtve so kamboški civilisti v ameriških medijih ponovno pridobili

---

kanali, internetne spletne strani), se viri novic in informacij vse bolj krčijo (Bennet v Ferfila 2002: 292).

po invaziji sovražnega Vietnama na Kambodžo leta 1978, ki je pomenila konec za Pol Potov režim.

Podobna situacija je v primeru medijske obravnave volitev v prijateljskih državah ZDA in državah, ki jim ZDA niso naklonjene. Ameriški množični mediji volitve v državah varovankah, ki jih sponzorirajo ZDA, obravnavajo, kot »korak k demokraciji«, pri čemer skušajo ustvariti pozitivno podobo volitev. Volitve ameriški mediji spremljajo z optimizmom in entuziazmom. Prav tako podobo volitev so mediji poskušali ustvariti leta 1982 in 1984 v El Salvadorju ter v Gvatemali leta 1984 - 85 z namenom, da na oblasti še naprej ohranijo oligarhijo in vojsko, ki nista bili naklonjeni reformam. Volitve so sponzorirale ZDA. Temeljni pogoji, ki so potrebni za izvedbo svobodnih volitev, kot so npr. pravica do govora in združevanja, svoboda tiska, odsotnost državnega terorizma in klime strahu, niso bili izpolnjeni. Umori in ugrabitve učiteljev, duhovnikov, študentov, delavcev, kmetov, neodvisnih novinarjev, ki so jih lahko brez političnega stroška izvajali morilski režimi pod pokroviteljstvom ZDA, so hkrati predstavljali primarno sredstvo nadzora nad mediji v teh državah. Medtem ko volitve v državah, ki jim ZDA niso naklonjene, in kjer poskušajo uveljaviti lastne nacionalne interese, spremljajo z apatijo in negativizmom. Prizadevajo si za diskreditacijo volitev (Herman, Chomsky 1998: 141, 120). Tako si je Reaganova administracija na volitvah leta 1984 v Nikaragvi prizadevala za destabilizacijo in strmoglavljenje sandinistične vlade, ki si je prizadevala za redistribucijo dostopa do bogastva in javnih storitev.

Osredotočiti se je potrebno na žrtve sovražnih sil, pozabiti pa žrtve prijateljev. Propagandnih kampanj torej ne bo tam, kjer viktimizacija, naj je še tako obsežna, nepopustljiva in dramatična, ne opravi izpita iz koristnosti za interese elit (Chomsky 1997: 120, 122). »Mediji skoraj vedno podpirajo ameriško vlado in vse dobro pripisujejo ameriškim zaveznikom, vse slabo pa uradnim sovražnikom« (Ferfila 2002: 303).

Denar in moč sta tista dva poglobitna dejavnika, ki determinirata, katere novice so primerne za objavo, in tista dva dejavnika, ki marginalizirata drugačna mnenja, ter na ta način vladi in vodilnim zasebnim interesom omogočata posredovati sporočila javnosti.

Oglaševalci velikih korporacij na televiziji le redko sponzorirajo programe, ki imajo kritičen odnos do dejavnosti korporacij, kot je denimo, vprašanje propadanja okolja, delovanja »vojaško - industrijskega kompleksa« ali podpore korporacij tiranijam v Tretjem svetu in koristi, ki jih imajo od tega. Bolj splošno pa se oglaševalci hočejo

izogniti programom, ki obravnavajo resne in zapletene zadeve in moteča sporna vprašanja, ki nasprotujejo »nakupovalnemu razpoloženju« (Chomsky 1997: 95-97).

Naloga medijev je, da se prijateljsko vedejo do korporacij in ustvarjajo ugodne poslovne razmere za poslovanje elit.

Korporacijska skupnost je v 70. in 80. letih 20. stoletja sponzorirala razvoj institucij, ki so bile ustanovljene z namenom, da proizvajajo kritiko medijev tako pri poročanju o zunanji politiki kot pri medijski obravnavi ekonomije in podjetništva. Ena od takih institucij je AIM (*Center for Media and Public Affairs in Accuracy in Media*). Funkcija AIM je, da nadleguje medije in pritiska nanje, naj se ravnajo po zahtevah korporacij in po ostri, desničarsko usmerjeni zunanji politiki (Chomsky 1997: 111-13). Ameriškim medijem take institucije preprečujejo vlogo resnega kritika glede zunanje političnih zadev in ekonomskih vprašanj.

Primarno vlogo nad nadzorom informacij od prve zalivske vojne pa vse do danes ima v ZDA vojska. Ta odločitev naj bi slonela predvsem na tem, da naj bi bil za neuspeh v Vietnamu kriv predvsem način medijskega poročanja, pri katerem naj bili ljudje izpostavljeni grozotam vojne, ter neoviran dostop medijev do bojišč, kar naj bi imelo za posledico vse manjšo podporo domače javnosti ameriški intervenciji v Vietnamu. Televizija je v času vietnamske vojne namreč postala glaven vir novic za večino Američanov in vir, v katerega so najbolj verjeli. Prav tako je postala bistvena pri oblikovanju javnega mnenja (Herman, Chomsky 1998: 199).

V okviru »vojne proti terorizmu« je v Iraku Pentagon vzpostavil sistem nadzora nad poročanjem imenovan »sistem umeščanja« (*embedded system*). Bistvo tega sistema je pogodbeni odnos med »umeščeni« novinarjem (*embedded journalist*) in vojaškimi oblastmi. V zameno za dostop do bojišča se novinar odpove delu svoje avtonomnosti pri poročanju in se podredi potrebam vojaške propagande. V pogodbi je točno navedeno, o čem novinar lahko poroča oz. o čem ne sme. Za razliko od novinarjev, ki niso »umeščeni«, jim je na voljo transport, namestitev in zaščita pred fizičnimi poškodbami. Poleg tega, da ta pogodbeni odnos dopušča neposredno prisotnost novinarja pri vojskovanju, dopušča tudi neposredno identifikacijo z vojaki. Identifikacija z vojaki naj bi zagotovila samocenzuro in tako zagotovila nadzor nad poročanjem novinarjev.

Kot pravi Phillip Rochot ugleden francoski novinar: »Umeščeni« novinarji opravijo precejšen del prostovoljne samocenzure, nadzorujejo, kaj rečejo. Kakorkoli, njihova staliča so tesno usklajena z anglo-ameriškim stališčem. So vojaki informacije, korakajo z enotami

in politično smerjo svoje države. Ne bodo povedali ničesar napačno, saj se čutijo obvezane, da branijo anglo-ameriške namene v tej vojni«. ¹⁹

To dejstvo, da vojska odloča o tem, kaj bo ameriška javnost videla in kaj slišala, zagotavlja nadaljnjo podporo domače javnosti vojaškemu posredovanju v tujini, povečanim izdatkom za vojsko in oboroževanje. V »vojni proti terorizmu« ideološki diskurz opazarja ameriško javnost, da teroristi množične medije izkoriščajo kot sredstvo za posredovanje informacij, »reklamo« in pošiljanje šifriranih sporočil. Nenadzorovan tok informacij bi lahko namreč pomagal sovražniku.

Pomembna metoda v maksimiziranju učinkovitosti propagande, ki jo navajata Jowett in O'Donnell, je v izbrani uporabi metafor in predstav z namenom, da se zagotovi javna podpora propagandistu in dogodki interpretirajo tako, da lahko vplivajo na oblikovanje in manipulacijo zaznav javnosti. Dominantni ideološki pristop, ki je prevladoval v propagandi, ki je bila usmerjena na Irčane in njihove zaveznike, je bil, da imamo opravka s sovražnikom, ki odreka temeljne demokratične pravice svojim državljanom. Temeljni ideološki termin je bil, kot navajata avtorja, *svoboda* (Jowett, O'Donnell 1992: 250, 258). ZDA so Irak razglasile kot »malopridno državo«, ki predstavlja grožnjo sosedam in celotnemu svetu s posedovanjem jedrskega, kemičnega ter biološkega orožja, ki jo vodi reinkarnacija Hitlerja in čigar zločine ZDA kot varuh svobodnega sveta ne morejo odobravati. Tako naj bi bile ZDA kot »zibelka demokracije in svobode brez primere« dolžne pomagati iraškemu ljudstvu, da se osvobodi diktatorja in vzpostavi tako družbo, ki bo slonela na demokratičnih načelih. Winkler meni, da je ameriška propagandna kampanja tako uspešna predvsem zato, ker ji je uspelo predstaviti vojne kot boj za ameriški način življenja, in ker ji je uspelo poudariti tako materialne kot duhovne sestavine, ki delajo Ameriko veliko (Winkler v Jowett, O'Donnell 1992: 199).

---

¹⁹ Embedded with military

6. HLADNA VOJNA: IDEOLOŠKI KONSTRUKT, KI JE POGANJAL VOJNO GOSPODARSTVO

Centralno identiteta ZDA in glavni razlog za njeno vodilno vlogo v obdobju hladne vojne je bila njena artikulacija svobode (Weldes 1999: 205). Gre za centralni pojem v ameriški politiki, ki je globalno vpet v nacionalno zgodovino in prevladuje v vsakdanjem jeziku. Tako je bila tudi hladna vojna interpretirana kot »vojna za obrambo svobodnega sveta«. ZDA so se od druge svetovne vojne na mednarodnem prizorišču nenehno predstavljale kot »voditeljica svobodnega sveta« ter »globalni borec za svobodo in demokracijo zoper mednarodno komunistično zaroto«. »Breme odgovornosti« v reševanju svetovnih problemov naj bi ji naložila zmaga v drugi svetovni vojni ter edinstvenost ameriške družbe, ki se ponša s »svobodo brez primere« in je tako lahko le vzor ostalim družbam in njenim institucijam. Tako so ZDA opravičevale svojo moralno superiornost na mednarodnem prizorišču.

Mnogi Američani so predpostavljali, da imajo moralno superiorno pravico, da so v Vietnamu in verjeli, da si kljub razlikam v njihovem vedenju z južnimi Vietnamci delijo skupne ameriške vrednote in bi bili le-ti hvaležni in zadovoljni z ameriškim namenom in fizično prisotnostjo (Resic 1999: 70). Tako so Američani verjeli, da naj bi jim prav kombinacija moralne in tehnološke superiornosti zagotovila zmago v Vietnamu.

Dokument Sveta za nacionalno varnost (NSC-68) iz leta 1950 je obravnavan kot tisti, ki je postavil parametre in načela za povojno zunanjo politiko ZDA (Campbell 1998: 23). Je splošno priznan kot temeljni dokument o hladni vojni, v katerem je zapisano, da »je hladna vojna v resnici prava vojna, v kateri je na kocki preživetje svobodnega sveta« (Chomsky 1997: 160). Splošni cilji so bili dokončno oblikovani v dokumentu iz leta 1953 (NSC-162/2), kjer so poudarili sovjetsko grožnjo kot grožnjo »varnosti, svobodnim institucijam in temeljnim vrednotam ZDA« (Campbell 1998: 29-30). Temeljna struktura argumenta je, da sta

na svetu dve sili. Na eni strani je »zla nakana države sužnjev«, ki si prizadeva za popolno oblast nad svobodnim svetom, na drugi strani pa »plemeniti namen svobodne družbe«, da ustavi komunistično ekspanzijo in tako zagotoviti preživetje svobodne družbe in vrednot, na katerih temelji ameriška družba. Glede na že povedano mora spopad s sovražnikom, zato da bi lahko sovražnik igral učinkovito svojo vlogo, torej, da bi se upravičil brezkompromisen boj zoper sovražnika z vsemi sredstvi, pridobiti razsežnosti bajeslovnega boja.

Značilnosti pluralizma, zmernosti in miroljubnega tekmovanja naj bi bile čvrsto vezane na demokratične države, medtem ko je bila Sovjetska zveza prikazana kot monolitna in agresivna v težnji po nadaljnji globalni nadrejenosti. Sovjetska grožnja je bila interpretirana kot grožnja ameriškim vrednotam in ameriškemu načinu življenja, se pravi svobodi, demokraciji, vladavini prava, načelom svobodnega trgovanja, verski svobodi, privatni lastnini itn., kar je omogočilo ZDA, da so prikazovale svoja zunanjepolitična dejanja, intervencije kot samoobrambne, kljub temu, da do neposredne grožnje, se pravi napada na njihovo ozemlje, ni prišlo. Celotna sfera protikomunističnega boja je bila zreducirana na moralno raven. Svet je bil razdeljen na »dobre« ZDA in »zlobne« komuniste. Ideološko oporo v hladni vojni so, kot navajata Sardar in Davis, predstavljale definicije razlik v načinu življenja, načelih in vrednotah, organizacije ekonomije, družbe in politike (Sardar, Davis 2000: 145).

ZDA morajo ohraniti tako svetovno okolje, v katerem bo ameriški sistem preživel in se razvijal. Potreba po tem, da zaščitijo svojo svobodno družbo, je pogojevala dejstvo, da se zaščiti svobodo globalno. Grožnja svobodi kjerkoli je predstavljala grožnjo svobodi povsod (Weldes 1999: 206-7). Koncept svobode je bil v zunanji politiki interpretiran kot nedeljiv. Tako je Truman leta 1950 na podlagi te interpretacije opravičil sodelovanje ameriških enot v korejski vojni. »Ko so ZDA krenile vreči vlado Irana, Gvatemale ali Čila ali napasti Kubo, Indokino ali Dominikansko republiko ali podpirale morilske vojaške diktature v Latinski Ameriki in Aziji, so to počele s plemenitim namenom, da branijo svobodne ljudi pred grozečo Rusijo« (Chomsky 1995: 131). »Temeljna predpostavka je«, kot pravi Chomsky (1997: 167), »da mora ameriški sistem družbene organizacije in oblasti ter spremljajoče ideologije biti univerzalen.²⁰ Vse, kar je manj, je nesprejemljivo. Ni mogoče dopustiti nobenega izzivanja, tudi vere v zgodovinsko nujnost nečesa drugačnega. Če je tako, je obrambno vsako dejanje, ki se ga lotijo ZDA, da bi razširile svoj sistem in ideologijo.«

---

²⁰ Univerzalistični pogled ameriške zunanje politike je prišel delno s povojno širitvijo ideologije New Deala in kasneje s prostranstvo posesivnega individualizma, globalizacijo proizvodnje in izmenjave, pojavom politik

***

Po drugi svetovni vojni je bistveni problem angleško-ameriški hegemoniji,²¹ ki je želela vzpostaviti nadzor nad monetarnim in trgovinskim sistemom, predstavljalo dejstvo, da je svetovni kapitalistični sistem prišel iz druge svetovne vojne oslabljen, saj je prišlo do izpada cele vrste vzhodnoevropskih držav iz kapitalističnega sistema. Slabitev in ogrožanje kapitalističnega sistema sta dobila še toliko večjo težo, ker se je ob koncu prve svetovne vojne začela stagnacija kolonialnega sistema na področju Azije in Afrike (Benko 1997b: 163). Kapitalizem kot svetovni sistem je sicer izšel oslabljen, toda ohranjen v svoji substanci, v zahodnoevropskem industrijskem jedru in njegovem podaljšku ZDA (Benko 1997b: 225). Glavni cilj povojne zgodovine ZDA je torej bil oblikovati globalno gospodarstvo, kjer bodo interesi ameriškega kapitala primarni. Očitno so samo določene oblike nacionalnega razvoja kompatibilne s tem ciljem in ameriška zunanja politika si prizadeva, da onemogoči vse ostale (Chomsky 1995: 220). Še zlasti so, seveda že poleg zgoraj navedenih okoliščin, ameriške načrte o izgradnji globalnega sistema ovirala še avtarkično naravnana gospodarstva komunističnih držav, programi in izvedba nacionalizacije trgovine, zemlje in industrije ter vzpostavitve železne zavese, ki je prikrajšala kapitalistično industrijo predvsem za veliko tržišče, poceni delovno silo in surovine.

Med vojno so ameriški načrtovalci razvili pojem *Grand Area*, »veliko področje«. Obsegalo naj bi zahodno poloblo, Daljni vzhod in nekdanji britanski imperij, ki bi ga bilo treba razkosati skupaj z drugimi regionalnimi sistemi in vključiti pod ameriški nadzor (Chomsky 1997: 208). Z dekolonizacijo večine Tretjega sveta je bilo ZDA omogočeno vstopiti na prej zaprte trge in si zagotoviti zaloge surovih materialov (Morgenthau 1995: 87). Gre za območje, ki naj bi bilo strateško nujno za nadzor nad svetom in podrejeno potrebam ameriškega gospodarstva kot del integrirane politike, da se doseže vojaška in gospodarska prevlada ZDA. »Načrti so bili narejeni za določena področja in za globalen gospodarski red, v katerem bodo ameriški interesi najvažnejši« (Chomsky 1995: 287).

V okviru tega načrta je bilo treba industrijo Japonske in Nemčije (kot glavna stebra razvoja) postaviti na noge. Potrebno je bilo zagotoviti evropski (in japonski) dostop do trgov in surovin Tretjega sveta. To je pomenilo, da so ZDA kupovale surovine iz evropskih kolonij, Evropa pa je na ta način zaslužila dolarje in zapolnjevala dolarsko vrzel. Poleg tega pa je bilo

---

hladne vojne in rivalstvom med supersilama in amerikanizacijo zahodne civilizacije (amerikanizacijo kultur Pacifika in ostalih delov nekomunističnega sveta) (Morgenthau 1995: 72).

²¹ V zaključnih pogovorih glede povojne svetovne ureditve v monetarnih in gospodarskih odnosih, ki so jih leta 1944 skovali britanski in ameriški pogajalci v Bretton Woodsu, je osrednjo vlogo v razmišljanjih Lorda Keynesa in pomočnika ameriškega ministra za finance Whita odigrala anglo-ameriška hegemonija na svetovnem tržišču nafte (Engdahl 2000: 144).

to bistvena sestavina splošnega strateškega načrtovanja in nujen pogoj za izpolnitev glavnih ciljev Marshallovega načrta: pomagati ameriškemu gospodarstvu (ustvariti nove potrošnike za preobilno proizvodnjo ZDA), obnoviti evropsko ravnotežje moči v prid ameriških zaveznikov (državnih in razrednih) in povečati ameriško nacionalno varnost, kjer je nacionalna varnost pomenila nadzor nad surovinami, industrijsko infrastrukturo, kvalificirano delovno silo in vojaška oporišča (Chomsky 1997: 211). Tako okrepljeno evropsko gospodarstvo naj bi hkrati pospešilo in prav tako okrepilo boj zoper komunizem. »Strateške dimenzije Marshallovega plana«, nadaljuje Leffler, »so tako zahtevale, da je bilo treba revolucionarni nacionalizem onemogočiti zunaj Evrope, prav tako kot je bilo treba v Evropi podpirati boj proti domačemu komunizmu« (Leffler v Chomsky 1997: 211). Finančno pomoč, ki so jo pridobile evropske države v okviru Marshallovega načrta, naj bi bila dejansko namenjena nakupu nafte in naftnih proizvodov, in sicer v glavnem od ameriških naftnih družb po dokaj visokih cenah²² (Engdahl 2000: 147). Glede Japonske so se ZDA bale, da bi podlegla komunistični ideologiji oz. uspehu socialnih reform v njeni bližini, predvsem na Kitajskem, kar bi v tem primeru pomenilo oblikovanje »svojevrstnega azijskega bloka« in prilagoditev Japonske azijskemu komunizmu. Za ZDA bi to pomenilo, da bi bile izključene iz tega območja (Chomsky 2000: 151; 1997: 216). Za to, da bi bili Američani izključeni iz tega področja, si je prizadeval tudi Stalin, kar je bil njegov strateški cilj, pred njim pa je imel podobne želje tudi Hitler. Vojno na Pacifiku so bojevali v glavnem za to, da bi onemogočili tak izid (Chomsky 1997: 217). Jugovzhodna Azija naj bi po mnenju Geoga Kennana »izpolnila svojo glavno funkcijo kot vir surovin in trg za Japonsko in zahodno Evropo« (Kennan v Chomsky 1997: 216). Zato je bilo za ZDA pomembno, da ostanejo vpletene v antikolonialni boj in državljansko vojno v Vietnamu. Teorija domin in identiteta ZDA kot vodje svobodnega sveta v globalni vojni s komunizmom sta opravičevali in zagotavljali vpletenost na Indokitajskem polotoku. Na območju Srednjega in Bližnjega vzhoda je največjo skrb ZDA predstavljala grožnja radikalnega nacionalizma, ki bi lahko ogrozil stabilnost na tem območju ter glavne ameriške naftne vire.²³ Naftne ZDA sicer še niso potrebovale zase, ampak jim je predvsem služila »kot rezerva in vzvod za svetovno nadvlado« (Chomsky 1997: 219, 222).

---

²² Posledica prevlade ameriških naftnih družb na svetovnem trgu po drugi svetovni vojni je bil tudi vzpon newyorških bank, ki so bile povezane z naftnimi družbami na raven dominacije nad svetovnim trgom kapitala. Ker so ameriške naftne družbe dosegale vse večji delež v obskrbi svetovnega trga nafte, so newyorške banke imele koristi od dotoka kapitala od svetovne trgovine z nafto (Engdahl 2000: 149).

²³ Tako je Izraelu v Sredozemlju in Iranu (pod šahom) v Perzijskem zalivu in Saudski Arabiji pripisana stabilizatorska vloga v smislu obvladovanja neodgovornih in radikalnih elementov v arabskih državah, ki bi lahko resno ogrozili glavne vire nafte v Perzijskem zalivu (Chomsky 1997: 222).

***

Pri vzpostavitvi globalnega gospodarstva, ki bo podrejeno ZDA, si ameriški ustroj ni želel gospodarstev, ki bi hotela zaščititi svoje lastne nacionalne interese in ne ameriških. Zavračal je obstoj neodvisnih nacionalnih gospodarstev, saj gospodarski imperializem ZDA ne dopušča nacionalno suverenih gospodarstev. Vlade, ki se niso bile pripravljene podvreči ameriškim interesom, so prikazovali kot komunistično grožnjo, ki jo je treba preprečiti oz. odstraniti, in se pri tem posluževali tako ekonomskih mehanizmov (gospodarskih sankcij) kot sabotaj in uprizarjanj državnih vojn pod plaščem dobrohotnosti in pokroviteljstva ZDA. ZDA so bile pripravljene intervenirati s silo, da bi ohranile svojo vizijo razvoja in preprečile realizacijo socialistične alternative. Politika intervencij v zunanji politiki ZDA je bila bistven instrument v ustvarjanju globalnega gospodarstva, v kateri so pomembni samo ameriški interesi, ostala gospodarstva pa so v službi teh interesov.

V pomembnem dokumentu o politični ekonomiji ameriške zunanje politike iz leta 1955 je prestižna raziskovalna skupina opozorila, da je primarna grožnja komunizma gospodarsko preoblikovanje komunističnih sil, »ki zmanjšuje njihovo pripravljenost in sposobnost za dopolnitev industrijskih gospodarstev na Zahodu«, to pa je dejavnik, ki je nenehno motiviral vmešavanja v Tretjem svetu, pa tudi sovražnost do Sovjetske zveze in njenega državnega sistema (Elliot v Chomsky 1997: 183-84).

ZDA so grožnjo komunizma opisovale kot »virus«, ki bi lahko okužil druge države, in se na podlagi te »diagnoze« vmešavale v notranje zadeve držav, ki so želele ubrati svojo neodvisno gospodarsko in politično pot. Npr. Kuba je bila označena za »virus« zato, ker bi lahko zahteve revnih in nepriviligiranih po dostojnem življenju v kubanski revoluciji vplivale na to, da bi stimulirale ostale v regiji, da zahtevajo isto. Gvatemala je bila deležna iste oznake kot Kuba, ko je bila izvedena agrarna reforma (socialni program pomoči delavcem in kmetom), ki bi lahko »okužila« oz. stimulirala druge v regiji npr. Honduras ali Salvador, da zahtevajo isto. Prav tako se tej oznaki ni izognil Vietnam, kjer bi se »virus« lahko razširil na ostale, predvsem Japonsko, kar bi pripeljalo do tega, da bi Japonska ostala izven nadzora ZDA. »Virus« neodvisnega nacionalizma, ki bi lahko »okužil« ostale v regiji, je tako ZDA predstavljal sredstvo, s katerim so opravičevale »družbeno čiščenje« oz. eliminacijo večine pri politični participaciji ter tako uničile grožnjo, ki jo je večina predstavljala oligarhiji, vojski in velikim tujim korporacijam v Tretjem svetu. Retorika sociomedicinskega diskurza je bila analogna teoriji domin, v skladu s katero bi zmaga komunističnih sil v Vietnamu vodila k

padcu sosednjih držav ene za drugo, kot domine, vse dokler v kumulativnem procesu ne bi bili osvojeni tudi Indija, Japonska ali Avstralija. »Toda »tujost« ne sovпада nujno s kraji, ki so daleč in oddaljeni: tuje lahko prebiva tudi znotraj, nekaj, kar je evidentno, ko (kot v ZDA) je bolezen brez oklevanja diagnosticirana pri starejših, revnih ali delavskemu razredu, tudi ko ostale skupine kažejo bolj prepoznavne biološke patologije« (Gilman v Campbell 1998: 86). »Kar je in ostaja centralno logiki socimediciškega diskurza, tako ni biološka narava bolezni, ampak občutek, da je bolezen vedno od nekje drugje« (Campbell 1998: 86). Osnova taki percepciji je družbeni prostor: center ali periferija. V centru ameriškega pojmovanja sveta je »dobro« in »civilizirano«. Na periferiji ali v območju zla so zaostali, umazani, primitivni (Galtung v Balon 2002: 36).

Na tem mestu navajam primer Čila, kjer je do ogrožanja pozicij vodilnih razredov v tej državi in ogrožanja ameriških interesov kapitala prišlo zaradi uvajanja socialistične alternative. Salvador Allende je prvič kandidiral na predsedniško mesto leta 1952. Znova je poskušal leta 1958 in 1964. Toda šele leta 1970 mu je uspelo zmagati na predsedniških volitvah. Postal je prvi marksistični predsednik države na demokratičnih volitvah. V svojem političnem delu se je usmeril h gospodarskim in socialnim vprašanjem, za katera je našel odgovor v socializmu. Njegov politični program je obsegal redistribucijo dohodkov, preoblikovanje čilskega gospodarstva in izboljšanje odnosov s komunističnimi in socialističnimi državami. V obdobju od leta 1970 do leta 1973 je tako Allendejeva vlada izvedla nacionalizacijo glavnih industrijskih sektorjev ter agrarno reformo. Nacionalizaciji so bile še posebej izpostavljene družbe za baker, ki so bile večinoma v lasti ameriških korporacij Kennecott in Anaconda. Korporacije ZDA so v tem času nadzirale 80 % proizvodnje bakra. Proces nacionalizacije je zajel tudi storitveni sektor, nacionalno telefonsko družbo, ki je bila v tem času podružnica ITT (*International Telephone and Telegraph Inc.*). S to politično odločitvijo si je Allendejeva vlada nakopala negotovanje lokalne oligarhije in ameriških korporacij, ki so v različnih vejah čilske nacionalne industrije imele bistven poslovni interes. Ker Allendejev režim ni bil sprejemljiv za ZDA, so se ZDA pod okriljem obveščevalne agencije CIA²⁴ lotile tajnih operacij, v katere so bile vpletene že od leta 1964. Obseg tajnih operacij je zajemal financiranje opozicijskih političnih skupin in medijev v Čilu ter vzpodbujanje k vojaškemu državnemu udaru. S tajnimi operacijami so ZDA poskušale vplivati na politični razvoj različnih sektorjev čilske družbe. Da pa bi vlada predsednika R.

---

²⁴ Agencija je prav tako novačila člane fašistične organizacije *Patria y Libertad*. Sponzorirala je demonstracije in stavke, ki so jih financirale ITT in ostale ameriške korporacije skupaj s čilskimi holdingi (Covert Action in Chile 1963-1973).

Nixona maksimizirala pritisk na Allendejevo vlado in tako preprečila nadaljnjo implementacijo politike, ki ni v interesu ZDA, si je prizadevala za destabilizacijo Allendejeve vlade oz. za sistematično oslabitev čilskega gospodarstva. ZDA so izkoristile svojo dominantno pozicijo v mednarodnih finančnih institucijah in omogočile prekinitev dotoka multilateralne pomoči in posojil Čilu. Vlada ZDA je skupaj z ameriškimi multinacionalkami kot so ITT, Kennecott, Anaconda in bankami kot sta IADB (*Inter – American Development Bank* - Medameriška razvojna banka) in WB²⁵ sprožila gospodarsko blokado²⁶. Do sredine 1973 sta bila vlada in gospodarstvo paralizirani.²⁷ Leta 1973 je vojska ob pomoči CIA izvedla državni udar in odstavila Allendeja. Po njegovi odstavitvi in smrti je oblast prevzela vojaška hunta generala Pinocheta.

Zgodovina politike ZDA do Čila je bil skladna z gospodarskimi interesi ZDA na tem področju. Ista usoda je doletela mnoge ostale države, ki so si želele vzpostaviti lasten politični in ekonomski sistem. Z obsežnimi kmetijskimi reformami je Arbenz Guzman razlastil velike posesti gvatemalskih in ameriških družb. Rimskokatoliška cerkev in ameriška vlada sta Arbenzovo vlado razglasili za komunistično. Sodelovanje z mediji je navedeno trditev povzdignilo na višjo raven in opravičilo intervencijo ZDA, da reši »svobodni svet« od uničenja sovražnika s hitlerjevskim pristopom in na ta način spremenila Gvatemalo v pekel na zemlji (Chomsky 1995: 274). Arbenz je bil strmoglavljen (ubit) leta 1954. Na Kubi pa je Castro leta 1959 ob razglasitvi kubanske revolucije nacionaliziral tujo lastnino in kolektiviziral kmetijstvo. Večina nacionalizirane lastnine je bilo v lasti največjih ameriških podjetij. S svojimi akti je prav tako kot Allende in Guzman ogrozil interese ZDA. ZDA so postale zaskrbljene, da bi Kuba lahko delovala kot primer ostalim narodom Latinske Amerike in Tretjega sveta. Leta 1961 je sledil spodleteli poskus ZDA v Prašičjem zalivu, da bi s pomočjo nekaj kubanskih izgnancev iz Miamija, ki jih je izurila CIA, zanetili vstajo in strmoglavili marksistični režim Fidela Castra (Blake 1993: 222). Namesto, da je incident zrušil Castrov režim, ga je le utrdil. Kot kazen za to, da ji je uspelo ubežati iz ameriškega dominantnega gospodarskega sistema, so ZDA leta 1961 uvedle unilateralen embargo ZDA

---

²⁵ Termin WB oz. Svetovna banka se uporablja kot skupni naziv za IBRD (*International Bank for Reconstruction and Development* - Mednarodna banka za obnovo in razvoj) in IDA (*International Development Association* - Mednarodna razvojno združenje). Moč ZDA v Svetovni banki je izražena predvsem skozi glasovalno moč države v tej instituciji. Osnovo za razdelitev glasov v tej instituciji predstavljajo kvote (višina finančnega prispevka, ki ga mora država vplačati), ki jih imajo države članice v drugi brettonwoodski instituciji, IMF. Daleč največji delež glasov imajo v IBRD, torej ZDA. Se pravi, da je od višine kvote države odvisna njena glasovalna moč države v instituciji, po drugi strani pa obseg kvote določa tudi potencialni obseg sredstev, ki si jih država lahko izposodi od IMF (Mrak 2002: 420-21, 455-57, 461).

²⁶ Allende's Leftist Regime

²⁷ Allende's Leftist Regime

zoper Kubo. Kljub temu, da ZDA ni uspelo postaviti na oblast nekoga, ki bi bil naklonjen njihovim interesom in politiki, kot je bil skorumpirani diktatorski režim Batista y Zaldivar pred Castrom, pa ji je uspelo Kubo mednarodno izolirati.²⁸ Na primeru navedenih primerov intervencij ZDA v notranje zadeve drugih držav lahko vidimo, da ima ameriška zunanja politika v svojem delovanju izrazito ekonomsko zasnovo.

Na področju Srednjega vzhoda sta London in Washington leta 1951 odgovorila na poskus uveljavitve pravice do nacionalne suverenosti Irana z ekonomskimi sankcijami proti Iranu. Iranski parlament je namreč sprejel predlog Mossadeghova Parlamentarnega odbora za nafto, da se ob poštenu odškodnini nacionalizira družba Anglo–Iranian Oil (danes British Petroleum).²⁹ »V britanskih očeh je Iran naredil neodpustljiv greh. Deloval je zaradi zaščite svojih nacionalnih interesov in ne britanskih« (Engdahl 2000: 156). Britanska in ameriška tajna služba sta leta 1953 inscenirali državni udar, s katerim sta zrušili Mossadegha. S pomočjo anglo - ameriške podpore je šah Reza Pahlavi nasledil Mossadegha. Ti isti interesi so 25 let pozneje zrušili šaha, ko so propadli razgovori med šahovo vlado in družbo British Petroleum okrog obnove 25-letnega dogovora o izkoriščanju nafte, z zahtevo Britancev po pridobitvi ekskluzivnih pravic na vso iransko nafto v prihodnosti, medtem ko je Britanija zavračala jamčiti nakup te nafte. Vojaški udar zoper šaha sta tudi tokrat organizirali britanska in ameriška tajna služba. Na oblast je prišel ajatolah Homeini, ki pa je prekinil tradicionalno ameriško prisotnost v Iranu (Engdahl 2000: 151-60, 274-76). Če je bila primarna grožnja komunizma ekonomski nacionalizem držav, potem je to isto veljalo tudi za radikalni nacionalizem.

ZDA pri poskusu vzpostavitve globalne gospodarske ureditve niso predstavljale težave samo države Tretjega sveta, ampak tudi evropske države in države Srednjega vzhoda. Kontinentalna Evropa pod vodstvom De Gaulla, Adenauerja in italijanskega predsednika Alda Mora je postajala v vsakem pogledu preveč neodvisna. To je najmanj, kar so si želeli določeni krogi

---

²⁸ Torricellijev zakon (*Toricelli act*) iz leta 1992 in Helms-Burtonov zakon (*Helms-Burton act*) iz leta 1996 sta blokado zoper Kubo le še okrepila. Oba akta sta prispevala k internacionalizaciji in kodifikacij blokade zoper Kubo. Zakon o kubanski demokraciji (*Cuban Democracy Act*) oz. Torricellijev zakon je zmanjšal dovoljeno prodajo in donacijo hrane ter medicinsko oskrbo za 90 % v enem letu (Barsamian, Chomsky 2002: 147). Zakon o kubanski svobodi in demokratični solidarnosti (*Cuban Liberty and Democratic Solidarity Act*) oz. Helms-Burtonov zakon je razširil ekonomski embargo zoper Kubo skozi ukrepe, ki so usmerjeni v kaznovanje tretjih držav, podjetij in posameznikov, ki trgujejo s Kubo. Med ostalim tako dopušča naturaliziranim Američanom, da vložijo tožbo na sodišču v ZDA zoper tuja podjetja ali posameznike, za katere se smatra, da so imeli dobiček od investicij v lastnino, katere lastniki so bili pred komunistično revolucijo (The Helms-Burton Act; EU Counters Helms-Burton Act).

²⁹ Že leta 1947 je iranska vlada predložila družbi Anglo–Iranian Oil, da poveča smešno majhen delež dohodka, ki ga je ta družba dajala iranski vladi za eksploatacijo najbolj donosne nafte na svetu. Iranske zahteve po razdelitvi dohodka na osnovi 50 % : 50 % kot tudi zahteve po sodelovanju v upravljanju družbe Anglo–Iranian Oil, so Britanci še naprej zavračali (Engdahl 2000: 155-56).

anglo–ameriškega ustroja, namreč politično in gospodarsko neodvisno kontinentalno Evropo. Vplivni londonski in washingtonski krogi so zaustavili nevarnost, ki bi jo predstavljal sporazum o gospodarskem sodelovanju med Nemčijo in Francijo. Leta 1963 tik pred ratifikacijo tega sporazuma se je Adenauer vdal pritiskom drugih voditeljev Krščansko demokratske stranke in odstopil z mesta kanclerja, na katerem je bil od leta 1949.³⁰ Za njegovega naslednika je bil izbran Ludwig Erhard, močan nasprotnik De Gaullea in izrazit atlantist (Engdahl 2000: 176–179). Težnje Italije za energetske samozadostno politiko, neodvisno predvsem od ameriških naftnih družb, so bile zaustavljene.³¹

Vzpostavitev globalnega gospodarstva je od ZDA pogojevala, da zagotovijo »odprtost« družb Tretjega sveta gospodarskemu prodroru in političnemu nadzoru ZDA. Zato je bilo potrebno v državah Tretjega sveta zagotoviti ustrezen družbenoekonomski sistem. To je pomenilo privatizacijo gospodarstva, odpiranje energetskega sektorja tujim družbam, ustanavljanje bank in zavarovalnic, ustrezno delovno zakonodajo ipd. Demokracijo v kolonijah pa so ZDA štejele za doseženo, kadar so družbo nadzorovale lokalne oligarhije, ki so zagotavljale, da nadzor nad njihovimi viri ne bo ogrožen. Poleg lokalne oligarhije pa je za uveljavljanje ameriških poslovnih interesov in privilegijev skrbela tudi lokalna vojska. V kolikor so bili ogroženi ameriški interesi oz. položaj tuje vlade, ki je služila tem interesom, so se ZDA zatekle k »obnovi demokracije« z vsemi razpoložljivimi sredstvi. Pri »zagotavljanju demokracije« tako doma kot v tujini sta igrali pomembno vlogo predvsem CIA in FBI, ki sta temu ustrezno izvajali atentate, tajne eksekucije, ugrabitve, prirejali državne udare, zagotavljali podporo terorističnim skupinam. »Doma pa so potrebna bolj prefinjena sredstva: izdelava konsenza, varanje neumnih množic z »nujnimi iluzijami«, tajne operacije, za katere

---

³⁰ Kennedyjevo ministrstvo za zunanje zadeve ni tajilo skrajnega nezadovoljstva s francosko-nemškim razumevanjem. Ameriško veleposlaništvo v Bonnu je prejelo navodila, da uporabi največji možni pritisk na izbrane člane Adenauerjeve Krščanskodemokratske stranke in liberalne stranke FDP Ericha Mendea ter na opozicijsko Socialdemokratsko stranko (Engdahl 2000: 177- 78).

³¹ Enrico Mattei je bil čvrsto odločen, da Italija ne bo podrejena angloameriškim naftnim družbam, ki so vladale v svetu nafte v 50-ih letih 20. stoletja, saj jih je obtožil, da namerno vodijo politiko omejevanja proizvodnje nafte, da bi ohranile najvišjo možno ceno nafte za svoje družbe. Mattei kot italijanski nacionalist se je lotil iskanja nahajališč nafte in plina, izgradnje plinovoda, tovarn za predelavo nafte in tankerjev za prevoz nafte, da bi se lahko začela obnova povojnega italijanskega gospodarstva, ki bi bilo samozadostno. Imel pa je tudi ambiciozne načrte glede jedrske energije. Velika grožnja pa je postal za ameriške naftne družbe, ko je začel sklepati sporazume glede oskrbe z nafto z Iranom, Egiptom in Sovjetsko zvezo. Podobne razvojne programe je Mattei podpisal z Marokom, Sudanom, Tanzanijo, Gano, Indijo in Argentino. V teh novonastalih neodvisnih afriških in azijskih državah je imel namen izgraditi lokalne tovarne za predelavo nafte, ki bi bile v lasti teh držav. To pa bi pomenilo izgubo nadzora teh angloameriških naftnih družb nad zelo donosnim poslom. Poleg tega pa sta se London in Washintona bala, da, če bodo Matteiju dopustili realizacijo njegovih načrtov, bo to vplivalo na celotni globalni svetovni naftni red. Leta 1962 se je privatni avion, s katerim je letel Mattei zrušil v okoliščinah, ki do današnjega dne pogrevajo ugibanja in obtožbe na račun namerne sabotaže. Ameriška vlada nikoli ni dopustila, da bi bilo poročilo o umoru Matteia dostopno javnosti. Kot razlog za držanje tega dokumenta v tajnosti navaja Washington "stvari, ki se tičejo državne varnosti" (Engdahl 2000: 160-70).

se mediji in kongres delajo, da jih ne vidijo, dokler vse skupaj ne postane preveč očitno, da bi še bilo mogoče potlačiti. V kolikor tudi to ne deluje, potem sledi faza preusmeritve pozornosti javnosti na manj pomembne zadeve» (Chomsky 1997: 155).

Zunanja politika ZDA v obdobju hladne vojne je pri intervencijah v Tretjem svetu izhajala iz notranjih potreb po stimuliranju proizvodnje »vojaško-industrijskega kompleksa« (Chomsky (1997: 96, 136) in potreb finančnih in bančnih krogov, da se zagotovi nenadzorovan pretok kapitala, blaga, storitev ter kratkoročnih investicij in špekulacij.³² Hladna vojna je bila za ZDA predvsem vojna za Tretji svet, ki je primarno predstavljal vir poceni surovin in trg za prodajo orožja.

***

Odgovornost za nadzorovanje, vodenje in obrambo sveta ZDA pred komunistično ekspanzijo, ki naj bi ji nalagal položaj gospodarske in vojaške sile, »voditeljice svobode«, dovzetnost držav zlasti v Aziji, da podležejo komunizmu, ter »dejstvo«, da naj bi imela Sovjetska zveza prednost v vojaških silah, in da je sila edino možno sredstvo v boju zoper sovražnika, vse to so argumenti, ki so močno vplivali na povečanje izdatkov za obrambo ZDA. V obdobju od leta 1948 do 1950 so se ti izdatki povečali s približno 11 milijard dolarjev na skoraj 15 milijard. Velik skok je bil dosežen v obdobju 1951 – 1953 (korejska vojna), namreč s 33 milijard na 49 milijard dolarjev (Benko 1997b: 226). Korejska vojna je bila namreč primarni dejavnik v povojni obnovi japonskega gospodarstva. Do novega skoka pa je prišlo v letu 1961 (47 milijard dolarjev), nato pa so se vojaški izdatki strmo dvigali (vietnamska vojna) (Benko 1997b: 227). Podobno kot drugi ameriški zavezniki se je z vietnamsko vojno okoristila tudi Južna Koreja. Neprestana zunanja grožnja, ki je vplivala na rast ameriških izdatkov za vojsko in oboroževanje, je bistveno spodbudili tudi evropsko industrijo. Nakupovanje strateških surovin iz evropskih kolonij je zmanjšalo dolarsko vrzel (Chomsky 1997: 212). V letu 1986 je na primer vlada ZDA za obrambo pred morebitno vojaško grožnjo namenila 237 milijard dolarjev (Gregorčič 2002: 39). S takšnimi kvantitativnimi in kvalitativnimi spremembami v procesu militarizacije je bila po navedbah Benka (1997b: 227) v ZDA ustvarjena vojnoinflacijska konjunktura.

---

³² Liberalizacija kapitalskih tokov, kot navaja Chomsky, služi kot močno orožje zoper družbeno pravičnost in demokracijo, ter meni, da so omejitve na kapitalsko mobilnost brettonwoodskega sistema nadomestile omejitve na demokracijo kot vir izoliranosti pred tržnimi pritiski (Barsamian, Chomsky 2002: 107, 116).

Podatki po hladni vojni kažejo, da je bilo 35 % svetovne industrije ter 10 % vseh zaposlenih neposredno odvisnih od hladne vojne (Gregorčič 2002: 39).³³ Oboroževalna tekma kot sestavni del medblokovega spopada je premaknila problem preusmeritve ogromnega med drugo svetovno vojno ustvarjenega industrijskega kompleksa v mirnodobsko proizvodnjo (Benko 1997b: 226). Rešila je vprašanje zapiranja obratov, ki so namenjeni vojaški proizvodnji, vprašanje množične nezaposlenosti in neinvestiranja v regijske konflikte, vprašanje zalog orožja, ustvarila umetno povpraševanje po orožju itd. Vojaška keynesianska politika, ki ima svoje temelje v dokumentu NSC-68, naj bi prispevala k oživitvi zavezniških industrijskih ekonomij, spodbudila domačo ekonomijo in onemogočila »resno upadanje ekonomske dejavnosti« (Chomsky 1997: 164). Osnovna misel dokumenta NSC-68 je, da je nadomestil »mednarodno keynesovsko stimulacijo«³⁴ svetovnega gospodarstva z »mednarodno vojaško keynesovsko stimulacijo« svetovnega gospodarstva (Chomsky 1997: 213). »Ta dokument«, kot pravi Grizold (1990: 130), »je bil temelj za velik razvoj ameriškega vojaškega sistema ter povezovanje zunanjepolitičnih ciljev z ameriško obrambno politiko«. Izražal je povezanost med zadrževanjem komunizma in vojaško pripravljenostjo ZDA, kar je bilo vidno v vojaških bazah izven ZDA, v neposredni in posredni uporabi vojaške sile, vojaški in gospodarski pomoči drugim državam. Vojaško-obrambna dejavnost (visoki vojaški izdatki in oboroževanje) se je prikazovala kot vsakdanja in nujno potrebna za ohranitev ameriških interesov povsod po svetu in za nacionalno varnost ZDA.

Za ZDA je bila hladna vojna zgodba o subverziji, agresiji in državnemu terorizmu svetovnih razsežnosti. Domači dvojnik je bila utrditev Eisenhowerjevega »vojaško-industrijskega kompleksa« - v bistvu države blaginje za bogate z nacionalno varnostno ideologijo, namenjeno nadzoru prebivalstva, ki je sledila dokumentom NSC-68 (Chomsky 1997: 174). »Vojaško-industrijski kompleks« sta Russett in Starr (1996: 304) opredelila kot »dejstvo, da nekatere interesne skupine zagotovo pridobijo, če pridobi celotni kapitalistični sistem z agresivno zunanjo ali vojaško politiko«. Taka politika je kapitalistični srenji omogočila razširiti oblast na oddaljena področja in ji zagotoviti dostop do oddaljenih trgov in virov

---

³³ Zaposlenost v ZDA je bistveno povezana z izdatki za vojsko: eden od desetih zaposlenih je – direktno ali posredno - povezan s takimi izdatki s strani Pentagona, izdelovalcev orožja in podobnimi vrstami zaposlitve (Singh 2003: 276).

³⁴ Na davčno politiko v ZDA oz. celotno vlogo države v gospodarstvu je vplivala keynesianska ekonomska teorija, imenovana po avtorju Jodnu Maynardu Keynesu. Vse od leta 1936 je keynesijanstvo postala osrednja ekonomska filozofija v ZDA. Njeno osrednje sporočilo je, da vladni programi in vladno trošenje lahko pomembno omilijo učinke gospodarskega cikličnega gibanja, pa čeprav na račun proračunskih primanjkljajev. Dolžnost vlade je torej, da spodbudi povpraševanje, ko je to potrebno. Vpliv keynesianske teorije je bil prevladujoč vse do Reagana (Ferfila 2002: 221).

surovin³⁵. Grizold meni (1990: 8), da naj bi šlo pri pojavu »vojaško-industrijskega kompleksa« »za povezovanje interesov posameznikov, skupin in institucij iz različnih sfer življenja in dela družbe, ki v vojaško-obrambni dejavnosti oz. v tako imenovanih vojaško-obrambni pripravi držav težijo za doseganje svojih delnih skupnih interesov na škodo družbenih«. Delni skupni interes subjektov »vojaško-industrijskega kompleksa« je izražen v prizadevanju za naraščanje vojaških izdatkov s strani države. Subjekti vojaško-industrijskega kompleksa (npr. državni aparat, znanstveniki, zaposleni v vojaško namenski industriji, sindikalne organizacije, združenja in organizacije vojaških veteranov ipd.) so opravičevali visoke stopnje vojaških izdatkov ZDA predvsem z »ideologijo o sovražni naravi mednarodnega okolja« (Grizold 1990: 111) ter namenih in zmogljivostih predvsem glavne tekmice ZDA.

Besedila, ki so usmerjala zunanjo politiko, so ponujala več kot le strateške analize »realnosti«. Aktivno so se ukvarjala tudi s pisanjem ameriške identitete (Campbell 1998: 31-32). Dokument NSC-68 je skonstruiral tako mednarodno okolje, v katerem je sila »upravičeno« edino sredstvo v boju zoper sovražnika. »Moč zla je »neizogibno militantna«, tako da sploh ni mogoče pomisliti na spravo ali mirno poravnavo« (Chomsky 1997: 161). Sporazum med sovražnima silama ni možen. Sovražnik je bil tako zreduciran na objekt policijske represije in zabsolutiziran kot absolutna grožnja etični ureditvi. NSC-68 je definiral položaj ZDA na ta način, da imajo ZDA pomembno misijo v svetu, in sicer odgovornost, da zavarujejo »svobodni svet« pred pohodom boljše vizma. V imenu tega cilja se je izvajala nacionalna varnostna politika in zločini. Toda varnostna politika je bila bolj povezana z iskanjem in ustvarjanjem sovražnika kot pa z dejansko skrbjo za varnost. Bistveno je bilo, da se ustvari »kredibilna« grožnja.

»Grožnje so si redno izmišljali na podlagi neznatnega dokaza in v najboljšem primeru so bile le malo verjetne. Po drugi strani pa se niso menili za pomenljive potencialne grožnje« (Chomsky 1997: 178-79). »Vojaške intervencije svetovne vojne elite v Iranu (1953), Gvatemali (1954), Libanonu (1985), Vietnamu (1963-1975) pa vse do Haitija (1991) itn. so slogani o »varnostni politiki«, o »miru demokraciji« z metodami tiranije zatrla revolucionarna gibanja v tistih državah, ki so bile najbolj nemočne, in ki so jih vodili diktatorji različnih profilov, tako ali drugače zavezani ZDA« (Gregorčič 2002: 38). »Ti dosledni vzorci so«,

---

³⁵ Ameriško gospodarstvo je namreč močno odvisno od uvoza surovin, npr. od malajskega kavčuka, indonezijskega cinka, gvatemalskih banan, arabskega petroleja, urugvajskega mesa in čilskega bakra (Grizold 1990: 138).

pravi Chomsky, »nesmiselni ob predpostavki, da varnostno politiko vodi prizadevanje za varnost« (Chomsky 1997: 179).

***

Na tem mestu bi rada omenila še enega od dokumentov, ki je krojil zunanjo politiko ZDA v obdobju hladne vojne. Ta dokument je torej potrdil potrebo za vzpostavitev ameriškega nadzora nad vprašanjem svetovne populacije in predstavljal legitimacijsko sredstvo za posredovanje v teh deželah in vsako od njih je doletela svojevrstna usoda. Gre za dokument, ki ga je objavil Kissinger leta 1974 pod imenom Memorandum o študiji Sveta za nacionalno varnost 200 (NSSM 200), na temo Posledice povečanja prebivalstva v celem svetu na varnost in čezmorske interese ZDA. Ta dokument je maltuzianizem³⁶ sprejel kot zaželen cilj varnostne politike vlade ZDA (Engdahl 2000: 236-237).

NSSM 200 trdi, da povečanje prebivalstva v določenih državah v razvoju, ki imajo poleg tega strateška bogastva potrebna ameriškemu gospodarstvu, predstavlja potencialno »nevarnost nacionalni varnosti« ZDA. Ta študija opozarja, da bodo te dežele, ki imajo potrebne surovine, pod pritiskom naraščajočega števila prebivalstva začele zahtevati višje cene in boljše pogoje pri izvozu svojih surovin v ZDA. V študiji je bilo navedenih 13 držav: Brazilija, Pakistan, Indija, Bangladeš, Egipt, Nigerija, Mehika, Indonezija, Filipini, Tajska, Turčija, Etiopija, Kolumbija (Engdahl 2000: 237-38).

Zaradi Kissingerjeve podobe nasilneža oz. vodenja agresivne zunanje politike so ZDA z nastopom Carterjevega mandata začele izpostavljati koncept človekovih pravic, s katerim bi izboljšale svoj ugled v mednarodni skupnosti, hkrati pa so človekove pravice postale le drugo sredstvo manipulacije za nadaljevanje neomaltuzianske strategije, s katerimi so ZDA opravičevale ameriške intervencije v notranje zadeve določenih držav Tretjega sveta. V ZDA so zaupanje v vsemogočnost trga transformirali v zunanjo politiko, ki predpostavlja, da je internacionalizacija trgov ekvivalentna demokratizaciji le-te, in da je človekova svoboda zavarovana z dogmami svobodne trgovine (Barber 2001: 239). Schlesinger ugotavlja, da naj bi koncept človekovih pravic dejansko nadomestil samoodločbo kot vodilno vrednoto v ameriški zunanji politiki (Schlesinger v Chomsky 1995: 147). Gre za dogmo državne religije

---

³⁶ V svojem najpomembnejšem delu Esej o načelih prebivalstva (1798) je Malthus opozoril na nesorazmerje med naraščanjem števila prebivalstva in količinami sredstev za prehrano: število prebivalstva raste v geometrijskem, proizvodnja hrane pa samo v aritmetičnem zaporedju. Nujno je omejevanje naraščanja prebivalstva, sicer so ljudje obsojeni na revščino (Javornik 1998c: 2456).

v ZDA, da sta ameriško politiko vodila Wilsonova ideala svobode in samoodločbe. Učinkovitosti propagandnega sistema se gre zahvaliti, da je lahko ta vera še vedno ohranjena kljub številnim ameriškim intervencijam, da preprečijo samoodločbo, neodvisnost in družbene spremembe (Chomsky 1995:147).

Toda tisto, kar ZDA obravnavajo kot kršitev človekovih pravic, je predvsem odvisno ne toliko od dejanja kršitve, ampak od tistega, ki ga povzroči. To pomeni, da je tematika človekovih pravic zlahka odpravljena, ko je to potrebno. Ko služijo interesom ZDA, so človekove pravice pomembne, celo veliki ideali, drugače pa prevlada pragmatični kriterij (Chomsky 2000: 146). V primerih, kot so bili Trujillo, Mobuto, Marcos, Duvalier, Noriega, zločini, ki so jih le-ti storili, niso bili za ZDA velikega pomena. Kar je bilo za ZDA pomembno, je bila njihov neposlušnost, nepripravljenost podrediti se volji in interesom velesile. Kršitve človekovih pravic v državah Tretjega sveta so se povečale sorazmerno z ameriško denarno, tehnično ali vojaško pomočjo neofašističnim režimom, kar naj bi bilo povezano predvsem z ustvarjanjem ustrezne investicijske klime za ameriški kapital, ki je bila pogosto dosežena z uboji duhovnikov, vodij sindikalnih gibanj, masakriranjem kmetov, ki so se želeli organizirati, uničenjem neodvisnega tiska ipd. V okviru politike »zadrževanja«, katere temeljno osnovo predstavlja Trumanova doktrina,³⁷ in ki je ostala jedro zunanje politike vse do poznih osemdesetih let 20. stoletja, so ZDA podpirale in postavljale vlade na področjih, ki so bila vitalna za ZDA, in ki so bile pripravljene služiti ameriškim interesom oz. se boriti proti komunizmu, kljub temu, da je način njihovega vladanja odstopal od ameriških načel vladanja, ki so jih ZDA tako trdno zagovarjale. »Demokratska dežela, kot so ZDA, mora kontaktirati z vladami vseh vrst - celo s takimi, katerih značaj in politiko moralno obsoja - in za merilo svoje politike jemati le interese in moč dotičnih držav. Svojih lastnih interesov ne sme ogroziti. Paktirati mora s samim hudičem (parafraza Churchilla), če je to v njenem nacionalnem interesu« (Morgenthau 1995: 483). V okviru politike »zadrževanja« je bila predvidena globalna obrambna odgovornost, ustanavljanje vojaških baz po svetu in gospodarska ter vojaška pomoč mnogim državam in antigverilskim gibanjem (Macridis 1992: 408). Kljub temu, da je bila uradno vojaška pomoč tem državam opravičena s krepitvijo teh držav za obrambo pred sovjetskim ekspanzionizmom, je dejansko le-ta pomenila večje možnosti za vplivanje ZDA v notranje zadeve teh držav z namenom uresničevanja ameriških

---

³⁷ Trumanova doktrina (1947) je predstavljala načelo ameriške zunanje politike, katere cilj je bil "zadrževanje" komunizma. Razglasil jo je predsednik Truman v sporočilu kongresu v času, ko je Grčiji in Turčiji grozilo, da bodo oblast prevzeli komunisti. Truman je obljubil, da bodo ZDA "podpirale svobodne narode, ki se upirajo poskusom podjarmljenja s strani oborožene manjšine ali s pritiski od zunaj" (Blake 1993: 286). Implicitno je

zunanjepolitičnih ciljev. ZDA so tako posredno preko tujih vlad ali neposredno v okviru vojaških intervencij prispevale svoj delež h genocidnemu ravnanju nad domačim prebivalstvom, uničenju kulturnotradicionalnih vzorcev ter političnih, ekonomskih in ostalih institucij.

***

Dve naftni krizi, režim oboroževalne tekme, vietnamska vojna in njen vpliv na podobo herojstva, zahteve po novi ekonomski ureditvi držav Tretjega sveta in dogodki, ki so se zgodili na domačem prizorišču, kot je afera Watergate, atentat na M. L. Kinga, umor bratov Kennedy, mirovniška gibanja, lansirana seksualna revolucija, kultura drog in spodbujanje rasnih nemirov itn. naj bi spodbudili, kot navaja Campbell, »neokonzervativno kritiko, ki je bila deklaracija o stanju politične identitete v ZDA« (1998: 163). »To je bil čas, ko so bili številni Američani dojemljivi za sporočila konzervativcev o omejenem vladanju, močni državni obrambi, o zaščiti tradicionalnih vrednot, katere ogrožajo, kot se je zdelo, navzkrižja permisivne in pogosto kaotične sodobne družbe« (Ferfila 2002: 547).

Skrb za padeč moralnih vrednot v teh letih je prišla do izraza tudi v množičnem obračanju k religiji. In to v krepitvi konzervativnih cerkva.³⁸ Od konca sedemdesetih sta verska desnica in politični konzervativci našli skupen cilj v gibanju proti abortusu in borbi proti sprejetju zakonskih določil o pravicah homoseksualcev. Prav tako sta preprečevali sprejetje amandmaja za enake pravice žensk in zagovarjali boj zoper kriminaliteto. Reagan kot goreč republikanec in zagovornik konzervativnih idej je bil tisti, ki je povezal vsa ta stališča v eno. Zavzel se je za »duhovni preporod, ponovno podreditev moralnim smernicam, ki so nas vodile v preteklosti« (Lasch v Salecl 1993: 180) ter poudarjal vero v Boga in domovino ter vrednote družine. Za konzervativce Reaganovega obdobja je bilo, kot navaja Jenkins (1997: 235), središčno vprašanje morale (kot tudi gospodarstva) obnavljanje poudarjene odgovornosti posameznika in negiranje učinkovitosti ali pomembnosti rešitve, ki so poudarjale državno ali socialno dimenzijo. Desnici v Ameriki je uspelo prepričati ljudi, da so sposobni sami poskrbeti zase, da ne rabijo državnega nadzora. Edino vodilo na njihovi poti mora namreč biti morala, morala njihove skupnosti (Salecl 1993: 180).³⁹

---

pomenila, da si ZDA prilaščajo vlogo "svetovnega policaja" in s tem tudi pravico, da prepovedujejo napredne družbene spremembe, pa če tudi bi bile demokratične (Benko 1997b: 288).

³⁸ Raziskave javnega mnenja narejene v osemdesetih letih so pokazale, da okrog polovica Američanov čvrsto verjame v biblijsko stvaritev sveta. Veliko število fundamentalističnih kristjanov je videlo v svetem pismu neposredno in nezmotljivo božjo besedo. Nova desnica je terjala ustavno dopolnilo, ki bi dovoljevalo molitev v javnih šolah (Jenkins 1997: 230; Chomsky 1997: 548; Ferfila 2002: 547).

³⁹ Toda od Reagana naprej se, kot navaja Žižek, pojavlja tale paradoks. Ekonomska politika neoliberalne reaganomike najbolj temeljito minira vrednote, ki jih skuša po drugi strani promovirati krščanska desnica. Ta neoliberalna reaganomika je prinesla najhujše udarce družinskim vrednotam, vrednotam skupnosti. Krščanska

Neoliberalni recept za oživitev gospodarstva predsednika Reagana je slonel na omejitvi vladnih pristojnosti v gospodarstvu in močni državni obrambi. To je pomenilo odstranitev državnih programov socialne pomoči, saj naj bi socialno varstvo najbolje zagotavljala zasebna proizvodnja dobrin in storitev, preoblikovanje države v državo blaginje za privilegirane ter zavarovanje državnega gospodarskega sektorja z vojaškim sistemom. Kovačič (2002: 93) meni, da so nastale razmere prisilile vlade vseh držav v politični program neoliberalizma,⁴⁰ v privatizacijo in deregulacijo v prid kapitalu, torej umik države iz gospodarstva. V mednarodnih odnosih se je teorija in praksa neokonservatizma izražala v okrepljenem antikomunizmu in zavračanju zahtev dežel v razvoju o vzpostavitvi novega mednarodnega gospodarskega reda (Benko 1997b: 223-24).

Da bi bila družba pripravljena podpreti gospodarstvo, ki sloni na vojaški proizvodnji napredne tehnologije in trgu, za katerega jamči država, je bila potrebna zunanja grožnja, ki bi zagotovila primerne mobilizacijske učinke. Ker zgodnje histerije, kot je bila ustvarjena z »lovom na čarovnice«, ni bilo mogoče enostavno reproducirati, čeprav so mnogo njenih strategij ponovili, so se pojavile nove tarče izključevanja. Tisti, ki so bili enkrat preganjani na temelju tega, da so oni ali njihove aktivnosti in prepričanja revolucionarna, prevratniška ali vojaška, so bili (od sredine sedemdesetih naprej) zajeti pod oznako »terorist« (Campbell 1998: 166). Terorizem naj bi bil sovjetski instrument za destabilizacijo Zahoda. Primerna reakcija v okviru Reaganove doktrine je bila pomoč militantnim antikomunističnim silam v vsaki državi, ki je podrejena »rdečim« (Jenkins 1997: 232). Taka politika je samo naznanila nove skupine in teme, katere naj bi predstavljale grožnjo ameriški družbi in nacionalni varnosti ZDA.

Thornburghova doktrina je nalagala FBI in ministrstvu za pravosodje pravico delovati na tujem teritoriju, če se oceni, da je to potrebno. Z drugimi besedami je to pomenilo, da je vlada ZDA z izvršilno uredbo, ob izgovoru, da lovi zločince na področju mednarodne trgovine z drogo in teroriste, objavila svojo enostransko pravico, da stopi v Nemčijo, Francijo ali Panamo ali katerikoli drugi del sveta, ki ga razglasi za potrebnega, ne da bi se ozirala na

---

desnica napada »moralni relativizem«, »liberalizem«, »seksualno dekadentnost«, »ateizem«, »geje«, ženskam oporeka pravico do svobodne odločitve, v šole hoče uvesti molitev, napihuje »kreacionizem« in »družinske vrednote« (Kdo je fundamentalist?).

⁴⁰ Bistveno za ta ideološki program je, da v njem zanikajo egalitarno razumevanje človeka, enakopravnost v družbi, hipostazirajo sistem svobodnega tekmovanja na gospodarskem, političnem in kulturnem območju itn. Na gospodarskem področju se ta teorija zavzema za neomejeno svobodo privatnega kapitala, za reprivatizacijo nacionaliziranih podjetij, predvsem pa za zavračanje posegov države v gospodarstvo. Konceptcija in uresničevanje svobodnega tekmovanja (svobodne iniciative) posega tudi na področje izobraževanja, socialnih služb, zdravstva, komunikacij itn., kjer naj bi funkcije, ki jih je doslej imela država blaginje, prevzeli sami potrošniki in gospodarski subjekti (Benko 1997b: 233-34).

zakone te suverene države (Engdahl 2000: 336). Realizacija politike pod pretvezo, da je potrebno presekati trgovino z drogami ali komunistično grožnjo, je sledila z vstopom v Panamo, Salvador, Nikaragvo in Grenado. Z invazijo na Panamo so ZDA leta 1989 odstavile predsednika Manuela Antonia Noriego. ZDA so ga bremenile, da je bil kralj kartela drog. Pozneje so mu na zveznem sodišču v Miamiu sodili in ga obsodili zaradi trgovanja z mamili in izsiljevanja (Ferfila 2002: 553; Engdahl 2000: 336). Sandinisti so leta 1979 strmoglavili desničarski Somozov režim. Sledila je nacionalizacija rudnikov in gozdov. Sandinistični režim je zavrnil zahteve ZDA, naj pretrgajo vojaške stike s Kubo in Sovjetsko zvezo in naj v svojem političnem sistemu dopustijo demokratične reforme. Administracija je izrazila svojo podporo protisandinističnemu odporu, znanemu pod imenom kontraši. Leta 1981 so ZDA ustavile pomoč kontrašem. K temu je prispeval skromen uspeh na bojnem polju, obtožbe zaradi kršenja človekovih pravic ter razkritje, da so denar od skrivne prodaje orožja Iranu preusmerili h kontrašem (Blake 1993: 193; Ferfila 2002: 550).

Od leta 1979 do leta 1983 je bil na čelu Grenade Bishop, ki se je zavzemal za boljše odnose s Kubo in Sovjetsko zvezo. Leta 1983 ga v vojaškem udaru odstavi in ubije vojska. Vojaški udar je ZDA dal izgovor za vojaški napad in okupacijo otoka, in tako so marksističnemu svetu preprečile prevzem oblasti v državi. Po vnovični vzpostavitvi demokratične oblasti so leta 1983 ameriške čete zapustile otok (Blake 1993: 93; Jenkins 1997: 233-34). Akcija na Grenado naj bi bila izvedena z namenom ozdravitve vietnamskega sindroma naroda, ter da se Američani navadijo na možnost neposredne konfrontacije s komunističnimi silami. Tako stališče je oblikovalo tako antiteroristično politiko Amerike, kot njeno pripravljenost, da direktno udari na države, katere naj bi podpirale teroriste, kot v primeru bombardiranja Libije (Jenkins 1997: 234).⁴¹ Invazija ZDA na Panamo, ki je bila prva od začetka hladne vojne, ki je ni bilo potrebno utemeljiti z grožnjo komunizma, je bila tako izvršena kot »preventivni napad«, s katerim naj bi ZDA preprečile, da se njen teritorij uporablja kot baza za tihotapljenje drog v ZDA.

V osemdesetih je bila glavna tema nasilja v zunanji politiki ZDA na območju Centralne in Južne Amerike predvsem borba zoper rimsko-katoliško cerkev, ki se je zavzemala za izboljšanje položaja najrevnejšega dela prebivalstva, kar bi bilo seveda predvsem v škodo ameriškim zasebnim interesom. Tako je bilo v imenu boja zoper komunizem v tem času ubitih veliko duhovnikov, katerim pa se v zahodni propagandi ni posvečalo veliko pozornosti.

---

⁴¹ Zaradi podpore revolucionarnim gibanjem (revolucionarni svet pod vodstvom Gadafija je 1970 poddrževal britansko naftno družbo) in tudi dejavnosti terorističnih skupin proti Izraelu in ZDA (napadi na ameriško vojaško osebje v Evropi) je ameriško letalstvo bombardiralo Tripolis in Bengazi (Javornik 1998c: 2304; Ferfila 2002: 550).

Ameriški teoretik za človekove pravice v Latinski Ameriki Lars Schoultz je pojasnil, da so hoteli za vselej uničiti grožnjo obstoječi strukturi družbenoekonomskih privilegijev s tem, da so onemogočili politično udeležbo večine, namreč najnižjih razredov (Schoultz v Chomsky 1997: 215). To so ZDA dosegle s podporo »klientelskim« režimom pri mučenjih, znižanju življenjskega standarda pri večjem delu populacije, z uničenjem predstavniških institucij ali neodvisnih združenj in s policijsko sponzoriranimi oddelki smrti.

Združitev proizvodnje in prometa narkotikov z revolucionarnimi in uporniškimi gibanji v Centralni in Južni Ameriki je bil poskus, večinoma neutemeljen in skonstruiran s strani medijev, da se napihne nevarnost povezana z drogo in se jo predstavi v povezavi s tradicionalno varnostno vsebino. Droge naj bi slabile nacionalno zdravje in gospodarstvo, vplivale naj bi na povečano stopnjo kriminala ipd. Skratka, predstavljale naj bi grožnjo nacionalni suverenosti ter varnosti. »Vojna proti drogam« je nadomestila grožnjo komunizma kot sredstvo, s katerim naj se doseže poslušnost (delovati v skladu z željami ZDA) in eliminira tiste družbene skupine, ki predstavljajo grožnjo privilegiranim skupinam.

Antinarkotična ideologija je identificirala iste družbene skupine kot antikomunistična, in sicer ženske, črnce, radikalne skupine, duševne bolnike, istospolno usmerjene in ostale manjšine.⁴² »To so bili«, kot pravi Jenkins (1997: 236), »ne samo prodajalci droge in kralji droge, ampak tudi teroristi, tako domači kot tuji, kot tudi serijski ubijalci, vršilci nasilja nad otroki in pornografi, ki so predstavljajo nevarnost za ameriške otroke«. Tehnike izključevanja, ki so delovale z namenom discipliniranja marginalnih skupin v zgodnjem obdobju hladne vojne, kot so testi za preverjanje lojalnosti in varnosti, kampi za prevzgojo, so bile prisotne tudi v »vojni proti drogam«.⁴³

Vsaka od teh groženj je posebej »nemoralnost« in »resnično zlo«. Nevarni »outsajderji« so bili koristni kot opravičilo za ostre birokratske in zakonske spremembe. Drakonske kazni so, kot navaja Jenkins (1997: 236), odvrnile največje število občasnih uživalcev drog, pripadnikov srednjega razreda iz 70-ih let, ampak za ceno kriminalizacije milijonov črncev in

---

⁴² Za pridobitev ameriškega državljanstva mora prosilec odgovoriti na vrsto vprašanj. Le-ta so pokazatelj, katere vrste oseb so Američani voljni sprejeti v ameriško državljanstvo, in katerim zavračajo privilegij državljanstva. Npr. 1) Ste ali pa ste bili kadarkoli anarhist ali član komunistične ali totalitarne stranke? 2) Ali ste duševni bolnik, seksualno deviantni, mentalno zaostal, odvisni od drog, kronični alkoholik, ali pa imate katerokoli nalezljivo bolezen? 3) Ali ste revež, profesionalni berač, potepuh? (Singh 2003: 10).

⁴³ Izvršilna odredba, ki jo je sprejel Eisenhower leta 1953 glede varnostnih testov, je uvrstila zasvojenost z drogo kot enega od indikatorjev tveganja nacionalni varnosti. Leta 1986 je Reaganova administracija razširila njen pomen. In sicer tako, da so testi za drogo postali obvezni za uslužbence v zveznih agencijah na »občutljivih« položajih, za tiste, za katere je obstajal »utemeljen sum« glede uporabe drog in za prosilce za službo v teh agencijah. Leta 1988 je bil ta režim razširjen na zvezne pogodbenike (dobavitelji, podjetniki) in prejemnike zveznih sredstev v privatnem sektorju. Privatni sektor je gledal na te ukrepe kot na sredstvo ohranjanja stroškov (Campbell 1998: 181-82).

drugih manjšin. Celotna serija panik, ki je bila izzvana z uporabo droge, terorizmom ipd., je dovoljevala Federalnemu biroju in ostalim političnim agencijam, da se osvobodijo omejitev, ki so jim bile vsiljene v sedemdesetih, po odkritju programa COINTELPRO⁴⁴ in drugih grozljivih dejanjih. Mednarodni karteli droge so postali nov imperij zla, na katerega se je usmerila ameriška zunanja politika, da bi lahko opravičila vzdrževanje organizacije nacionalne varnosti (Jenkins 1997: 236).

***

Nenehna možnost neposrednega vojnega spopada med dvema različno ideološko naravnanimi blokoma v času hladne vojne je tako ustvarjala in ohranjala zunanjo ogroženost, kar je opravičevalo vzpostavitev kontinuiranega nadzora nad »nevarnimi družbenimi subverzijami in antisocialnimi rušilnimi težnjami« (Doe v Gregorčič 2002: 36). Hladna vojna torej ni pomenila le režima mednarodnih odnosov, ampak tudi specifičen režim organiziranja družb navznoter (Kovačič 2002: 94). Gre za družbo, v kateri so funkcije vojne zares bistvene za ohranitev družbenega sistema in omogočajo družbeno kohezijo (Gregorčič 2002: 34). Hladna vojna je omogočila opravičiti »povečano moč represivnih aparatov države ter ideološko zaostrovanje navznoter do drugače mislečih, do manjšinskih skupin in življenjskih slogov« (Kovačič 2002: 94). Na domačih tleh je bil makartizem⁴⁵ primer, kako je brzdanje predstavljalo skupek strategij, namen katerih je bil domestificirati identiteto in pomagati ponazoriti različne uradne mehanizme, ki proizvajajo družbo varnosti (Campbell 1998: 158). Makartizem je bil, kot navaja Morgenthau, najbolj razvpit primer demonološkega pristopa v ZDA, hkrati pa tudi eden najbolj skrajnih primerov napačnega presojanja: z iluzorno nevarnostjo notranje subverzije je nadomestil resnično grožnjo. Demonološki pristop je skrb in pozornost ameriške javnosti usmeril na privržence komunizma - na posameznike doma in po svetu, na politična gibanja, tuje vlade - ter ju odvrnil od resnične nevarnosti: moči držav, pa naj so komunistične ali ne (Morgenthau 1995: 82). Šlo je za to, da so izkoristili že od prej prisoten strah pred boljševiki in ga s pridom uporabljali za pritiske na radikalne politične nasprotnike. »Ameriška vlada je bila namreč mnogo bolj kot sovjetska ali celo katera zahodnoevropska odvisna od čustvenega razpoloženja volilnega telesa. In s temi čustvi se je

---

⁴⁴ V šestdesetih so imeli organi reda in zakona ogromne diskrecijske pravice, da opazujejo, prisluškujejo, se infiltrirajo v levičarska in liberalna gibanja in jih sabotirajo. FBI je bil pri tem najbolj aktiven z obsežnim kontraobveščevalnim programom COINTELPRO, ki je bil usmerjen predvsem proti črnskim organizacijam. Komiteji Kongresa so odkrili COINTELPRO in načrte Federalnega biroja za eliminacijo voditeljev, kot je bil Martin Luther King (Jenkins 1997: 222-24). V kontekstu politike »zadrževanja« je bilo upravičeno zatiranje t. i. »posebnih skupin«, ki naj bi bile tarče Kremlja in jih je potrebno »zavarovati«.

⁴⁵ McCarthy je v začetku petdesetih letih spodbudil gonjo proti komunistom s trditvijo, da poskušajo priti v vlado ZDA na najvišje položaje. Kljub sklepu, ki jih je sprejel preiskovalni odbor senata, da so obtožbe lažne, je

dalo manipulirat« (Kovačič 2002: 91-92). V ZDA so predsednike v času hladne vojne izbirali v strahu pred komunizmom. »/.../ Javna histerija je predsednikom olajšala zbiranje velikanskih vsot denarja, ki jih je ameriška politika zahtevala od svojih državljanov, ki slovijo po svojem odporu do plačevanja davkov« (Hobsbawm v Kovačič 2002: 92).

Narava »zločina«, za katerega so bili ljudje obtoženi, je bila očitno politična in ideološka. Imela je malo zveze z grožnjo nacionalni varnosti. Kar so ti »zločini« dosegli, torej ni bilo izkoreninjenje objektivne grožnje, ampak reprodukcija merila, optimalnega sredstva, okrog katerega se je lahko »normalno« organiziralo (Campbell 1998: 153-154). Proces uveljavljanja identitete civiliziranega, normalnega ipd. je bil odvisen od sposobnosti izključevalnih praks, da prepričljivo povežejo nevarne elemente znotraj z varnostno identiteto skozi diskurz nevarnosti, z grožnjami, ki so identificirane in locirane navzven (Campbell 1998: 140). Tak je bil npr. Trumanov Zvezni program lojalnosti uslužbencev iz leta 1946, pri katerem je bila lojalnost osrednji koncept, okrog katerega se je združevala nevarnost. Trumanova odredba je zajemala postopke in merila, ki so bili namenjeni zasliševanju zveznih uslužbencev. Lojalnostno-varnostni program je v obdobju od leta 1947 - 57 zajel 13,5 milijona ljudi, ali okrog 20 % delovne sile (Campbell 1998: 153). Mnogo nedolžnih ljudi je bilo napačno obtoženih ali odpuščenih ali pa so jim odrekli možnost zaposlitve na podlagi dvoma v njihovo lojalnost ameriškim idealom. Trumanova odredba je opravičevala svojo skrb na temelju tega, da je vsak vladni uslužbenec ZDA pooblaščen z mero skrbništva nad demokratičnimi procesi, ki so srce in moč ZDA. Tako so morali vladni uslužbenci zapriseči, da ne podpirajo nobenih subverzivnih ciljev in aktivnosti. Odpuščeni pa so bili lahko že na podlagi suma v njihovo povezavo s komunisti. Lojalnost ZDA je pravzaprav lojalnost njenim idealom, kot so svoboda, demokracija, enakost (Campbell 1998: 150, 158). Ali kot pravi Canwell: »Če kdo vztraja, da je diskriminacija med črnci v tej deželi, ali neenakost v bogastvu, je vsak razlog, da verjamemo, da je ta oseba komunist« (Canwell v Campbell 1998: 150). Tako je bila npr. potrebna zaprisega lojalnosti za pridobitev ribiškega dovoljenja za ribarjenje v rezervuarjih New Yorka, za prodajo pianov ali zavarovanja v Washingtonu D. C., za boksanje, wrestling v Indiani ipd. Med drugo svetovno vojno so zaradi dvoma v lojalnost do ZDA v kampe internirali 120. 000 Američanov japonskega rodu, ki so živeli v Kaliforniji. Kampi so bili namenjeni civiliziranju oz. amerikanizaciji.⁴⁶ Tako naj bi preprečili sabotaže in

---

McCarthy še naprej napadal vlado, vojsko in javne osebnosti. Izraz makartizem je postal sinonim za lov na čarovnice, ki je v ZDA trajal od leta 1950 do 1954 (Blake 1993: 171).

⁴⁶ Podobno tehniko izključevanja so ZDA uporabile, ko so stopile v prvo svetovno vojno. Tarče izključitve so bile večinoma prostitutke ali ženske, za katere je obstajal sum, da so prostitutke. V določenem radiju vseh vojaških objektov so jih aretirali, zadržali ali internirali. Približno 30. 000 žensk je bilo obravnavano na tak način.

vohunjenje. Pozneje so jih preselili v »relokacijske centre« zunaj izoliranih mest na jugozahodu (Campbell 1998: 158; Ferfila 2002: 523). Tako je leta 1947 poslanska komisija za neameriške dejavnosti preiskovala filmsko industrijo, da bi se prepričala, ali se v priljubljenih filmih morda ne skrivajo komunistični nazori. Kar nekaj pisateljev ni hotelo pričati in so jih zaradi odsotnosti na sodišču obsodili in zaprli. Hollywood se je vdal in ni zaposlil nikogar, ki je imel količkaj sumljivo preteklost (Ferfila 2002: 530). Tudi dejstvo, da ameriški vojaki v korejski vojski niso bili primerno fizično in psihično pripravljene na mučenje sovražnikov, in vse večja moč komunizma naj bi postavili pod vprašaj ideološko moč ZDA. Ena med mnogimi daljnosežnimi zahtevami prenovljenega nacionalizma (pod McCarthyem) je bila ta, da učitelji in profesorji podpišejo dokument lojalnosti do države, in da v učnih načrtih v šolah in na fakultetah dajo poudarek na ameriško zgodovino in kulturo (Schrecker v Jowett, O'Donnell 1992: 202). Antikomunistične čistke, ki so se izvajale za čas Trumanove administracije, se pravi od 1946 do 1953, so bile tako po obsegu kot po intenzivnosti najbolj ekstremne.

Premik od »lojalnosti« k »varnosti«, konceptu okrog katerega se je združevala nevarnost, pa je naredil Eisenhower (1953) in s tem razširil kategorije izključitve. Eisenhowerjeva izvršilna odredba označuje jasen in spoznaven trenutek v razvoju Foucaultjevega pojma »družba varnosti«. Eisenhower je razširil domeno državnega interesa in povečal intenzivnost njene skrbi. »Družba varnosti« je bila s svojim katalogom izključitev, ki so ogrožale nacionalno varnost, prevladujoča problematizacija v konstituiranju ameriške identitete (Campbell 1998: 151-52, 161). Koncept nacionalne varnosti je bil povezan z naslednjimi dimenzijami grožnje: spolna izprijenost, finančna neodgovornost (reveži), zasvojenost z drogo, duševne bolezni, podvrženost posameznika vplivu ali pritisku, ki bi povzročil, da deluje v nasprotju z interesi nacionalne varnosti ipd. Seksualno deviantno vedenje je bilo in je še danes nekonsistentno z ameriškimi interesi nacionalne varnosti in se ne ujema z identiteto ZDA kot izrazito »moške«. Seksualno deviantnim skupinam so pripisane stereotipne feminilne značilnosti, kot so zmanjšana fizična sposobnost, zmanjšana moč, žilavost in odločnost ipd., kar naj bi pomenilo, da so bolj nagnjeni k skušnjavam zunanjih sil.⁴⁷ Gre za konkurenčne oblike moškosti, ki jih je potrebno odpraviti, da bi se zagotovilo ohranitev svobode in ameriškega načina življenja. Na podlagi teh predpostavk, stereotipov so te družbene skupine v funkciji tistih, ki od znotraj

---

Obravnavali so jih kot subverzivne, ker je njihov način življenja (samske in mobilne) prekoračil normalne meje moralnosti (Campbell 1998: 160).

⁴⁷ Julija leta 1993 je Clinton objavil novo politiko do homoseksualcev v ameriški vojski. Do takrat je petdeset let veljala prepoved zaposlovanja. Zdaj pa je nova politika, t. i. "Ne vprašaj, ne povej", dovolila zaposlovanje oz.

predstavljajo grožnjo zdravemu družbenemu tkivu, in naj bi jih bilo potrebno na ustrezen način izolirati, oddaljiti od družbenega tkiva.

7. GEOPOLITIČNI VIDIK: Nafta – »življenjski sok« industrijsko razvitih narodov

Od prve svetovne vojne dalje postaja nafta kot vir energije vedno bolj pomembna za industrijo in vojskovanje, kar je predvsem posledica tehnološkega napredka.⁴⁸ »Večino mehaniziranih orožij in vozil poganja nafta, zato so dežele, ki razpolagajo z bogatimi naftnimi nahajališči, dobile v mednarodnih zadevah težo, ki jo je v nekaterih primerih mogoče pripisati predvsem, če ne izključno, prav razpolaganju z nafto« (Morgenthau 1995: 213). Ozemlja, ki razpolagajo z bogatimi naftnimi nahajališči, predvsem gre za države Tretjega sveta, so postala prostor, kjer se bijejo bitke za nadzor nad zlatom današnjega časa. Vse večja pomembnost nafte in moč, ki jo ta zagotavlja, pa povzroča boj velikih za naftne vrelce.

Do leta 1980 so ostanki cenjene avtarkije izginili in ZDA so postale odvisne od uvoza kot večina njenih trgovskih partneric. Ameriški uspeh v drugi svetovni vojni je dejansko ogrozil avtarkijo virov, na katerih je temeljila zmaga ZDA. Obilnost naravnih virov, kot so boksit, železova ruda, žveplo, svinec, fosfat, cink, mangan, nikelj, kositer, aluminij in seveda nafta, se je v petdesetih letih bistveno zmanjšala. ZDA so ob koncu prve svetovne vojne proizvedle skoraj 50 % svetovne proizvodnje boksita. Leta 1960 se je odvisnost uvoza od boksita povečala na 87 %, medtem ko je leta 1988 znašala že 94 %. Leta 1945 so ZDA proizvedle 27 % svetovne proizvodnje železove rude, leta 1960 je ta delež znašal 7 %, leta 1989 pa se je približal že na 0,5 %. Podobna zgodba je v primeru ostalih mineralov (Barber 2001: 36-37). Domača proizvodnja nafte, ki je dosegla vrhunec v letu 1970, je zmogla zadovoljiti 88 % potreb po nafti. Kot rezultat vojne na Bližnjem vzhodu leta 1973 in embarga na nafto je

---

služenje homoseksualcem ob pogoju, da javno ne razglasajo svoje spolne usmerjenosti, in da se spolno ne udeležujejo v delovnem okolju (Ferfila 2002: 555).

potreba po uvoženi nafti leta 1974 znašala 28 %. Tako je bil prvič ustvarjen intenziven občutek nacionalne ogroženosti. Do 1980 se je uvoz nafte dvignil na 38 %. Leta 1994 pa se je uvoz nafte prvič dvignil nad 50 %. Te dolgoročno rastoče številke za uvoz odražajo oboje, postopen upad v domači proizvodnji in apetit za energijo (Barber 2001: 36, 41-42).

Spremembe v tehnologiji oz. naraščajoča mehanizacija vojskovanja so terjale uporabo novih materialov oz. povečano uporabo starih. Tako je nacionalna moč postajala in postaja vse bolj odvisna od nadzora nad surovinami. »Moč, ki jo daje nafta«, pravi Morgenthau (1995: 215), »je v celoti posledica tehnološkega razvoja modernih industrijskih držav.«

K apetitu za energijo so prispevale še nekatere druge okoliščine, ki so omejile oz. otežile dobavo nafte, ki so jo ZDA pred tem komajda uporabljale zase oz. so potrebovale naftne vire kot rezervo in vzvod za svetovno nadvlado.⁴⁹ Islamska fundamentalistična revolucija (1979) je povzročila, da je nadzor nad iransko nafto prevzela vlada, ki je postala sovražna do ZDA. Skrb je bila usmerjena v to, da bi ta revolucija lahko imela posledice tudi za ostale proizvajalke nafte, predvsem pa za notranjo stabilnost Saudske Arabije. Tako se je porušilo ravnotežje moči v Perzijskem zalivu, prišlo je do nestabilne dobave nafte, kar je vplivalo tudi na spremenjene odnose med velesilami. Problem se je izrazil tudi v sovjetski invaziji na Afganistan leta 1979 in še bolj v invaziji Iraka na Iran leta 1980 (Macridis 1992: 383). Po izgonu iz Irana in Iraka (po invaziji na Kuvajt) je bil ZDA odvzet ogromen prostor za črpanje nafte.

Za ZDA problem ni v primarni odvisnosti od arabske nafte, ampak v nevarnosti, da njeni industrijski tekmeči dobijo privilegiran dostop do ogromnih energetskega virov arabskega sveta (Chomsky 1995: 227). Profesor Gianfranco Miglio, ki je bil povezan z Washingtonom, je izjavil:

»ZDA so uvidele, da če se želijo izogniti nazadovanju podobno tistemu v SZ, morajo biti v koraku s potencialnimi sovražniki v prihodnosti. Tukaj sta vključeni Japonska in evropski kontinent združen okrog nemške gospodarske moči .... ZDA niso mogle sprejeti

---

⁴⁸ Leta 1885 je nemški inženir Gottlieb Daimler prvi v svetu izumil motor na naftni pogon za pogon cestnega vozila (Engdahl 2000: 46).

⁴⁹ Kot primer na tem mestu navajam situacijo, ko so zaradi padanja vrednosti dolarja od avgusta leta 1971 krogi angleško-ameriškega finančnega ustroja skovali strategijo za ponovno okrepitev dolarja in okrepitev svoje politične moči v svetu. V ta namen so uporabili svoje najdragocenejše orožje: nadzor nad svetovnimi zalogami nafte. Politika t. i. Bilderberške skupine je sprožila globalni embargo na nafto (t. i. naftni šok), da bi izsilila drastično povečanje cen nafte v svetu za 400 %. Povečanje svetovne cene nafte je pomenilo enako povečanje povpraševanja po dolarjih, s katerimi se je plačevala nafta. Za veliko večino držav v razvoju je naftni šok pomenil konec razvoja, nezmožnost financiranja industrijskega in ekonomskega razvoja (Engdahl 2000: 214-86).

idejo Evrope, kakršna je danes, kontinent, kateri ne samo da lahko srečno živi brez ZDA, ampak je lahko tudi gospodarsko in tehnološko močnejši«. »Iz tega razloga so«, je izjavil Miglio, »Američani usmerili svojo pozornost na Srednji vzhod, na pridobivanje nadzora nad arabsko nafto, od katere sta odvisni Japonska in Nemčija« (Miglio v Engdahl 2000: 354).

Ameriški in britanski strategji so se odločili, da bodo grožnjo gospodarske rasti kontinentalne Evrope preprečili preko anglo-ameriškega »naftnega orožja«. Potrebno je bilo le zagotoviti izgovor za vzpostavitev neposredne vojne navzočnosti na ključni točki svetovne, še posebej kontinentalno-evropske oskrbe z nafto.

Že leta 1980 je Washington tajno spodbudil Saddama Husseina, da napade Iran, in sicer tako, da je Iraku dostavljal lažne tajne informacije, ki so kazale na hiter uspeh vojne. Iraško-iranska vojna je služila le zahodnim proizvajalcem orožja kot ogromen trg za prodajo orožja Srednjemu vzhodu. Toda iz te vojne je Irak za razliko od Irana izšel z ogromnim vojnim dolgom. Na Saddamov načrt o povojnem razvoju iraškega gospodarstva so ameriški poslovni krogi Saddamu odgovorili, da mora sprva prestrukturirati svoj zunanji dolg⁵⁰ in pristati na privatizacijo iraških zalog nafte ali njenega večjega dela kot protiuslugo (Engdahl 2000: 342-50). Hussein, ki je od leta 1959 predstavljal zaveznika⁵¹ v očeh ZDA na Srednjem vzhodu, je postal sovražnik v tistem trenutku, ko ni pristal na to, da bi dovolil privatizacijo iraške nafte s ciljem, da si ZDA zagotovijo najbolj kvalitetne svetovne zaloge nafte. Z invazijo na Kuvajt si je hotel Hussein zagotoviti nadzor nad kuvajtskimi naftnimi polji. Kuvajt pa je razglasil za devetnajsto iraško republiko. Iraška oblast nad Kuvajtom ter možnost, da se razširi še na Saudsko Arabijo in druge manjše zalivske države, je zagotovila izgovor za neposredno namestitev ameriških vojaških čet na tleh Saudske Arabije. Potrebno je bilo zagotoviti, da nobena država ne omaja celotnega svetovnega naftnega reda oz. monopola angleško-ameriške naveze. Temeljni cilj v okviru akcije Puščavski vihar je bil prevzeti nadzor nad iraškimi naftnimi viri, uničiti katerokoli regijsko silo, ki bi lahko izzvala vojaško premoč Izraela in

---

Bilderberška skupina je poseben kartel najbolj bogatih bankirjev, medijskih baronov, multinacionalnih šefov, ekonomistov in politikov, ki se od leta 1954 sestajajo tajno (What are Bilderberg Conferences all about?).

⁵⁰ Irak je bil leta 1988 različnim kreditorjem dolžan približno 65 milijard dolarjev. Velik del tega dolga je odpadel na Kuvajt in Saudsko Arabijo, kot tudi na Sovjetsko zvezo in države Vzhodne Evrope, ki so pričakovale izplačilo dolga v zameno za iraško nafto. Ostanek dolga je odpadel na francoske, britanske in ameriške bankirje. Francija je bila za Sovjetsko zvezo druga po velikosti dobaviteljica orožja za Irak (Engdahl 2000: 344).

⁵¹ Saddam je leta 1959 postal član pooblaščenega CIA 6 - članskega voda, ki je bil zadolžen za atentat tedanjega iraškega revolucionarnega ministrskega predsednika Kasema. Atentat je bil neuspešen. Leta 1980 postane Saddam ministrski predsednik in predsednik revolucionarnega sveta. Odnosi med Saddamom in CIA so se po začetku iraško – iranske vojne še intenzivirali (Saddam key in early CIA plot).

vsiliti hegemonijo ZDA v regiji (Karawan 1997: 56). Nadzor nad naftnimi nahajališči na Arabsem polotoku je že tradicionalno pomemben faktor v distribuciji moči. Kdor jih je lahko dodal k svojim ostalim surovinskim virom, je za toliko povečal moč zalog in odvzel moč svojim tekmecem. Zato so Velika Britanija, ZDA in nekaj časa tudi Francija na Bližnjem vzhodu izvajale politiko tako imenovane »naftne diplomacije«, se pravi z vzpostavitvijo vplivnih sfer, ki so jim omogočale izključen dostop do nahajališč nafte na določenih področjih (Morgenthau 1995: 214).

Na Srednjem vzhodu ZDA danes grožnja terorizma, ki je nadomestila grožnjo komunizma, predstavlja tisto sredstvo, ki ji omogoča doseganje strateških geopolitičnih ciljev. To je prevzem vojaškega nadzora nad zalivsko regijo oz. zalogami nafte, ki naj bi omogočil ZDA, da ohranijo svoj dominantni položaj svetovne supersile. Bistvo Busheve doktrine je, da naj bi imele ZDA neomejeno pravico, da sprožijo preventivno vojno zoper katerokoli državo, za katero smatrajo, da predstavlja celo neposredno grožnjo njeni nacionalni varnosti.⁵² Pri tem sta Ustanovna listina ZN (Združenih narodov) in mednarodno pravo za ZDA povsem irelevantni. Temelje unilateralni politiki ZDA na področju Srednjega vzhoda predstavlja dokument PNAC (*Project for the New American Century*),⁵³ ki ga je leta 2000 skoval neokonzervativni »miselni tank«.⁵⁴ Projekt kaže načrt Bushevega kabineta, da prevzame vojaški nadzor nad Zalivsko regijo, ne glede na to, ali je Saddam Hussein na oblasti. V skladu s tem projektom morajo ZDA odvrniti razvite industrijske države, da izzivajo vodstvo ZDA ali njihove težnje k večji regionalni ali globalni vlogi.⁵⁵ Vojna proti Iraku naj bi tako ZDA zagotovila monopolizacijo iraške nafte, izključitev Francije, Nemčije, Kitajske in Rusije iz povojne delitve »iraškega naftnega kolača« in pripravo terena za vojno proti Iranu (ki je največji dobavitelj nafte Zahodni Evropi). Preprečiti je potrebno kakršnokoli potencialno kombinacijo, ki bi lahko spremenila geopolitični zemljevid, oz. ki bi pomenila dobavo nafte neodvisno od ameriških in angleških naftnih družb. »Vojna proti terorizmu« predstavlja sredstvo, ki omogoča prikrivanje dejanskih strateških geopolitičnih ciljev ZDA.

K boju za nadzor na območju Srednjega vzhoda nad nafto je prispeval razpad Sovjetske zveze oz. vprašanje Kaspijskega jezera. Dokler sta si Kaspijsko jezero delila samo Sovjetska zveza in Iran, ni bilo prerekanja, saj sta se v več sporazumih dogovorila, da je jezero skupno.

---

⁵² American crusade »blind nihilism«

⁵³ This war on terrorism is bogus

⁵⁴ Kot sta Ameriški podjetniški inštitut ali Center za strateške in mednarodne študije, Heritage Foundation, Brookings Institution. Prav prek "miselnih tankov" se pogosto kanalizira mnenje raznih korporacij, fondacij ali drugih velikih financierjev. Denar za "miselne tanke" namreč pogosto prihaja prav iz teh virov, to pa brez dvoma še kako vpliva na to, kaj govorijo in pišejo (Ferfila 2002: 300-1).

⁵⁵ This war on terrorism is bogus

Po razpadu Sovjetske zveze pa si je jezero in njegovo bogastvo začelo lastiti kar pet držav: Azerbajdžan, Iran, Kazahstan, Rusija in Turkmenija. To je območje, kjer se spopadi geopolitičnih interesov prepletajo z osvobodilnimi boji in tekmovanjem za zaloge nafte, trgovino z mamili in terorizmom. Od leta 1991 se Washington trudi pregnati ruski vpliv iz Srednje Azije in s Kavkaza, iranskega pa omejiti na najmanjšo možno mero. Drugi poglobitni cilj je uporabiti naftovode in plinovode, speljane do Kaspijskega jezera, kot strateški adut za nadzor novih samostojnih držav. Gre za t. i. projekt »Transkaspijskega plinovoda« (TCGP - Trans-Caspian Gas Pipeline). Potekal naj bi od Turkmenije izpod Kaspijskega jezera do Azerbajdžana (Baku) skozi Gruzijo do Turčije (Ceyhan).⁵⁶ Vse do julija 2001 so ZDA videle talibski režim kot vir stabilnosti v Osrednji Aziji, ki bo omogočil izgradnjo naftnih cevovodov in naftnih polj v Turkmeniji, Uzbekistanu, Kazahstanu skozi Afganistan in Pakistan do Indijskega oceana. Afganistan je zanimiv predvsem kot tranzitna država za nafto in plin iz srednjeazijskih nahajališč (Uzbekistan, Turkmenija, Kazahstan) v Pakistan in Indijo. Talibani so zavrnili sprejeti pogoje ZDA, glede izgradnje naftovodov, ki bi bili speljani skozi afganistansko ozemlje.⁵⁷ Napadi 11. septembra pa so ustvarili neprecenljiv izgovor za napad na Afganistan, s katerim so si ZDA zagotovile nadzor nad tem zelo pomembnim tranzitnim področjem.

---

⁵⁶ The crux of the matter

8. SOVRAŽNIK ZDA ŠTEVILKA ENA DANES

V zalivski vojni je šlo za običajno ideološko personifikacijo: mediji so ves konflikt utelesili v osebi Saddama Husseina. Irak kot država, njegova politična ureditev, zgodovinsko ozadje spora s Kuvajtom, ni bil predmet analiz, medijskih reportaž. Edina politična manifestacija Iraka je bil Saddam Hussein, kar je omogočilo, da je bil sovražnik jasno identificiran, dobil je »človeški obraz in pravo ime«, zato mu je bilo tudi mogoče soditi. Z utelešenjem sovražnika so bila negirana in izključena vsa druga neosebna razmerja, ki oblikujejo neko politično situacijo. Ko je bil sovražnik personaliziran in predstavljen kot moralni izmeček, se je vsa kompleksnost politične situacije zvedla na izbiro med dobrim in zlim, legitimnostjo in agresijo. In strategija medijev ni bila toliko uničiti sovražnika, kot predvsem ponižati in osramotiti ga v očeh mednarodne javnosti, tako da moralno izgubi obraz (Salecl 1993: 183-84)

Administracija Busha ml. si je zagotovila podporo za napad na Irak v okviru »vojne zoper terorizem« v prvi vrsti tako, da je izpostavila povezavo med Husseinom in Al Kaido ter njenim voditeljem bin Lladnom, kar pa je bil le tipičen konstrukt ameriških obveščevalnih služb in ameriške vlade. Poleg tega pa je poudarila tudi Husseinov diktatorski odnos do lastnega prebivalstva, konsistentno kršenje osnovnih človekovih pravic, grožnjo globalnemu miru, ki jo predstavlja z orožjem za množično uničevanje, ter težnji, da pridobi orožje za množično uničevanje, možnost neposrednega napada na ZDA ter grožnjo, ki jo predstavlja za celo regijo. Prav tako so izpostavili njegov odnos z ostalimi člani njegove družine ter ga v tem kontekstu prikazovali kot hladno, brezsrčno in neracionalno osebo. Da bi pa izpostavljene

---

⁵⁷ This war on terrorism is bogus

karakteristike in navedene grožnje, ki jih je utelešal Hussein, dobile ustrezen efekt, so Husseina na televizijskih zaslonih največkrat prikazovali z orožjem v roki, kar naj bi le potrjevalo njegovo agresivno naravo. Vse to so bili argumenti, ki so omogočili ustvariti črno-belo predstavo sveta, v kateri je Hussein utelešenje vsega zla na tem svetu, na drugi strani pa so ZDA, ki so dolžne kot »svetovna rešiteljica«, »dobrotnik človeštva« in »zadnje upanje« uničiti zlo. Dejstvo o tem, da so ZDA Irak konec osemdesetih let oskrbovale z infrastrukturo, snovjo in znanjem za izdelavo orožja za množično uničevanje (s katerim je Hussein izvajal genocid nad Kurdi), in sicer pod pretvezo, da naj bi Hussein zagotavljal stabilnost in celovitost Iraka, je marginalizirano. Glede teroristične organizacije Al Kaida se prav tako skuša zanemariti dejstvo, da so ZDA v Afganistanu v osemdesetih mudžahidom denarno in tehnično zagotavljale pomoč v boju zoper Sovjetsko zvezo. Prevladala je razlaga, da je bil napad rezultat besa absolutnega zla brez političnega konteksta, zgodovinske logike ali vojaške strategije (Hladnik – Milharčič 2004: 1). Smrke meni (1996: 37), da je demonizacijo iraškega diktatorja Saddama Husseina (*Saddam - Satan* ob zalivski vojni) in izredno mobilizacijo medijev in javnega mnenja ob njej lahko razumeti tudi kot odkritje (začasnega) nadomestka za izgubljeni »imperij zla« in občutke »konca zgodovine«, ki so sledili padcu vzhodnoevropskega komunizma. Podobnega mnenja je Guyatt, saj meni, da je Hussein z napadom na Kuvajt leta 1990 načrtovalcem iz Pentagona zagotovil točno tisto, kar so iskali, vse odkar je Gorbačov prevzel oblast v SZ. Novega sovražnika, zoper katerega bi ZDA lahko še naprej zagotavljale ohranjanje vojaških izdatkov iz hladne vojne (Guyatt 2000: 120).

Bush ml. kot predstavnik republikancev in predvsem kot zastopnik interesov naftnih in vojaško-industrijskih korporacij se je tako odločil, da bo pospešil gospodarsko rast s povečanim državnim povpraševanjem. Gospodarstvu, ki temelji na vojni paradigmi, od katere imajo koristi predvsem »vojaško-industrijski kompleks« in nekateri gospodarski sektorji, ustreza agresivna ali ekspanzionistična zunanja politika. »Orožje, oboroževanje in vojaška industrija ter vojno gospodarstvo so«, kot pravi Radej (2002: 66), »v interesu lastnikov aktivnega razvojnega dejavnika – gospodarskega kapitala, ker olajšajo dostop do razvojnih dejavnikov, odstrani ali omeji tujo konkurenčnost ali / in varuje svojo.« »Manjšina gospodarskih interesov lahko torej uspešno vzdržuje politiko, ki ji koristi, četudi je morda pogubna za kapitalistično gospodarstvo kot celoto« (Russett, Starr 1996: 294). 11. september je Bushu zagotovil pravi razlog, da začne uresničevati svoje keynesianske načrte proti novemu sovražniku - Al Kaidi - v okviru »vojne zoper terorizem«.

Bush ml. v imenu keynesianskih načrtov meni, da je ON tisti človek, ki je izbran od samega Boga, da se spoprime s terorizmom oz. uveljavi ameriške interese. »Bog mi je rekel, naj

udarim po Al Kaidi in sem udaril, pozneje mi je dal navodilo, da udarim po Saddamu in sem udaril in sedaj sem odločen, da razrešim problem Bližnjega vzhoda« (Miheljak 2003: 11). Bush ml. je tisti, ki, kot pravi Cassirer (1972: 280), »odkriva voljo Bogov in napoveduje prihodnost.« Je zastopnik »sil dobrega« in se bojuje s »silami zla«. Medtem ko ameriški vojaki »opravljajo Božje delo«, »izganjajo demone«. Ameriško mesijanstvo je v tem nehvaležnem svetu podrejeno dobrobiti celega človeštva in temelji na moralni, intelektualni, kulturni, splošni civilizacijski večvrednosti ameriškega naroda.

Razloge za vojno Bushu zagotavljata (sedaj že ukinjeni) Urad za strateške vplive,⁵⁸ ustanovljen za pošiljanje lažnih informacij v javnost, in televizija, ki jih multimedialno potencira (Kovačič 2002: 96). Javnost je izpostavljena nenehnemu potenciranju nevarnosti, da sovražnik lahko udari kjerkoli, kadarkoli, da ga je težko prepoznati in odkriti, ampak da so vsi naporji usmerjeni v to, in da je vojna edino sredstvo, da se ga uniči. »Nevarnost mora biti verjetna, njen obseg pa v sorazmerju s kompleksnostjo ogrožene družbe in mora vsaj vzbujati videz, da grozi vsej družbi« (Gregorčič 2002: 43). Z izpostavljanjem možnosti uporabe biološkega ali kemičnega orožja s strani sovražnika se ustvarja ustrezna klima nenehne ogroženosti. Nenehna klima ogroženosti in možnost vojaškega napada pogojujeta podporo domače javnosti, da pristane na paradigmo vojne. »Vojna paradigma potrebuje nevarnost, nestabilnost in ogroženost: obstoj zunanje nevarnosti je bistvenega pomena tako za družbeno kohezijo kot za privolitev v politično oblast« (Gregorčič 2002: 44). Kot je Oliver North naznanil ameriškemu kongresu: »Zelo pomembno za Američane je, da vedo, da je ta svet nevaren; da smo izpostavljeni tveganju, in da je ta država izpostavljena tveganju v nevarnem svetu« (North v Campbell 1998: 32-33).

»Vojna proti terorizmu«, ki jo od 11. septembra 2001 naprej bijejo ZDA, je v svoji prvi fazi prerasla v ofenzivo proti Al Kaidi v Afganistanu in v drugi fazi v »osvoboditev« Iraka, doma pa v omejevanje državljanskih pravic. »Vojna proti terorizmu« na domačih tleh omogoča disciplinirati domače prebivalstvo, saj legitimira uporabo strategij in mehanizmov, ki v normalnih okoliščinah ne bi naleteli na odobravanje. Na udaru so predvsem tujci, pretežno muslimani in »ilegalni imigranti« bližnjevzhodnega rodu, a tudi ameriški državljani, ki so jih

---

⁵⁸ Odbor za strateški vpliv, ki je pomagal »reinkarnirati sovražnika«, omogočil nove vojne v Afganistanu in na Bližnjem vzhodu, poboj tisočev civilistov in povzročil nove migracije sovražnikov. Urad je Rumsfeld ustanovil takoj po 11. septembru 2001, namen urada pa je bil širiti lažne informacije tuji in domači diplomaciji po svetu, kar bi omogočilo »upravičeno« vojaško posredovanje ZDA v katerikoli državi, ki bi se jim zdela »interesantna«. Po nekaj mesecih je bil urad zaradi nedemokratičnosti ukinjen, ustanovitelj in sodelavci urada pa niso utrpeli nikakršnih preverb ali pojasnjevanja (Gregorčič 2002: 51).

na hitro in brez pravne utemeljitve prijeli, priprli in zaprli.⁵⁹ Vrstili so se napadi na islamske verske objekte ter umori in napadi na pripadnike islamske vere. Demonizacija džamij, centrov »kolektivne muslimanske krivde«, je dopolnila dehumanizacijo muslimanov, prvi veliki korak Busheve »vojne proti terorju«.⁶⁰ Po 11. septembru je ameriška vlada z odobravanjem prestrašene javnosti močno razširila pooblastila policije, vojske in varnostno-obveščevalnih služb na vrsti področij, npr. pri nadzoru nad navadno pošto, elektronsko pošto in telefonskimi pogovori. Novinarji so se začeli sistematično izogibati analizam in razpravam, ki bi lahko postavila pod vprašaj obe ameriški intervenciji, v nasprotnem je bilo njihovo delo kaj kmalu označeno kot nepatriotsko, neameriško. Tako so se nekateri novinarji kaj kmalu znašli na cesti.

Poleg tega je Bush ml. sprejel odlok o posebnih vojaških sodiščih za osumljene teroriste, ki niso ameriški državljani. Po tem odloku naj bi varnostni organi v ZDA in na tujem domnevnim teroristom Al Kaide po mili volji jemali prostost, jih imeli zaprte na nerazkritih lokacijah, jim sodili pred vojaškim tribunalom in jih obsojali, lahko tudi na dosmrtno ječo ali celo smrtno kazen. Vojni ujetniki v Guantanamu in Abu Graibu so izpostavljeni fizičnemu in mentalnemu nasilju, nehumanosti, poniževanjem, neskončnemu zasliševanju. Metode mučenj v zaporu Abu Graib sledijo vzorcu, ki je natančno razdelan v priročniku CIE z naslovom *Kubark Counterintelligence Interrogation* iz leta 1963 o zasliševalnih in preiskovalnih tehnikah v zvezi s problemom prisile in zavesti. Medtem ko so prejšnji, stari pristopi preiskovalcev temeljili na povzročanju fizične bolečine, se je nova metoda mučenja oprla na psihološki pristop »mučenja brez dotika« (*no touch torture*). Ta nova paradigma dosega cilje z naslednjima metodama: najprej se zapornika s pomočjo kapuce poveznjene čez glavo, prikrajševanjem spanja, ali včasih tudi s spolnim ponižanjem postopoma dezorientira, v drugi fazi pa mora ta več ur stati na mestu z raztegnjenimi rokami (Rizman 2004: 11). Zapornikom pa so odvzete tudi temeljne pravice, kot je pravica do odvetnika. Organi pregona prav tako skrivajo podatke o ujetnikih, ker naj bi na podlagi imen ujetnikov teroristične organizacije dobile vpogled v način in geografsko usmerjenost dela organov pregona, ter na podlagi tega spremenile svoj način delovanja.

---

⁵⁹ Pod Bushem so se zapori napolnili z imigranti. Zaporniško-industrijski kompleks z njimi bogati, saj zvezna vlada plačuje za vsakega 77 dolarjev dnevno. V ZDA vse bolj cvetijo privatni zapori, katere najdete tudi med Bushevimi donatorji (Kako si ZDA prizadevajo, da bi si povsem podredile mednarodno pravno ureditev). S tem v zvezi je zanimiv tudi podatek, da več kakor dva milijona zaprtih v ameriških zaporih znižuje brezposelnost za okoli 2 % (Ferfila 2002: 215)

⁶⁰ Spopad religij

Busheva »vojna proti terorju« se je izrodila v kataklizmični prezir do mednarodnega prava, mednarodnih sporazumov in nacionalnih interesov drugih držav.⁶¹ Kot navaja Rizman (2004: 10), sta Bela hiša in Washington od svojih pravnih izvedencev pridobile pravne ekspertize, ki so leta 2002 in 2003 dokazovale, da se ženevske konvencije, ki prepoveduje mučenje in druge podobne prepovedi, zapisane v domači in mednarodni zakonodaji, ne more uporabiti v aktualnih ameriških primerih. Kljub zahtevam nevladne organizacije *Amnesty International* (Mednarodna organizacija za podporo političnim zapornikom), da ZDA ujetnikov ne obravnavajo kot ilegalne oborožene sile, zapornikom namreč ZDA še vedno ne priznavajo pravnega statusa vojnega ujetnika.⁶² V tem novem mednarodnem kontekstu sta se ameriški vrednoti – svoboda in superiornost – dejansko izjalovili in povzročili ekstremno obliko družbenega nadzora (Dijkink 1996: 54).

Vendar je Bush ml. pravičen človek. Države, ki same opravijo delo, hitro izginejo s seznama t.i. »malopridnih držav«. S tega seznama je že črtan Pakistan, Liberija in Libija, medtem ko se na vrhu seznama še vedno nahajajo že omenjena Kuba, Iran, Severna Koreja, Sirija, Sudan. Danes, ko »grožnje« Kube ni več moč utemeljevati s sovjetsko grožnjo, jo ZDA utemeljujejo »iz ljubezni do demokracije«. Še vedno se izpostavlja neposredna bližina sovražnega kubanskega režima in možnost destabilizacije večjega dela Latinske Amerike. Grožnja Irana ZDA naj bi izhajala predvsem iz izrazito protiameriško deklariranega režima, medtem ko je v primeru Severne Koreje izpostavljena enormnost jedrskega orožja in totalitaren režim Kim II Sunga. V Sudanu, kjer naj bi se nahajala teroristična gnezda, pa so ZDA že leta 1998 poskusile »ponovno vzpostaviti demokracijo« z uničenjem farmacevtske družbe.

Pri klasificiranju držav na dobre in slabe naj bi ameriška zunanjepolitična elita imela naslednjo predstavo o svetu, ki je razdeljen v koncentrične kroge. V centru kroga in obenem središču sveta so ZDA. V krogu, ki je najbližji centru, so zavezniki, ki morajo izpolnjevati vsaj dva od treh pogojev: gospodarstvo mora temeljiti na svobodnem trgu, izpovedovati morajo judaizem ali krščanstvo, politični sistem mora temeljiti na svobodnih volitvah. Večinoma gre za industrijsko razvite države: Velika Britanija, Izrael, Kanada, Nemčija,

---

⁶¹ »Nova Evropa« je »NATO Evropa«, ki lahko odpiše Francijo in Nemčijo

⁶² V skladu z II. Haaško konvencijo iz leta 1899 in IV. Haaško konvencijo iz leta 1907 vsak vojni ujetnik, ki je pogojno na svobodi in ponovno zajet, nosi orožje zoper vlado, kateri je zaobljubil svojo čast, ali zoper zaveznike te vlade, izgubi pravico, da se ga obravnava kot vojnega ujetnika in je lahko priveden pred sodišče (Hague Conventions 1899-1907). Ujetniki brez priznanega statusa vojnega ujetnika so vseskozi upravičeni do temeljnih jamstev. Spoštovati je potrebno posameznika, njegovo čast, prepričanja in versko prakso (Gasser 1993: 26, 43). V skladu s 13. členom III. Ženevske konvencije je z vojnimi ujetniki potrebno ravnati humano. Vojni ujetniki ne smejo biti predmet fizičnega pohabljenja, medicinskega ali znanstvenega eksperimentiranja. Prav tako jih je potrebno zaščititi pred akti nasilja, zastraševanjem in javnim razkazovanjem. Povračilni ukrepi zoper vojne ujetnike so prepovedani (3rd Geneva Convention – Treatment of Prisoner of War).

Francija in Italija. Naslednji krog se imenuje periferija in tu najdemo države Tretjega sveta. Izmed naštetih kriterijev izpolnjujejo v najboljšem primeru dva, v veliki večini le enega. Izven kroga teh držav pa je kategorija zla. To so države s centralnoplanskim gospodarstvom (npr. Kuba, Severna Koreja, Sirija) ali države pod diktaturo ene stranke. Zle države ne poznajo svobodnega trga, židovsko - krščanske kulture, demokracije. Samo države z območja zla naj bi dvomile v dobre namene ZDA (Galtung v Balon 2002: 31).

Države, kot so npr. Turčija, Kolumbija, Egipt, so deležne pokroviteljskega odnosa s strani ZDA (največje prejemnice ameriške pomoči) kljub obtožbam o kršitvah človekovih pravic zoper lastne ljudi, poleg tega pa nobena od njih ne uživa resnično demokratične vlade, medtem ko so države, kot so npr. Kuba in Severna Koreja, Iran, deležne ali sankcij ali mednarodne izolacije, obtožb o diktatorskem odnosu do lastnih državljanov, obravnavajo jih kot problematične, kot grožnjo mednarodni skupnosti itn. Te »malopridne države«, ki se niso pripravljene podrediti ameriškim interesom, ZDA zagotavljajo konstantnega sovražnika, ki namreč zagotavlja kontinuirano funkcioniranje »vojaško - industrijskega kompleksa«. Prav tako permanentna negotovost, ogroženost omogoča ideološki kliki nenehno reprodukcijo in uporabnost stare mitske zgodbe o Divjem zahodu.

V »vojni proti terorizmu« smo (bili) priča naslednjemu posredovanju predstav o malopridnih državah (beri: islamskih in arabskih držav): islam naj bi bil nasilna religija, saj naj bi na islamu slonele skoraj vse skrajne fundamentalistične skupine oz. naj bi se sklicevale na njegova načela pri realizaciji terorističnih dejanj, pri tem pa je pripadnik fundamentalne skupine prikazan s koranom v eni roki in orožjem v drugi. Te družbe naj bi bile naklonjene kršenju temeljnih človekovih pravic. Okolje, iz katerega izhajajo, naj bi bilo politično nerazvito in gospodarsko zaostalo. Predstavljalo naj bi grožnjo zahodni oz. ameriški kulturni identiteti in samobitnosti ter mednarodnemu miru in varnosti. Kot ugotavlja Brzezinski, taki pogledi »izdajajo pokroviteljski in omejen odnos, ki zanemarja zgodovinske in kulturne dejavnike, zaradi katerih nekatere druge družbe niso mogle ubrati enake poti razvoja kot Zahod. /.../ tak odnos odraža tudi predpostavko, da je zgodovinski razvoj premočrten, in da imajo druge države le eno pozitivno možnost, in sicer posnemanje Zahoda« (Brzezinski 1995: 168). S pomočjo takšnih posploševanj, poenostavljanj je bil ustvarjen konflikt med »nevarnim« islamom in »ogroženim« Zahodom. »Vsak problem ali odločitev nujno postane kulturni in s tem prikrije svoje politično ozadje« (Velikonja 1996: 155). Huntington meni, da v obdobju po koncu hladne vojne med narodi niso najpomembnejše ideološke, politične in gospodarske razlike ampak kulturne (1998: 44). Torej naj bi bili po Huntingtonu današnji konflikti kulturno in ne ideološko ali ekonomsko pogojeni konflikti.

Voditelji teh držav so bili pogosto upodobljeni ne samo kot nedemokratični, ampak kot fanatični ali nori. V primeru Iraka ali Libije je bila strategija dosežena s tem, da je bilo pod vprašaj postavljeno duševno zdravje voditelja. V primeru Irana so se sklicevali na spekter »islamskega fundamentalizma«, da bi poudarili zavračanje in nerazumljivost iranskih voditeljev in ljudi. Vlada ZDA pa je definirala »malopridne države« tudi na blazni želji nekaterih držav, da uporabijo orožje za množično uničevanje (Guyatt 2000: 121, 152).⁶³

Ton Bushevi »vojni proti terorju« že ves čas dajejo prav ekstremno konservativni stebri ameriške krščanske elite, prav najbolj famozni ameriški verski voditelji, prav teokratski, armagedonski, fundamentalistični, napol lunatični evangeličanski obsedenci z »grehom«, »Anitkristom« in »koncem sveta«, ki trdijo, da so za napad na ZDA krivi geji, pogani in »pro-choice« aktivisti, ker so razjezili Boga, da je islam manj vreden od krščanstva, ker kot svojega gospoda ne sprejemajo Jezusa Kristusa, da je islam lažna in destruktivna religija, da so muslimani maščevalni ljudje, da je krščanstvo edino zveličavno, da je Bog isto kot »amerikanizem«, da je edini ameriški kralj Jezus Kristus, in da je Amerika Božja država.⁶⁴ Medtem ko je Bush ml. napovedal lov na sovražnika številka ena, je v ZDA na plano prišel ameriški fundamentalizem,⁶⁵ ki sloni na predpostavki, da je potrebno ameriško družbo urediti v skladu z bibličnimi zakoni.

Čeprav imajo prav ZDA največje zaloge jedrskega orožja in so edina država, ki je kadarkoli uporabila atomsko orožje v vojni, priganja druge države k podpisu in ratifikaciji Pogodbe o celoviti prepovedi jedrskih poskusov (*Comprehensive Nuclear Test-Ban-Treaty*), same pa so zavrnile podpis le-te. Prav tako posedujejo ZDA največje zaloge biološkega in kemičnega orožja. ZDA na mednarodni ravni zavračajo kakršnekoli iniciative glede omejitev ali prepovedi razvoja biološkega in kemičnega orožja (Sardar, Davis 2002: 112-13). Lastno posedovanje jedrskega ali kemičnega orožja ZDA opravičujejo s t.i. pravico do samoobrambe, saj so vendarle nenehno izpostavljene nevarnosti »neracionalnih« in »blaznih«, ki so ljubosumni na njihovo svobodo in blaginjo.

Vsak dokaz, pa naj je še tako neovrgljiv za ZDA, je odpravljen, medtem ko za obsodbo Iraka, Afganistana itn. ni potreben noben dokaz, ker podpirata terorizem tako ali drugače, ali

---

⁶³ Beseda "malopridna država" ima dva namena: propagandni namen, uporablja se jo za razvrščanje sovražnikov, in dobeseden, ki se nanaša na države, katere se ne štejejo za vezane na mednarodnopravne norme. "Malopridna država" ni samo zločinska država, ampak tudi tista, ki kljubuje ukazom močnih držav – katere so izvzete (Chomsky 2002: 1, 30).

⁶⁴ Spopad religij

⁶⁵ Velik vzpon je krščanska desnica doživela v osemdesetih za časa Ronalda Reagana, ki se je lotil re-kristjanizacije ZDA, ko je poskušal preoblikovati ZDA v od Boga dani mitski »novi Jeruzalem« (Debeljak 1995: 31).

pa sta v obeh očitno kršene človekove pravice. Tako je dal Bush ml. odstraniti 8. 000 strani iz poročila, ki ga je Irak poslal v ZN, s katerim naj bi dokazal, da ne poseduje orožja za množično uničevanje, da v javnost ne bi prišla imena ameriških korporacij, vladnih agencij in atomskih laboratorijev, ki so Husseina oskrbovala z orožjem za množično uničevanje.⁶⁶ Prav tako ni bil podan noben konkreten dokaz za vpletenost oz. krivdo Afganistana pri terorističnem napadu na »dvojčka« ali o razvoju biološkega in kemičnega orožja Husseinovega režima.

»Vojna proti terorizmu« je postala sredstvo za širitev ameriškega nadzora nad svetom, in sicer predvsem nadzora nad nafto, zemeljskim plinom in tudi trgovino z drogo, npr. v Afganistanu nad opijem. Skladno s tem naj bi to širjenje zajemalo tudi širitev ameriškega sistema, ameriškega načina življenja ter ideologije. Toda globalni kapitalizem kot sinonim za širjenje ameriške kulture in liberalnih načel, kot sila za doseganje civilizacijskega napredka in družbeni razvoj poteka samo enosmerno. Pod plaščem raznih olepševalnih fraz o zagotavljanju svobode in demokracije, varnosti, blagostanja ipd. se izvaja neomejena širitev gospodarskih interesov po vsem svetu. V zunanji ameriški politiki je torej izrazita kombinacija ameriških vrednot in nacionalnih interesov. Boj zoper terorizem naj bi bil dejansko boj za demokratične vrednote in ameriški način življenja oz. za odprtost družb investicijam in trgovini ter demokratične infrastrukture.

Popolna svoboda za globalne finance in globalno trgovino je naletela prav tako na globalen odpor nanju. Prav prisotnost ameriške vojske ob saudskih naftnih nahajališčih je povzročila neljub stranski učinek. Stroga saudska interpretacija islama od vladarja zahteva, da zaščiti Meko in Medino z muslimanskimi vojaki in ne z ameriški (Pudgar 2002: 3). Huda teološka polemika med saudskimi vladarji in radikalno versko opozicijo o prisotnosti ameriških čet na sveti zemlji se je razvila v oborožen boj, v katerem so se strateški naftni interesi srečevali z ameriško podporo zatiralskemu režimu, nemočjo politične opozicije in sanjami o ponovni vzpostavitvi kalifata (Hladnik – Milharčič 2004: 1). Zasedba Iraka naj bi, tako kot sem omenila na začetku, ZDA omogočala, da umaknejo vojaške enote iz Saudske Arabije. Predvsem zaradi dejstva, da iz te dežele prihaja večina teroristov, vključno z Osamo bin Ladnom, poleg tega pa Irak razpolaga z najbolj kakovostno nafto. Ali potemtakem lahko gledamo na islamski fundamentalizem kot reakcijo na »ekonomski fundamentalizem«, ki temelji na podiranju nacionalnih meja, zanemarjanju kulturnih in regionalnih specifičnosti, vrednot, agresivni zunanji politiki, in ki upošteva samo interese manjšine, če pri tem

---

⁶⁶ »Nova Evropa« je »NATO Evropa«, ki lahko odpiše Francijo in Nemčijo

upoštevamo dejstvo, da je obema skupen dualizem fundamentalistične retorike, tj. razločevanje med dobrim in zlim, ki omogoča enostavno in zanesljivo identifikacijo sovražnika?

To, da bin Ladna živega ali mrtvega še niso dobili, je za ZDA po svoje ugodno. Zdaj ga lahko locirajo v katerikoli od malopridnih držav. »Vojna proti terorizmu« je očitno postala učinkovito sredstvo, ki bo dolgoročno zagotavljalo rast ameriškega gospodarstva, temelječega na vojni in tako legitimiralo obstoječo oblast ter ZDA zagotovilo večjo moč.

9. ZAKLJUČEK

V tem poglavju bom preverila teze, ki sem si jih postavila na začetku pisanja diplomske naloge, in ki so me vodile skozi nalogo.

1. teza: Mitologija sovražnika naj bi imela stabilizatorsko vlogo v smislu homogenizacije navznoter in ekskluziviranja navzven.

Homogenost tako multikulture in hkrati kontradiktorne družbe kot je ameriška, in za katero je značilna odsotnost temeljnih nosilcev nacionalne identifikacije, je mogoče zagotoviti le s konstrukcijo zunanjega sovražnika. Suženstvo, rasna segregacija, ekstremna razlika med bogatimi in revnimi so primeri, ki kažejo izrazito kontradiktornost načelom, ki sta jih izpostavili tako Deklaracija o neodvisnosti 1776 kot Ustava iz leta 1787, na eni strani in prakso na drugi. V kolikor je navznoter pomembna homogenost, so navzven pomembne razlike. Razlike v vrednotah, načinu življenja med »nami« in »njimi« so torej tiste, ki konstituirajo identiteto. Da pa se identiteta obvaruje, se te razlike transformirajo v drugačnost, ta drugačnost pa v svoji drugačnosti ogroža identiteto. Borba zoper to nevarnost, grožnjo se vzame kot argument pravilnosti in ustvarjalnosti mita o civilizacijskem poslanstvu, o ZDA kot »Božjemu daru človeštvu«, o moralni obvezi, »križarskih pohodih« ipd. Figura sovražnika omogoča prikriti dejanska družbena nasprotja z mobilizacijo prebivalstva zoper sovražnika, kar pomeni, da ideološki aparat s propagando na čelu skuša vplivati na njihova stališča, vrednote, vedenje kot emotivne preference v želeno smer, torej, da prebivalstvo podpre vojno paradigmo, ki stimulira proizvodnjo, zagotavlja blagostanje, zaposlenost ipd. Zunanja politika je tako v funkciji, da konstruira zunanjepolitične probleme (nevarnost, strah), v katere je moč usmeriti

vojaški ustroj (nasilje), ter skrbi za reprodukcijo identitete (ustvarjanje različnosti in drugačnosti) in zatiranje sprememb, ki bi lahko predstavljale alternativo, grožnjo obstoječi (družbene in politične spremembe). Na podlagi predelanega gradiva in vsega zgoraj napisanega sem prišla do zaključka, da mitologija sovražnika igra pomembno vlogo pri zagotavljanju identitete, je konjunktorni dejavnik ameriškega gospodarstva, prikriva dejanska družbena nasprotja in na ta način zagotavlja kohezivnost družbenega tkiva.

- 2. teza: Zoper sovražnika so dovoljena vsa sredstva, saj ga je potrebno premagati. V ta namen so ZDA inscenirale mnogo vojn, kriz, državnih udarov, podpirale lokalne vlade, ki so izvajale genocidna dejanja nad lastnim prebivalstvom. Na domačih tleh pa v imenu boja zoper sovražnika omejujejo temeljne človekove pravice, svobodo govora, tiska.**

Sam koncept hladne vojne oz. antikomunistične ideologije je izhajal iz potreb notranje politike, ki so determinirale zunanjo politiko ZDA, in sicer, da se vzpostavi tak globalen ekonomski red, kjer bodo ameriški interesi najpomembnejši. Države torej, ki se niso bile pripravljene podrediti ameriškim interesom, in katere so se odločile za ekonomsko nacionalizacijo gospodarstva, so bile kaj hitro povezane s komunistično grožnjo, ki jo je bilo potrebno odpraviti. Svet, v katerem se odvija borba zoper sovražnika, je skonstruiran tako, da je borba zoper sovražnika upravičena z vsemi sredstvi, saj je cilj takega ravnanja sovražnik, ki je zlobnejši. Torej cilj opravičuje sredstvo. Tako naj ZDA za razliko od Sovjetske zveze ne bi imele želje podjarmiti katerokoli državo ali vsiliti svoj sistem in strmoglaviti demokratične vlade in institucije. Prav tako naj bi bila oporišča Sovjetske zveze namenjena agresiji in subverziji, medtem ko naj bi oporišča ZDA krepila gospodarstvo in varnost ZDA. ZDA so na podlagi identitete in načela o nedeljivosti svobode ter teorije domin utemeljevale svoje intervencije in uveljavljale svoje interese ter opravičevale uporabo napalma in kemičnega orožja v vietnamski vojni, subverzije in tajne operacije, ekonomske sankcije in blokade, ki so terjale številne žrtve ipd. V borbi zoper komunizem so bile ZDA »prisiljene« podpreti neofašistične režime, ki so bili pripravljene delovati v službi ameriških interesov, četudi je to pomenilo izvajanje genocida nad lastnim prebivalstvom, teror, mučenje, številne begunce ipd. Ceno za uveljavljanje ameriških interesov v državah Tretjega sveta so torej plačali in jo plačujejo še danes najrevnejši deli prebivalstva, katerim se predvsem omejuje svoboda govora in demokratičnega sodelovanja, kar ima velik pomen predvsem za tiste, ki imajo moč. Medtem ko je komunistična grožnja navzven delovala kot sredstvo za zaščito in ohranjanje

ameriških interesov, pa je navznoter delovala kot sredstvo, s katerim je bilo moč nadzorovati tiste skupine (sindikalna gibanja, etnične manjšine, neodvisna misel ipd.), ki bi s svojimi zahtevami po boljšem življenju lahko ogrozile privilegije lastnikov zasebne lastnine. Te skupine in njihove zahteve je bilo mogoče tako »legitimno« obvladati ali utišati le tako, da so jih povezali z zunanjo grožnjo in jih označili za komunistične, antiameriške. Družbena in razredna protislovja so bila tako absorbirana v medblokovski spopad dveh velesil, ki je bil opredeljen v nacionalnih in ideoloških kategorijah.

»Vojna proti terorizmu« danes prav tako predstavlja sredstvo, s katerim si skušajo ZDA po koncu hladne vojne kot edina velesila utrditi dominanten položaj. Tarče tokratnih ameriških intervencij pa so predvsem države bogate z nafto in zemeljskim plinom ter z izjemno strateško lego, ki se niso pripravljene podrediti ameriškim interesom. Legitimnost za ameriška posredovanja, kot je bilo to v primeru Iraka od zalivske vojne naprej in Afganistanu, si ideološki diskurz zagotavlja z depolitizacijo konflikta in politično manifestacijo države v eni osebi. Tokratna analiza »realnosti« se je skušala prikazati kot spopad med »zaostalimi« islamskimi državami in »razvitim« Zahodom (obdobje hladne vojne je bilo predstavljeno kot boj med svobodnim in komunističnim svetom, ki je nagnjen k zasužnjevanju), in v katerem je Američanom po »Božji previdnosti« namenjena vloga »svetovne rešiteljice« pri zagotavljanju minimalnih civilizacijskih standardov. 11. september so ZDA prikazale kot napad na simbole Amerike (World Trade Center - simbol globalne ekonomije, New York - kozmopolitansko mesto v najbogatejši državi na svetu, Pentagon - poveljniški center najmočnejše sile na svetu) in civilizacijske dosežke. Opredelitev ZDA kot »edine supersile, ki se ne bo pustila ustrahovati«, ter »dejstvo«, da Američani ne smejo čakati, da bodo teroristi spet udarili, je ZDA zagotovila upravičenost in legitimizirala unilateralno vlogo ZDA tako pri definiranju narave grožnje, vrsto primerne odgovora in implementacijo specifične politike. Odgovor je sledil: potrebno je uničiti teroristična gnezda v Afganistanu (oz. zravnati najrevnejšo državo na svetu do tal) in osvoboditi iraško ljudstvo diktatorja (oz. okupirati ozemlje bogato z nafto). »Osvoboditev« pa je med drugim opravičevala tudi uporabo protioklepniških izstrelkov, ki so vsebovali osiromašeni uran ter uporabo »pametnega orožja«. Z ujetniki tako v Guantanamu kot Abu Graibu ameriške vojaške sile ravnaajo z njimi mimo vseh predpisov mednarodnega humanitarnega prava. Do vojnih ujetnikov se ameriški vojaki vedejo skrajno ponižujoče in mimo verskih običajev (britje brade). Na domačih tleh pa se je »vojna proti terorizmu« sprevrgla v počezna zaslišanja tujcev bližnjevzhodnega rodu ter tudi številne izgone, samocenzuro tiska in omejevanje svobode govora. Na podlagi predelanega gradiva in vsega zgoraj napisanega sem prišla do zaključka, da konstrukt sovražnika navzven predstavlja

vladajočim interesom sredstvo, s katerim navzven skušajo uveljavljati svoje lastne interese in cilje. In je sredstvo, strategija, s katero navznoter opravičujejo nadzor nad družbo tj. njenim vedenjem, prepričanji in stališči.

3. teza: V boju zoper sovražnika gre za ohranjanje dominantnega položaja ZDA predvsem na gospodarskem, vojaškem in političnem področju ter kulturnem področju. Zunanja politika ZDA oz. njen aparat je v funkciji velekapitala, multinacionalnih korporacij itn.

Kadarkoli so ZDA želele uveljaviti svoje gospodarske interese, so poseganja na sosednja ozemlja ali ozemlja, ki so bistveno oddaljena od ameriških obal, povezale z nacionalno varnostjo ZDA. Ta korak so ZDA prvič storile z Monrojevo doktrino, s katero so si ZDA zagotovile ekskluzivne pravice do sosednjih ozemelj in evropskim silam (kot sovražniku, zoper katerega se je potrebno boriti) odrekle pravico pridobivanja kolonialnega ozemlja in posredovanja pri vladah teh držav. Svoboda ZDA naj bi bila namreč tesno povezana s svobodo držav Latinske Amerike. Pri tem pa so ta področja zagotavljala predvsem poceni delovno silo, surovine in trge za ameriške proizvode. Ta del sveta še danes ostaja gospodarsko podrejen ameriškemu gospodarstvu. V obdobju hladne vojne pa so ZDA pravice do tega dela sveta utemeljevale z grožnjo komunizma. Šele konec druge svetovne vojne je ZDA omogočil ustrezne okoliščine, da uveljavijo svojo vojaško, gospodarsko in politično moč v svetu. Načrt ZDA je bil oblikovati tako globalno gospodarstvo, kjer bodo interesi ameriškega kapitala primarni. Temu ustrezno je bil oblikovan tudi koncept *Grand Area*. Edino grožnjo takim načrtom je predstavljal ekonomski nacionalizem (agrarne reforme, nacionalizacija tujega kapitala v industriji in izkoriščanja naravnih virov, državni posegi v bančništvo in zunanjo trgovino, težnje po vključevanju delovne množice v politične procese). Tako je npr. Trumanova doktrina, ki je slonela na konceptu nedeljivosti svobode, legitimirala posege ZDA v države, kjer naj bi bile pozicije ameriškega kapitala ogrožene. Nacionalna varnost je torej pogojevala nadzor nad surovinami, industrijsko infrastrukturo, podrejenost dela kapitalu, vojaška oporišča ter podporo režimom s »trdo roko«. Grožnja in nevarnost, ki sta bili

utelešeni v komunizmu, in možnost neposrednega spopada z jedrskim orožjem, so doma zagotovile ustrezno podporo javnosti za intervencije ZDA in gospodarstvo, slonečo na vojni. Interesu tujih vlagateljev, »vojaško-industrijskega kompleksa« ali drugih gospodarsko določenih skupin pa je ustrezala agresivna in ekspanzionistična zunanja politika.

Novi gospodarji sveta z ene strani ščitijo in uveljavljajo svoje lastne nacionalne interese, preko neokolonializma transnacionalnih družb si prizadevajo odpraviti suverenost mnogih držav ter z vsiljevanjem svojega sistema vrednot in svoje programirane mitologije podredijo te države svojim ciljem dominacije. Po t. i. ideološkem konstrukt konca hladne vojne naj bi ZDA zagotovila utrditev dominantnega položaja velesile nafta, od katere so ZDA postale bistveno odvisne v devetdesetih. »Vojna proti terorizmu« danes ZDA predstavlja sredstvo, s katerim skušajo doseči nadzor nad področji, ki so bogata z nafto ali pa imajo tranzitno lego, in se niso bila pripravljena podrediti zahtevam Washingtona. V tem primeru naj bi neposredno grožnjo nacionalni varnosti ZDA in njihovim interesom predstavljal verski fundamentalizem in nacionalni radikalizem. Prvo lekcijo iz »neposlušnosti« so ZDA tako v okviru »vojne proti terorizmu« dale Afganistanu in Iraku. ZDA si tako skušajo na področju Srednjega vzhoda zagotoviti, da njene industrijske tekmice ne dobijo privilegiranega dostopa do energetskih virov in s tem ne vplivajo na monopolni položaj ameriških naftnih družb. ZDA tako pri izgradnji svojega imperija vseskozi sledijo politični doktrini liberalizma, na kateri je slonel tudi britanski imperij, katerega temeljne karakteristike so: podpora izključno interesom privatne moči, absolut svobodne trgovine kot orožje zoper suverenost nacionalnih držav (lasten razvoj in dominacija se zagotavljata na škodo drugih, manj razvitih), finance in mednarodna trgovina se razvijata na račun notranje industrije in razvoja (tako gospodarstvo rešuje vojna paradigma), med privatno močjo in vlado velja poseben odnos (državni aparat npr. CIA izključno v službi ekonomskih interesov). Na podlagi predelanega gradiva in vsega zgoraj napisanega sem prišla do zaključka, da ZDA »vojna proti terorizmu« tako kot pred tem hladna vojna predstavlja sredstvo za širitev ameriškega nadzora nad svetom in ohranitev lastne dominantne pozicije. Nedefiniranost, nedoločljivost in nejasnost tako pojma »komunist« kot termina »vojna proti terorizmu« pa omogoča uporabnost le-tega pri vsakem posamezniku, skupini ali državi, ki predstavlja grožnjo pri uresničitvi ciljev supersile ter tako upravičen boj zoper »sovražnika«.

4. teza: Sovražnik prav tako kot identiteta ZDA ni bil nikoli konstanten. Spreminjal se je glede na trenutne potrebe in okoliščine.

Identiteta je nepogrešljiv element za obstoj tako družbe kot države. Ameriška identiteta se je oblikovala vzporedno z nastankom ZDA, še posebej je povezana s političnimi vrednotami, ki so notranje ameriški identiteti (reprezentativne), medtem ko so druge označene kot tuje in so izključene. Kot pravijo demokratični univerzalisti, zagovorniki ene od vodilnih idejnih šol o ameriški nacionalni identiteti, obstaja le ameriška ideja, in tisti, ki trdno verjamejo v ustanovne ideje, kot so npr. državljanske svoboščine, demokracija, enakost, so pravi Američani (Lind 1995/6: 3). Prav tako je bila identiteta ZDA definirana glede na njene sovražnike. Identiteta ZDA je bila vedno skonstruirana tako, da je opravičila boj zoper sovražnika, ki je imel za ZDA relevanten pomen (ekonomski), z vsemi sredstvi. Tako so bile katoliške dežele z monarhično vlado opredeljene kot tiste, ki se jim je pripisovalo ogrožanje nastajajočih temeljnih ameriških civilnoreligijskih vrednot, kot so politična, verska in gospodarska svoboda, s čimer je bil upravičen boj zoper britansko krono. Indijanci in Mehičani so ZDA zagotavljali identiteto civiliziran / primitiven (divjak), kar je opravičevalo poslanstvo ZDA, da omejijo grožnjo, ki so jo ta ljudstva predstavljala civilizirani družbi. Črnci in priseljenci iz Azije so omogočali ZDA, da se je identiteta Amerike definirala kot pretežno bela. Le-ti so predstavljali največjo grožnjo belemu delavskemu razredu. Da pa bi si zgornji delavski razred zagotovil socialni mir, je bila, kot navaja Lind, struktura rasnih odnosov za čas »Euro-Amerike« (1875-1957) oblikovana na temelju odvzema volilne pravice ali državljanskih pravic črncem in aziatom, družbeni segregaciji, segregacijskemu trgu delovne sile in omejitvah pri imigracijah in naturalizaciji nebelcev (Lind 1995/6: 95). Od druge svetovne vojne pa vse do danes je centralno identiteti ZDA in ameriški politiki artikulacija svobode, ki je globoko vpeta tudi v nacionalno zgodovino. Gre za termin, ki prevladuje v vsakdanjem jeziku in ga poseblja kulturna ikona, kot je kavboj. V obdobju po drugi svetovni vojni je v filmski industriji vlogo kulturne ikone prevzel John Wayne. Prav tako naj bi Američani državljansko vojno delno bojevali za svobodo sužnjev, drugo svetovno vojno za *Four Freedoms*,⁶⁷ hladno vojno za obrambo svobodnega sveta. »Vojna proti terorizmu« pa ni samo vojna za nacionalno varnost, ampak je tudi vojna za ohranitev svobode. Edinstvenost ZDA naj bi izhajala iz razvoja »svobodne družbe brez primere«, ki naj zagotavljala ostalemu svetu vzor, kako se lahko razvijajo svobodne institucije in svoboden način življenja. Ta edinstvenost naj bi jim podeljevala pravico do moralnega vodstva na tem planetu. Njihovo »kulturno-civilizacijsko poslanstvo«, ki ga oni predstavljajo kot naravno

---

⁶⁷ V svojem nagovoru Kongresu (6. januar 1941) je predsednik Franklin D. Roosevelt poudaril, da bi povsod na svetu morale obveljati naslednje štiri svoboščine: svoboda govora, svoboda veroizpovedi, svoboda pred revščino, svoboda pred strahom (Morgenthau 1995: 702).

dano njihovemu nacionalnem karakterju, naj bi bilo torej ohraniti in promovirati svobodo, demokracijo, red oz. ohraniti tako svetovno okolje, v katerem bo ameriški sistem preživel. To pa je pomenilo legitimiranje in izvajanje imperialistične politike, kadarkoli in kjerkoli. Identiteta torej ni samo zgodovinsko oblikovana, ampak je oblikovana tudi okrog interesov in svetovnih pogledov nekaterih razredov ali skupin v družbi s pomočjo vrste institucij kot so mediji, izobraževalni sistem ipd. Govorimo o t. i. relacijski identiteti. Pogostokrat je disciplinirana z retoriko svobodne izbire za posameznike, demokratičnimi institucijami in privatno podjetniško ekonomijo. ZDA skušajo nadomestiti odsotnost nacionalne identifikacije z globalizacijo, ki naj bi nadomestila vse te tradicionalne identifikatorje z ameriškimi kulturnimi proizvodi.

10. SEZNAM VIROV

10.1. Tiskano gradivo

Althusser, Louis (1979): Ideologija i državni ideološki aparat. *Marksizam u svetu*, št. 7-8, str. 77-119.

Balon, Bojana (2002): *Analiza sovražnika in podoba mednarodne skupnosti v hollywoodski filmski produkciji*. Ljubljana: FDV. Diplomsko delo.

Barber, Benjamin R. (2001): *Jihad vs. McWorld*. New York: Ballantine Books.

Barsamian, David (ur.), Chomsky, Noam (2002): *Propaganda i javno mišljenje: razgovori sa Noamom Chomskym*. Zagreb: V. B. Z. studio.

Bellah, Robert (1990): Civilna religija v Ameriki. *Nova revija*, št. 104, str. 1661-1673.

Benko, Vladimir (1997b): *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Benko, Vlado (1997a): *Znanost o mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bielefeld, Ulrich (1998): *Stranci: prijatelji ili neprijatelji*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Blake, Robert (ur. izv.) (1993): *Oxfordova enciklopedija zgodovine - od 19. stoletja do danes*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Brzezinski, Zbigniew (1995): *Izven nadzora. Globalno vrenje na pragu 21. stoletja*. Ljubljana: Arah Consulting.

Campbell, David (1998): *Writing Security: United States Foreign Policy and the Policy and Politics of Identity*. Minneapolis: University of Minnesota.

Cassirer, Ernst (1995): Tehnika sodobnih političnih mitov. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, št. 176, str. 11-20.

Cassirer, Ernst (1972): *Mit o državi*. Beograd: Nolit.

Chomsky, Noam (1997): *Somrak demokracije*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Chomsky, Noam (1995): *Radical Priorities*. Montreal: Black Rose Books.

Chomsky, Noam (2000): *Rogue States*. London: Pluto Press.

Debeljak, Aleš (1995): *Oblike religiozne imaginacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Debeljak, Aleš (1992): Televizijski pridigarji. *Teorija in praksa*, let. 29, št. 5-6, str. 559-567.

Dijkink, Gertjan (1996): *National Identity & Geopolitical Visions. Maps of Pride and Pain*. London and New York: Routledge.

Engdahl, William (2000): *Stolječe rata: anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*. Zagreb: AGM.

Ferfila, Bogomil (2002): *ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Floyd, Elizabeth, Hindley, Geoffrey (1988): *Kdo je ustvarjal zgodovino?* Ljubljana: Delavska enotnost.

Girardet, Raoul (2000): *Politički mitovi i mitologije*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Gasser, Hans Peter (1993): *International Humanitarian Law: An Introduction*. Berne, Stuttgart, Vienna: Henry Dunant Institute.

Gregorčič, Marta (2002): Paradigma Miru: V vsaki vojni je šibkost države njena moč. V: Gregorčič, Marta, Kovačič, Gorazd (ur.): *Ne NATO - mir nam dajte!* Ljubljana: Mirovni inštitut - inštitut za sodobne družbene in politične študije, str. 33-52.

Grizold, Anton (1990): *Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks: Študija primera ZDA*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.

Gross, Mirjana (1977): *Zgodovina III - za tretji razred gimnazije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Guyatt, Nicholas (2000): *Another American Century? The United States and the World after 2000*. London, New York: Zed Books.

Herman, Edvard S., Chomsky Noam (1998): *Manufacturing consent*. New York: Pantheon Books.

Hladnik – Milharčič, Ervin (2004): Vojne brez politik. *Delo*, 11. 9.: 1.

Huntington, Samuel P. (1998): *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Izvori.

Javornik, Marija (ur.) (1998a): *Veliki splošni leksikon. Prva knjiga A-Ch*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Javornik, Marija (ur.) (1998b): *Veliki splošni leksikon. Tretja knjiga Gh-Ka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Javornik, Marija (ur.) (1998c): *Veliki splošni leksikon. Četrta knjiga K-M*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Javornik, Marija (ur.) (1998d): *Veliki splošni leksikon. Peta knjiga M-O*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Jenkins, Philip (1997): *Istorija ZDA*. Handmills: Macmillan.

Jowett, Garth S., O'Donnell, Victoria (1992): *Propaganda and Persuasion*. Newbury Park, London, New Delhi.

Južnič, Stane (1980): *Kolonializem in dekolonizacija*. Maribor: Obzorja.

Kanduč, Zoran (2002): NATO - anahronistični vir nevarnosti v po(zno) modernem svetu. V: Gregorčič, Marta, Kovačič, Gorazd (ur.): *Ne NATO - mir nam dajte!* Ljubljana: Mirovni inštitut - inštitut za sodobne družbene in politične študije, str. 77-88.

Karawan, Ibrahim A. (1997): *The Islamist Impasse*. New York: Oxford University Press.

Kerševan, Marko (1988): Civilna religija. *Sociologija*, vol. XXX, št. 2-3, str. 329-341.

Kovačič, Gorazd (2002): NATO kot paradigma nove hladne vojne. V: Gregorčič, Marta; Kovačič, Gorazd (ur.): *Ne NATO - mir nam dajte!* Ljubljana: Mirovni inštitut - inštitut za sodobne družbene in politične študije, str. 89-106.

Lind, Michael (1995/96): *The Next American Nation: The New Nationalism & the Fourth American Revolution*. New York: Free Press.

Macridis, C. Roy (1992): *Foreign Policy in World Politics*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Mastnak, Tomaž (2004): Iraška Guernica. *Delo*, 23. 10.:13.

Matić, Milan (1998): *Mit i politika*. Beograd: Biblioteka Politeia.

Mauk, David, Oakland, John (2002): *American Civilization: An Introduction*. London, New York: Routledge.

Miheljak, Vlado (2003): Determinator - tudi naš prvi zaveznik ima vizije. *Delo*, 16. 08.: 11.

Morgenthau, Hans J. (1995): *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS.

Mrak, Mojmir (2002): *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV Založba.

Pudgar, Avgust (2002): Osama bin Laden. *Delo*, 14. 9.: 3.

Radej, Bojan (2002): Vojna kot zadovoljevanje potreb. V: Gregorčič, Marta, Kovačič, Gorazd (ur.): *Ne NATO - mir nam dajte!* Ljubljana: Mirovni inštitut - inštitut za sodobne družbene in politične študije, str. 53-67.

Resic, Sanimir (1999): *American Warriors in Vietnam: Warrior Values and the Myth of the War Experience During the Vietnam War, 1965-1973*. Malmö: Offset & Media.

Rizman, Rudi (2004): Cena za obljubljeni raj. *Delo*, 14. 08.: 10, 11.

Russett, Bruce in Starr, Harvey (1996): *Svetovna politika: izbira možnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Salecl, Renata (1993): *Zakaj ubogamo oblast? Nadzorovanje, ideologija in ideloške fantazme*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Sardar, Ziauddin, Davis, Meryll Wyn (2002): *Why do People Hate America?* Cambridge: Icon Books.

Singh, Robert (2003): *American Government & Politics. A Concise Introduction*. London: Sage Publications.

Slavujević, Zoran Đ. (1986): *Savremeni politički mit*. Beograd: Radnička štampa.

Smrke, Marjan (1996): *Religija in politika - spremembe v deželah prehoda*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Smrke, Marjan (2000): *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Splichal, Slavko (1975): *Razsežnosti politične propagande. Teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.

Tavzes, Miloš (2002): *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Tocqueville, Alexis de (1996, 1835): *Demokracija v Ameriki I*. Ljubljana: Krtina.

Velikonja, Mitja (1994a): Miti in ideologije – 1. *Razgledi*, št. 15, str. 44-47.

Velikonja, Mitja (1994b): Nedokončane zgodbe - sodobna politična mitologija. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in antropologijo*, let. XXII, št. 168-169, str. 153-179.

Velikonja, Mitja (1995): Vsi enaki, mi različni. *Razgledi*, št. 6, str. 10-11.

Velikonja, Mitja (2002): Neznosna samoumevnost sovraštva. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in antropologijo*, št. 209-210, str. 469-500.

Velikonja, Mitja (1996): *Masade duha - Razpotja sodobnih mitologij*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. Zbirka Sophia.

Velikonja, Mitja (2003): *Mitografije sedanjosti*. Ljubljana: Študentska založba.

Vodovnik, Žiga (2003): Oblastniki se zavedajo, da je njihova moč šibka (intervju z Noamom Chomskim). *Delo*, 6. 12.:12, 13.

Weldes, Jutta (1999): *Constructing National Interests: The United States and the Cuban Missile Crisis*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Zadnikar, Darij (2002): NATO in globalizem. V: Gregorčič, Marta, Kovačič, Gorazd (ur.): *Ne NATO - mir nam dajte!* Ljubljana: Mirovni inštitut - inštitut za sodobne družbene in politične študije, str 11-20.

10.2. Viri z medmrežja

Allende's Leftist Regime

www.fas.org/irp/world/chile/allende.htm (12.10.2004)

American crusade »blind nihilism« crux of the matter

<http://www.bilderberg.org/usglobal.htm#nihilism> (12.10.2004)

Covert Action in Chile 1963-1973

www.derechos.org/nizkor/chile/doc.covert.html (12.10.2004)

Embedded with military

http://www.neciv.org/nl/newslog.php/_56/_show_article/_a000056-000049.htm (10.6.2005)

EU Counters Helms-Burton Act

<http://www.hartford-hwp.com/archives/43b/083.html> (29.3.2005)

Hague Conventions (1899-1907)

www.yale.edu/lawweb/avalon/lawofwar/hague (12.10.2004)

The Helms-Burton Act

<http://www.skralaw.com/Articles/cuba.htm> (29.3.2005)

Kako si ZDA prizadevajo , da bi si povsem podredile mednarodno pravno ureditev

<http://www.mladina.si/tehdnik/200234/clanek/icco-slo-zda/> (26.3.2003)

Kdo je fundamentalist?

<http://www.mladina.si/tehdnik/200247/clanek/intervju-zizek/> (26.3.2003)

»Nova Evropa« je »NATO Evropa«, ki lahko odpiše Francijo in Nemčijo

<http://www.mladina.si/tehdnik/200305/clanek/busheuro> (15.11.2003)

Saddam key in early CIA plot

<http://www.newsmax.com/archives/articles/2003/4/10/205859.shtml> (12.10.2004)

Spopad religij

<http://www.mladina.si/tednik/200303/clanek/minaret> (26.3.2003)

The crux of the matter

<http://www.bilderberg.org/usglobal.htm#crux> (12.10.2004)

3rd Geneva Convention – Treatment of Prisoner of War

<http://www.icrc.org/Web/Eng/siteng0.nsf/html/genevaconventions> (12.10.2004)

What are Bilderberg Conferences all about?

<http://www.bilderberg.org/bilder.htm#what> (12.10.2004)